

VANEMAHÜVITIS:
KASUTAMINE NING MÕJUD TÖÖTURU- JA
SÜNDIMUSKÄITUMISELE
2004–2007

Raporti parandatud versioon
Mai 2009

Andres Vörk
Marre Karu
Ene-Margit Tiit

Tallinn 2009

Lühikokkuvõte

Käesoleva uuringu eesmärk on analüüsida vanemahüvitise kasutamist ning vanemahüvitise mõju sündimuskäitumisele ja tööturukäitumisele. Uuringu tellis ja rahastas Sotsiaalministeerium. Uuring koosneb neljast peatükist, millest esimene tutvustab uuringu metoodikat ja andmeid. Teine peatükk annab ülevaate vanemahüvitise kasutamisest ja kasutajatest. Kolmas peatükk vaatab, milline on vanemahüvitist saavate naiste ja meeste tööturukäitumine nii enne vanemahüvitise saamist, selle ajal kui ka pärast. Neljas peatükk analüüsib muutuseid sündimuskäitumises ning nende võimalikke seoseid vanemahüvitisega.

Analüüsis kasutatakse Sotsiaalkindlustusameti pensioniregistri andmeid, Tervise Arengu Instituudi meditsiinilise sünniregistri ja raseduskatkestusandmekogu individuaalandmeid, Statistikaameti poolt kogutavaid Leibkonna Eelarve Uuringu (LEU), Eesti Tööjõu-uuringu (ETU) ja Eesti Sotsiaaluuringu (ESU) küsitlusandmeid. Analüüsimeetoditena kasutatakse peamiselt sagedustabeleid ja graafikuid, kus tuuakse välja muutused üle aastate ning võrreldakse erinevaid sotsiaaldemograafilisi gruppe. Lisaks kasutatakse statistilisi mudeleid sündimuskäitumise analüüsimiseks.

Andmed näitavad, et kasvanud on vanemahüvitise maksmise kestus, saajate arv ning makstavad summad. Selle tulemusena on vanemahüvitise kulud kasvanud 441 miljonilt kroonilt 2004. aastal 1,8 miljardi kroonini 2008. aastal. Oluliselt on kasvanud nende vanemate osakaal, kes saavad vanemahüvitist oma eelmise aasta keskmise kalendrikuu tulu ulatuses ning vähenenud on vanemahüvitise määras hüvitist saavate naiste osakaal. Vanemahüvitist saavate meeste arv hakkas kasvama peale seda, kui hakkas kehtima seadusemuudatus 2007. aastal, mis lubas isadel võtta vanemahüvitist kohe peale ema rasedus- ja sünnituspuhkuse lõppemist.

Vanemahüvitise solidaarsusaspektidest võivad ennekõike üksikvanemad ja noored lapsevanemad, aga ka neljandat või enamat last sünnitavad naised, kellest suur osa enne lapse sündi ei töötanud üldse, töötas lühikest aega või väga madala palgaga, mistõttu nende vanemahüvitis on väga sageli vanemahüvitise määras või alampalga määras. Ka suur osa füüsilisest isikust ettevõtjaid saab vanemahüvitist just alampalga määras. Maksimaalses suuruses hüvitist saavad ennekõike üle 30-aastased vanemad.

Uuring näitab, et vanemahüvitisel on olnud mõju naiste sündimuskäitumisele. Esiteks jätkub kõrgharidusega ja eelnevalt töötanud naiste osakaalu kasv sünnitajate seas. Ehkki muutused sünnitajate struktuuris hakkasid toimuma juba enne vanemahüvitise rakendamist, on nii kõrgharidusega naiste osakaal kui kõrgema sissetulekuga naiste sünnitamistõenäosus kasvanud just peale vanemahüvitise kehtestamist, mistõttu on alus arvata, et vanemahüvitis võis juba varem alanud trendile hoogu juurde anda. Analüüsitulemused viitavad sellele, et vanemahüvitise kehtestamine on motiveerinud kõrgemapalgalisi naisi oma teist ja kolmandat last sünnitama. Madalamate sissetulekugruppide käitumises nii silmatorkavaid arenguid toimunud pole. Analüüs viitab ka sellele, et inimesed on hakanud teadlikumalt planeerima sündi järjestikku – suurenenud on nende järjestikuste sündide osakaal, kus sündide vahe on 1,5 kuni 2,5 aastat.

Vanemahüvitis on avaldanud ka mõju naiste tööturukäitumisele. Analüüs näitab selgelt, et vanemahüvitis on vähendanud nende naiste osakaalu, kes lapse esimesel eluaastal töötasu saavad, eriti kõrgemapalgaliste naiste seas. Samuti on näha, et vanemahüvitise maksmise pikendamine on pikendanud naiste lapsehoolduspuhkuse perioodi ning edasi lükanud naiste naasmist tööturule. Samas ei ole mõju töötamisele pikaajaline – peale

vanemahüvitise lõppemist tullakse tööturule tagasi sama kiiresti kui vanemahüvitise kehtestamisele eelnevatel aastatel. Samuti viitab analüüs sellele, et üha rohkem naisi käib sünnitamisele eelneval aastal tööl ning saab sotsiaalmaksuga maksustatud tulu – võimalik, et suurema vanemahüvitise ära teenimiseks. Sama trendi näitab ka see, et suurenenud on nende vanemate hulk, kes saab vanemahüvitist alampalga suuruses ning vähenenud vanemahüvitise määras hüvitise saajate arv. Seega viitavad mitmed näitajad selles suunas, et vanemahüvitis on suurendanud naiste motivatsiooni enne lapse sündi töötada.

Eessõna parandatud versioonile

Käesolevas toimetise versioonis on võrreldes 2009. aasta jaanuaris avaldatuga parandatud alapeatükis 4.2.3 esitatud kolm joonist ja kaasnev tekst, mis analüüsisid sünnitanud naiste osakaalu varasema laste arvu ja sissetulekurühmade lõikes aastatel 2000-2007. Vastavalt täpsustusi natuke ka arvud Lisa 2 tabelites L2-3 kuni L2-5. Uuringu põhijäreldusi parandused ei mõjuta.

Täname Allan Puuri Eesti Demograafia Instituudist, kes juhtis tähelepanu meie eksimusele.

Sisukord

Sissejuhatus	8
1. Uuringu meetodika.....	10
1.1. Analüüsi lähtekohad	10
1.2. Kasutatud andmed ja meetodid.....	13
2. Vanemahüvitise kasutamine ja kasutajad.....	16
2.1. Seadustest tulenevad muutused	16
2.2. Vanemahüvitise suurus, liigid ja hajuvus	19
2.2.1. Ebavõrdsus vanemahüvitise suuruses	19
2.2.2. Vanemahüvitis soo lõikes.....	22
2.2.3. Vanemahüvitis vanuse lõikes	23
2.2.4. Vanemahüvitis varasemate laste arvu lõikes.....	25
2.2.5. Vanemahüvitis ja üksikvanemad.....	27
2.2.6. Vanemahüvitis ja füüsilisest isikust ettevõtjad	29
2.2.7. Vanemahüvitis rahvuse lõikes.....	31
2.3. Vanemahüvitise perioodi algus, kestus ja kordused.....	32
2.3.1. Vanemahüvitise perioodi algus	32
2.3.2. Vanemahüvitise maksmise kestus.....	33
2.3.3. Järjestikused sünnid.....	35
3. Vanemahüvitis ja tööturukäitumine	38
3.1. Väikelastega vanemate hõive	38
3.2. Vanemahüvitise saajate töötamine	40
3.3. Vanemahüvitis ja teise vanema töötamine	55
3.4. Isapuhkus ja täiendav lapsepuhkus.....	57
4. Vanemahüvitis ja sündimuskäitumine	60
4.1. Sündimuskäitumise arengud.....	60
4.1.1. Sündimuskordajad.....	60
4.1.2. Sünnijärjekord	62
4.1.3. Sünnitajate vanus.....	64
4.1.4. Sünnituste vahed	65
4.2. Sünnitajate sotsiaaldemograafiline struktuur.....	69
4.2.1. Haridus	69
4.2.2. Tööturustaatus	75
4.2.3. Eelnev palk.....	78
4.2.4. Perekonnaseis	81
4.2.5. Rahvus.....	83
4.3. Sünnitamisosust selgitavad statistilised mudelid.....	84
Tulemuste kokkuvõte	88
Tulemuste arutelu.....	92
Kasutatud kirjandus.....	95
Lisad	97
Lisa 1. Määratud vanemahüvitiste struktuuri kirjeldav statistika 2004–2007	97
Lisa 2. Kasutatud vaatluste arv ning naiste eelneva palga kvintiilid	104

Tabelite loetelu

Tabel 1.1. Raportis käsitletavat uurimisküsimused ja metoodika	15
Tabel 2.1. Vanemahüvitise maksmise pikkus ja määrade muutumine 2004-2008	16
Tabel 2.2. Määratud ja makstud vanemahüvitised soo lõikes 2004-2007	17
Tabel 2.3. Määratud vanemahüvitised ja riiklikud peretoetused 2004-2007, mln kr.....	18
Tabel 2.4. Määratud vanemahüvitise hajuvus 2004-2007	21
Tabel 2.5. Määratud vanemahüvitise liikide jaotus vanuse lõikes 2004-2007, %.....	24
Tabel 2.6. Vanemahüvitist saanud inimeste vanusstruktuur vanemahüvitise liikide lõikes 2004-2007, %.....	25
Tabel 2.7. Naistele määratud vanemahüvitise liikide jaotus laste sünnijärjekorra järgi 2004-2007, %.....	26
Tabel 2.8. Üksikvanema lapse toetust saanute jaotus vanemahüvitise liikide lõikes 2004-2007, %.....	28
Tabel 2.9. Üksikvanema lapse toetust saanud emade jaotus vanuse ja lapse sünnijärjekorra järgi, 2004-2007 keskmine, %	29
Tabel 2.10. Füüsilisest isikust ettevõtjad ja nende osakaal	29
Tabel 2.11. Füüsilisest isikust ettevõtjate jaotus vanemahüvitise liikide lõikes 2004-2007,%.....	30
Tabel 2.12. Füüsilisest isikust ettevõtjate jaotus soo lõikes 2004-2007.....	31
Tabel 2.13. Vanemahüvitise suurus rahvuse järgi 2004-2006 küsitlusandmete põhjal.....	31
Tabel 2.14. Määratud vanemahüvitis aja järgi laste sünnist soo lõikes 2004-2007, %.....	32
Tabel 2.15. Määratud vanemahüvitise juhtude jagunemine perioodi pidevuse järgi, 2004-2007	33
Tabel 2.16. Vanemahüvitise kestuse jaotus soo lõikes 2004-2006, päevades.....	34
Tabel 2.17. Määratud vanemahüvitis kordade arvu järgi soo lõikes 2004-2007.....	35
Tabel 2.18. Naiste jaotus esimest ja teist korda määratud vanemahüvitise järgi 2004-2007, %.....	36
Tabel 2.19. Naiste jaotus esimest ja teist korda määratud vanemahüvitise järgi 2004-2007 kui sündide vahe on alla 2,5 aasta, %.....	36
Tabel 2.20. Üksikvanema lapse toetust saanud naiste jaotus esimest ja teist korda määratud vanemahüvitise järgi 2004-2007 kui sündide vahe on alla 2,5 aasta, %	37
Tabel 3.1. Eelnev töötamine ja töötasu vanemahüvitise liikide lõikes 2004-2007	43
Tabel 3.2. Eelnev töötamine ja töötasu vanusrühmade lõikes alampalga suuruses vanemahüvitise saajate seas 2004-2007	44
Tabel 3.3. Kahe järjestikuse sünni vahel töötasu saanud naiste osakaal esimese vanemahüvitise liigi lõikes, 2004-2007 keskmine, %	45
Tabel 3.4. Sünnitanud naiste palgakasv rasedusperioodil võrreldes raseduseelse perioodiga, 2003-2007.....	46
Tabel 3.5. Naiste töötamine ajal, kui mehed saavad vanemahüvitist, 2004-2007.....	56
Tabel 3.6. Vanemahüvitist saavate meeste jaotus naise töötamise kuude järgi 2004-2007.....	56
Tabel 3.7. Töötasu saavate naiste palka iseloomustavad statistikud, perioodil kui mehed saavad vanemahüvitist, 2004-2007.....	57
Tabel 4.1. Lineaarne sünnitamisotsuse mudel kahe ajaperioodi jaoks	86
Tabel 4.2. Logistiline sünnitamisotsuse mudel kahe ajaperioodi jaoks	87

Jooniste loetelu

Joonis 2.1. Isade osakaal vanemahüvitise saajatest 2004–2008.....	18
Joonis 2.2. Vanemahüvitise suurus ning struktuur soo ja vanemahüvitise liigi lõikes 2004–2008, krooni kuus	19
Joonis 2.3. Vanemahüvitise ja lapsehooldustasu arvutuslikud kogusummad 18 kuu jooksul peale lapse sündi vanemahüvitise liigi lõikes 2003-2008, kr	20
Joonis 2.4. Keskmise määratud vanemahüvitis soo lõikes, 2004–2007	22
Joonis 2.5. Vanemahüvitise saajate struktuur soo ja vanemahüvitise liigi lõikes 2004– 2008	23
Joonis 2.6. Keskmise naistele määratud vanemahüvitise suurus sünnijärjekorra alusel 2004–2007, krooni kuus	27
Joonis 3.1. 20–50 aastaste meeste ja naiste tööhõive määrad sõltavana kas leibkonnas on kuni 1–aastaseid lapsi, 2001–2007, ETU	39
Joonis 3.2. 20–50 aastaste meeste ja naiste tööhõive määrad sõltavana kas leibkonnas on kuni 1–aastaseid lapsi, 2001–2007, LEU	39
Joonis 3.3. Vanemahüvitist saavate naiste jaotus töötasu lõikes 2004–2008.....	40
Joonis 3.4. Vanemahüvitist saavate meeste jaotus töötasu lõikes 2004–2008.....	41
Joonis 3.5. Töötasu saavate naiste osakaal enne ja pärast sünnitamist, laste sünniaasta järgi 2002–2007	42
Joonis 3.6. Keskmise töötasu enne ja pärast sünnitamist, laste sünniaasta järgi 2002–2007	42
Joonis 3.7. Sotsiaalmaksuga maksustatud töötasu saavate naiste osakaal peale lapse sündi enne ja pärast vanemahüvitise kehtestamist	48
Joonis 3.8. Töötasu saavate naiste osakaal kuni 23 kuud peale lapse sündi eelneva palgarühmade lõikes aastatel 2002, 2004 ja 2006.....	49
Joonis 3.9. Töötasu saavate naiste osakaal kuni 23 kuud peale lapse sündi laste sünnijärjekorra järgi 2002, 2004 ja 2006	50
Joonis 3.10. Töötasu saavate naiste osakaal kuni 23 kuud peale lapse sündi eelneva palga rühmade lõikes aastatel 2002, 2004 ja 2006	51
Joonis 3.11. Naiste keskmine töötasu sünnitamisele eelnenud ja järgnenud aastatel 2002–2007, krooni kuus	52
Joonis 3.12. Keskmise töötasu sünnitamisele eelnenud ja järgnenud aastatel 2002–2007, sünnitamisele kolm aastat eelnev aasta =100%.....	53
Joonis 3.13. Keskmise töötasu sünnitamisele eelnenud ja järgnenud aastatel 2002, 2006, 2007 sünnijärjekorra lõikes, töötasu kolm aastat enne sünnitust =100	54
Joonis 3.14. Naiste osakaal, kellel töötasu puudus kaks aastat enne sünnitamist, kuid esines aasta enne sünnitamist, sünnijärjekorra lõikes	55
Joonis 3.15. Isapuhkust võtnud mehed puhkusepäevade arvu järgi, 2002–2006.....	58
Joonis 3.16. Täiendavat lapsepuhkust võtnud mehed, 2002–2007	59
Joonis 3.17. Meeste võetud täiendavate puhkusepäevade arv, 2002–2007	59
Joonis 4.1. Taaste brutokordaja ja summaarse sündimuskordaja arengud 2000–2007.....	61
Joonis 4.2. Kesk- ja Ida-Euroopa riikide sündimus aastail 1995–2006 (summaarne sündimuskordaja)	61
Joonis 4.3. Kesk- ja Ida-Euroopa riikide sündimuse areng alates miinimumtasemest (summaarne sündimuskordaja)	62
Joonis 4.4. Sünnitused lapse sünnijärjekorra järgi (% sünnitustest), 2000–2007	63
Joonis 4.5. Sünnitused lapse järjekorranumbri järgi, 2000–2007	63
Joonis 4.6. Sünnitajate arv vanuse lõikes 2000–2007	64

Joonis 4.7. Sünnitajate keskmine vanus lapse sünnijärjekorra järgi 2000–2007	65
Joonis 4.8. Keskmine sünnitusvahe lapse sünnijärjekorra järgi 2000–2007, aastates	66
Joonis 4.9. Sünnituste arv sündidevahelise aja järgi 2000–2007	66
Joonis 4.10. Sünnituste vahed aastatel 2000–2007	67
Joonis 4.11. Sünnituste vahed hariduse lõikes aastatel 2000–2007, kuudes.....	68
Joonis 4.12. Sünnituste vahed sünnijärjekorra ja hariduse lõikes aastatel 2000–2007, kuudes.....	69
Joonis 4.13. Sünnitajate arv hariduse lõikes	70
Joonis 4.14. Sünnitajate ja 15–49 aastaste naiste hariduse jaotus (%).....	71
Joonis 4.15. 20–35 aastaste sünnitajate ja naiste hariduse jaotus (%).....	71
Joonis 4.16. Sündide arv lapse sünnijärjekorra ja ema hariduse lõikes 2000–2007	73
Joonis 4.17. Kõrgharidusega sünnitajate arv vanusgrupiti 2000–2007.....	74
Joonis 4.18. Sünnitajate keskmine vanus hariduse järgi 2000 ja 2007	74
Joonis 4.19. Esmasünnitajate keskmine vanus hariduse järgi 2000 ja 2007	75
Joonis 4.20. Sünnitajate arv sotsiaalse seisundi järgi 2000–2007.....	75
Joonis 4.21. Sünnitajate ja 15–49-aastaste naiste sotsiaalse seisundi jaotus 2000–2007 (%)	76
Joonis 4.22. 20–35 aastased sünnitajate ning naiste sotsiaalse seisundi jaotus 2000–2007 (%).....	77
Joonis 4.23. Sünnitajate struktuur vanuse ja sotsiaalse seisundi lõikes 2000 ja 2007	77
Joonis 4.24. Esimese lapse sünnitamise tõenäosus varasema palga gruppide lõikes 2000–2007	79
Joonis 4.25. Teise lapse sünnitamise tõenäosus varasema palga gruppide lõikes 2000–2007	79
Joonis 4.26. Kolmanda lapse sünnitamise tõenäosus varasema palga gruppide lõikes 2000–2007.....	80
Joonis 4.27. Sünnitajad perekonnaseisu lõikes, 2000–2007	81
Joonis 4.28. 15–49 aastaste sünnitajate ja naiste perekonnaseisu jaotus (%).....	82
Joonis 4.29. 20–35 aastaste sünnitajate ja naiste perekonnaseis (%).....	82
Joonis 4.30. Sünnitajate arv rahvuse lõikes, 2000–2007.....	83
Joonis 4.31. Sünnitajad ja 15–49 aastased naised rahvuse lõikes, 2000–2007	84
Joonis 4.32. Sünnitamise šanss eri vanuses 2006 aastal	85

Sissejuhatus

Eesti Vabariigi laste- ja perepoliitika kontseptsioon, mis kiideti heaks 2003. aastal, seab ülesandeks laste ja lastega perede elukvaliteedi parandamise, töö- ja pereelu ühitamise toetamise ja laste kasvatamise väärtustamise. Praeguse valitsusliidu peaesmärk pere- ja rahvastikupoliitika valdkonnas on Eesti rahvastiku positiivse iibe saavutamine sündimuse kasvu, keskmise eluea pikenemise ja elukvaliteedi tõstmise teel. Sündimuse suurendamiseks on Eestis erinevaid meetmeid, mis lastega peresid erinevatel eluetappidel toetavad. Osad neist meetmetest on suunatud kindlale lühikesele ajaperioodile (nt sünnitoetus, vanemahüvitis), teised kogu lapse kasvamise ajale (nt lapsetoetused, haridus, tervishoid).

2004. aastal lisati Eesti Vabariigi perepoliitika paketti vanemahüvitis, mis sellest ajast saadik on olnud üheks kõige enam diskussiooni tekitanud perepoliitika meetmeks. Tähelepanu põhjustab ühelt poolt see, et tegu on perepoliitika kontekstis üsna uude lähenemisega, kus hüvitise suurus on seatud sõltuvusse inimeste sissetulekust – vanemahüvitise seadus nimetab vanemahüvitise eesmärgiks laste kasvatamise tõttu saamata jäänud tulu hüvitamise ning töö- ja pereelu ühitamise toetamise.

Teisalt on ootused meetme mõjude suhtes kõrged, kuna riik teeb hüvitisse võrreldes teiste perepoliitika meetmetega väga suuri kulutusi. Perede niivõrd tugeva rahalise toetamise kaudu loodetakse suurendada märkimisväärselt sündimust. Kuigi Euroopa kontekstis pole tegu ainulaadse meetmega – sarnased skeemid on ka näiteks Soomes, Rootsis ja Saksamaal – on Eesti vanemahüvitise skeem üks Euroopa heldeim nii summade kui ka maksmise kestuse poolest.

Kuna viimaste aastate jooksul on majanduskasvuga kaasnenud palkade oluline tõus ning samuti on kasvanud sündide arv, on riigi kulutused vanemahüvitisele samuti oluliselt suurenenud ning vanemahüvitis on kujunemas üheks kõige kulukamaks perepoliitika meetmeks. Vanemahüvitise kulud ületavad 2008. aastaks juba kõikidele teistele peretoetustele tehtavaid kulutusi, mistõttu on eriti oluline, et vanemahüvitis täidaks talle seatud ülesanded ja ootused. Seepärast on vajalik uurida vanemahüvitise seaduse vastuvõtmise ning rakendamisega kaasnevaid mõjusid ning kooskõla soovitud eesmärkidega.

Käesoleva uuringu eesmärgiks ongi analüüsida vanemahüvitise seaduse kehtestamise ning rakendamisega kaasnenud mõjusid. Esmalt kirjeldatakse vanemahüvitise kasutamist perioodil 2004–2007 ning seejärel analüüsitakse vanemahüvitise mõju inimeste tööturukäitumisele ja sündimuskäitumisele.

Käesolev uuring on 2006. aastal läbi viidud analüüsi „Eesti vanemahüvitise mõju sündimus- ja tööturukäitumisele: hindamise võimalused ja esimeste kogemuste analüüs“ (Võrk, Karu 2006) edasiarendus. 2006. aasta analüüsi peamiseks eesmärgiks oli välja pakkuda meetodika, kuidas Eestis kogutavate andmete põhjal analüüsida vanemahüvitise mõju sündimus- ja tööturukäitumisele ning seda ka andmete põhjal illustreerida. Eelmise analüüsi läbiviimise hetkeks oli vanemahüvitise rakendamisest möödunud liiga vähe aega, et vanemahüvitise mõjude kohta tõsikindlalt midagi väita. Seetõttu kordab käesolev uuring osaliselt 2006. aastal läbiviidud analüüsi uuemate andmetega. Lisaks on uuringusse kaasatud täiendavaid aspekte – vaadeldakse detailsemalt lapsevanemate tööturukäitumist, näiteks töötamist enne vanemahüvitise saamist, selle ajal ning naasmist lapsepuhkuselt tööturule. Samuti on varasemast suurema tähelepanu all isad ning nende poolt kasutatud vanemahüvitis.

Analüüsimeks muutusi sündimuskäitumises uurime toimunud muutusi sünnitanud naiste struktuuris enne ja pärast vanemahüvitist 1990ndate lõpust kuni 2007. aastani. Vaatame kuidas on muutunud sünnitanud naiste haridus, majanduslik staatus, sotsiaalmaksuga maksustatud sissetulek ja eelnev laste arv aastatel 2000–2007. Samuti analüüsime, kas ja kuidas on muutunud sündide vaheline aeg ning võrdleme, kas kõrge- ja madalapalgaliste naiste sündimuskäitumise erinevuses on toimunud mingit muutust võrreldes vanemahüvitise-eelse perioodiga.

Analüüsime, kas vanemahüvitis on avaldanud mõju lapsevanemate tööturukäitumisele enne ja pärast lapse sündi. Ühelt poolt võrdleme naiste tööturule naasmise kiirust vanemahüvitise-eelse ajaga, teisalt uurime vanemahüvitise võimalikku mõju ema tööturukäitumisele enne sünnitamist, analüüsides tööturuseisundi ja töötasu muutust sünnitamisele eelneval perioodil. Samuti analüüsime ka vanemahüvitise võimalikku mõju meestele, seda nii otseselt – ehk vaatame, kui palju mehi saab vanemahüvitist ja kui kaua – ning kaudselt, st kas väikelastega meeste tööhõivemäärades on toimunud olulist muutust. Lisaks vaatame ka meeste poolt võetud lapsehoolduspuhkuste ja täiendavate tasustatud puhkepäevade sagedust ja kestust.

Raportis kasutatav vanemahüvitise saajate ja sünnitanud naiste andmete statistiline analüüs on teostatud kasutades erinevaid registriandmeid ja küsitlusuuringute andmeid. Raporti peamiseks andmeallikateks on Sotsiaalkindlustusameti pensioniregistri andmed ning Tervise Arengu Instituudi meditsiinilise sünniregistri ja raseduskatkestusandmekogu individuaalandmed. Lisaks kasutame Statistikaameti poolt kogutavaid Leibkonna Eelarve Uuringu (LEU), Eesti Tööjõu-uuringu (ETU) ja Eesti Sotsiaaluuringu (ESU) küsitlusandmeid. Analüüsimeetoditena kasutatakse peamiselt erinevaid tabeleid ja graafikuid sageduste, keskmiste ja muude statistiliste karakteristikutega, mille abil tuuakse välja arengud üle aja ning võrreldakse erinevaid grappe. Lisaks kasutatakse statistilisi mudeleid sündimuskäitumise analüüsimiseks.

Uuringuraport on üles ehitatud järgmiselt. Esimeses peatükis tutvustatakse lähemalt analüüsi lähtekohti, kasutatud andmeid ja meetodeid. Teises peatükis analüüsitakse vanemahüvitise kasutamist – vaadatakse vanemahüvitise liiki, suurust, kestust ja sagedust soo, vanuse ja laste arvu järgi. Eraldi analüüsitakse üksikvanemaid ja FIEsid. Kolmandas peatükis analüüsitakse vanemahüvitise mõju tööturukäitumisele ning neljandas peatükis sündimuskäitumisele. Raporti lõpposas on lühidalt esitatud peamised tulemused ning arutelu.

Uuring on valminud Sotsiaalministeeriumi tellimusel ja rahastamisel. Uuringu autorid tänavad kommentaaride eest töö erinevatele versioonidele Sotsiaalministeeriumi ning PRAXISE töötajaid. Eraldi sooviksime esile tõsta meeldiva koostöö eest andmete alal alati abivalmis Ella Viikmanni ja Andres Roostalu Sotsiaalkindlustusametist, Viktoria Serkinat ja Toomas Veidebaumi Tervise Arengu Instituudist ning Urve Kaske ja tema kolleege Statistikaameti sotsiaaluuringute talitusest.

Kõik vead antud töös jäävad autorite vastutusele. Uuringu viimane versioon on kättesaadav PRAXISE kodulehelt. Tagasiside on oodatud aadressile praxis@praxis.ee või autoritele.

1. Uuringu metoodika

1.1. Analüüsi lähtekohad

Vanemahüvitis on rahaline meede, mille eesmärgiks on võimaldada paremat töö- ja pereelu ühitamist laste kasvatamise tõttu saamata jäänud tulu hüvitamise teel. Vanemahüvitise seaduse otsene instrument on lapse sünni korral pere sissetuleku säilitamine. Võrreldes vanemahüvitise eelse ajaga toimub sissetuleku oluline suurendamine (vanemahüvitise seadusest vt kiil 1.1). Seega vähendatakse vanemahüvitise abil laste saamise ja laste eest hoolitsemise kulu. Kuna vanemahüvitis mõjutab perekondade majanduslikku olukorda päris pika perioodi jooksul (kuni poolteist aastat), on põhjust oletada, et vanemahüvitis mõjutab ka lapsevanemate tööturu- ja sündimuskäitumist.

Üheks sündimuskäitumist mõjutavaks teguriterühmaks on laste saamise majanduslike kuludega seotud tegurid nagu sissetulek, tööhõive, haridus jms (Heaton jt 1999; d'Addio, d'Ercole 2005). Majandusteaduslike käsitluste kohaselt (vt nt Becker 1960; Becker 1965; Becker, Lewis 1973) mõjutab perekonna sissetuleku suurus pere laste saamise soovi kahepidiselt. Ühest küljest võimaldab suurem perekonna sissetulek rohkem lapsi saada. Teisest küljest aga, mida suurem on naise palk, seda suurem on alternatiivkulu (st raha, millest loobutakse), kui naine jääb lapsega koju, sest seda enam ta kaotab sissetulekus ning võimalik ka, et karjääris. Seega igasugune sotsiaalpoliitika, mis vähendab laste kasvatamisega seotud otseseid kulusid (nt universaalsed peretoetused) ja alternatiivkulu (nt subsideeritud lastehoiuteenused või vanemahüvitis), mõjutab sündimus- ja tööturukäitumist.

Samas tuleb arvestada, et kuigi suurem sissetulek võimaldab rohkem lapsi saada, siis on ka võimalik, et kõrgem sissetulek ei too kaasa laste arvu suurenemist, vaid suurendab lastevanemate soovi enam investeerida vähema arvu laste kasvatamisse. Mida suurem on naise palk, seda suurem on tema alternatiivkulu töölt koju jäämisel ehk seda suurem on sissetulek, mille ta kaotab. Lisaks, mida kauem naised sünnitamisega seotud tööhõivekatkestust edasi lükkavad, seda suurem on akumulieritud inimkapitali hulk, eriti kõrgema haridusega naistel, ja kokkuvõttes on nende palgakaotus suurem, kui nad lõpuks koju jäävad. Sellisest vaatenurgast vaadates peaks sotsiaalpoliitika, mis hoiab ära sissetulekukaotuse, mõjutama ehk teistest enam kõrgharidusega naisi, kellel enne sellise meetme loomist oleks töölt koju jäämisega kaasnenud väga suur kulu. Samas tuleb meele pidada, et karjäärikatkestust ning sellest tulenevat potentsiaalset sissetulekukaotust tulevikus vanemahüvitis ära hoida ei võimalda. Võib oletada, et pikaajaline vanemahüvitise maksmine võimaldab naistel pikemat aega tööturult eemale jääda, kuna puudub rahaline vajadus enne vanemahüvitise maksmise perioodi lõppu tööturule naasta.

Et analüüsida vanemahüvitise seaduse võimalikku mõju sündimus- ja tööturukäitumisele Eestis, kasutatakse ja arendatakse oluliselt edasi PRAXISE varasemas uuringus kasutatud metoodikat (Võrk, Karu 2006). Esiteks võrdleme, milline on sündimis- ja tööturukäitumine enne ja pärast vanemahüvitise seaduse kehtima hakkamist. Samuti analüüsime, kas vanemahüvitis avaldas mõju enam nendele, kes sellest potentsiaalselt rohkem kasu on saanud. Et vanemahüvitise kehtestamisega võitsid võrreldes vanemahüvitise-eelse ajaga (kui maksti lapsehooldustasu) rahaliselt kõige enam kõrgemapalgalised, siis võib oodata, et vanemahüvitise mõju on suurem just neile.

Vanemahüvitis seadus ja selle olulisemad majanduslikud instrumendid

Vanemahüvitise seadus võeti vastu Riigikogus 10.12.2003 (RT I 2003, 82, 549) ja see jõustus 01.01.2004, millal hakati ka välja maksuma vanemahüvitisi. Olulisemaid muudatusi on seadusesse on tehtud kahel korral 1) 2006. aasta 1. jaanuarist pikendati vanemahüvitise maksmise perioodi 3 kuu võrra; 2) 2008 aasta 1. jaanuarist pikendati vanemahüvitise maksmise perioodi veel 4 kuu võrra.

Vanemahüvitise maksmist alustatakse sünnitushüvitise maksmise perioodi lõpupäevale järgnevast päevast ning makstakse ajani, mil sünnitushüvitise päevadega kokku täitub 575 päeva (365 päeva kuni 01.01.2006 ja 455 päeva perioodil 01.01.2006-31.12.2007). Kui lapse emal ei olnud õigust sünnitushüvitisele, siis makstakse vanemahüvitist lapse sünnist kuni lapse 18 kuu (enne 01.01.2006. a kuni 11 kuu, 01.01.2006-31.12.2007 kuni 14 kuu) vanuseks saamiseni.

Nendel emadel, kelle laps oli sündinud aastal 2003, kuid seisuga 01.01.2004.a polnud veel möödunud 365 päeva alates ema sünnituspuhkusele jäämisest oli õigus saada vanemahüvitist üldistel tingimustel. Analoogselt pikeneb vanemahüvitise saamise periood 2006. aastale neil, kellel ei olnud seisuga 01.01.2006 möödmas vanemahüvitisest 455 päeva, ning 2008. aastale neil, kellel ei olnud seisuga 01.01.2008 möödmas 575 päeva.

Enne lapse 70 päeva vanuseks saamist (kuni 2007 september poole aastaseks saamist) on õigus hüvitisele last kasvataval emal, välja arvatud juhul, kui lapse ema on surnud või ei täida perekonnaseadusest tulenevat kohustust last kasvatada ja tema eest hoolitseda või kui hüvitisele on õigus lapsendajal, eestkostjal või hooldajal. Kui üks vanematest on lapsehoolduspuhkusel pärast lapse 70 päeva vanuseks saamist, on õigus hüvitisele sellel vanemal.

Vanemale makstakse hüvitist eelmise kalendriaasta sotsiaalmaksu põhjal arvatatud keskmise töötasu suuruses.

Kuupalga alammäära suurust vanemahüvitist makstakse isikule, kelle eelnenud kalendriaasta keskmine ühe kuu tulu oli alampalgaga võrdne või sellest väiksem.

Vanemahüvitise määras makstakse vanemahüvitist isikule, kellel eelmisel kalendriaastal puudus sotsiaalmaksuga maksustatav tulu (nt mittetöötanud õppurid)

Hüvitise maksimaalses suuruses (kolm üleelmise aasta keskmist sotsiaalmaksuga maksustatud ühe kalendrikuu tulu) makstakse isikule, kelle keskmine ühe kuu tulu ületas selle.

Kui järgmise lapse sünnil on veel alla 2,5 aastaseid lapsi on hüvitise aluseks suurim eelneva aasta tulust või varasema vanemahüvitise aluseks olevast tulust.

Vanemahüvitist vähendatakse, kui inimene samal ajal töötab. Kui hüvitise saaja töötab ning teenib kuus kuni hüvitise määra, säilib hüvitis täiel määral. Kui teenitakse rohkem, väheneb vanemahüvitis. Uus hüvitise suurus arvutati algselt valemiga: $uus\ hüvitis = (tulu + vanemahüvitis) / 1,2 - tulu$. Alates 1.september 2007 leitakse uus hüvitis kui $uus\ hüvitis = (tulu - hüvitise\ määr + vanemahüvitis) / 1,2 - (tulu - hüvitise\ määr)$ ning uus hüvitis ei saa olla väiksem kui lapsehooldustasu.

Kui hüvitise maksmise ajal teenib vanem üle viiekordse hüvitise määra, siis kaotab ta õiguse vanemahüvitisele.

Vaadates vanemahüvitise mõjusid saame eristada esimest järku efekti ehk sissetulekute ümberjaotust ning teist järku efekti ehk hüvitise mõju käitumisele. Esimest järku efektiks on hüvitise maksmine ning sellega kaasnev sissetulekute ümbersuunamine maksumaksjatelt sünnitajatele, mis toob kaasa tulude ümberjaotamise, vaesuse ja ebavõrdsuse muutumise. See on vanemahüvitise maksmise otsene tulemus, mille saab ohtu seada vaid hüvitise seadusele mittevastav maksmine. Vanemahüvitise mõju väikeste lastega perede sissetuleku säilitamisele ning selle kaudu elukvaliteedi tõstmisele ning vaesuse vähendamisele on vanemahüvitise maksmise korral kindel ja saame pigem rääkida üksnes selle kuluefektiivsusest võrreldes alternatiivsete sissetulekut suurendavate meetmetega. Vanemahüvitise jaotuslike aspektide analüüsimiseks vaatame vanemahüvitise suurust erinevates sotsiaaldemograafilistes rühmades. Vanemahüvitise mõju lastega perede vaesuse leevendamisele ning selle kuluefektiivsust võrreldes teiste meetmetega on vaadatud PRAXISE varasemas uuringus (vt Vörk ja Paulus 2007).

Vanemahüvitise mõjud ehk teist järku efektid ilmnevad siis, kui inimesed muudavad oma käitumist vanemahüvitise maksmisega kaasneva olukorra muutuse tõttu, antud juhul lapse sünniga kaasnevate kulude (st sissetuleku languse) vähenemise tõttu.

Analüüsimeks muutusi sündimuskäitumises uurime toimunud muutusi sünnitanud naiste struktuuris enne ja pärast vanemahüvitist 1990ndate lõpust kuni 2007. aastani. Olulised muutused sündimuskäitumises ning sünnitajate struktuuris peale vanemahüvitise kehtestamist, kui need ei toimunud samaaegselt sünnitusealiste naiste struktuuris, viitavad muutustele käitumises ning võimalikele vanemahüvitise mõjudele. Võrdleme sünnitanud ja mitted sünnitanud naiste haridust, majanduslikku staatust, sotsiaalmaksuga maksustatud sissetulekut ja eelnevat laste arvu aastatel 2000–2007. Samuti analüüsime, kuidas on muutunud sündide vaheline aeg. Lisaks võrdleme, kas kõrge- ja madalapalgaliste sündimuskäitumise erinevuses on toimunud mingit muutust võrreldes vanemahüvitise-eelse perioodiga.

Vanemahüvitise mõju tööturukäitumisele kontrollime võrreldes naiste tööturule naasmise kiirust vanemahüvitise-eelse ajaga. Võib oletada, et vanemahüvitis vähendab vajadust naistel naasta tööturule nii kiiresti kui vanemahüvitise-eelsel perioodil tänu suuremale sissetulekule lapsepuhkuse perioodil. Lisaks uurime vanemahüvitise võimalikku mõju ema tööturukäitumisele enne sünnitamist, analüüsides tööturuseisundi ja töötasu muutust sünnitamisele eelneval perioodil. Samuti analüüsime ka vanemahüvitise võimalikku mõju meestele, seda nii otseselt – ehk vaatame, kui palju mehi saab vanemahüvitist ja kui kaua – ning kaudselt – kas väikelastega meeste tööhõivemäärades on toimunud olulist muutust. Lisaks vaatame ka meeste poolt võetud lapsehoolduspuhkuste ja täiendavate tasustatud puhkepäevade sagedust ja kestust.

Sündimus- ja tööturukäitumist üle aastate võrdlemisel tuleb muidugi arvestada, et niisuguse murdepunkti leidmine aegreas, mida saaks seostada vanemahüvitisega, ei pruugi olla lihtne. Esiteks sünnitamise otsuse, rasestumise ja sünnitamise hetke vahel on suhteliselt pikk (suuresti juhusliku kestusega) vaheaeg. Lisaks on hoiakute muutused, mida vanemahüvitis kaasa võis tuua, ja olulise tähtsusega otsused perekonna jaoks ajas kulgev sujuv protsess ja mitte hetkeline sündmus. Ka võis vanemahüvitise seadus kui riigipoolse tähelepanu näitaja mõjutada sünnitusotsuseid juba osaliselt enne selle rakendumist, mil selle ümber toimus väga elav avalik väitlus. Lisaks muudab vanemahüvitise mõju hetke tuvastamise keerulisemaks asjaolu, et vanemahüvitist maksti ka tagasiulatuvalt, juba varem sündinud lastele. Seega, kui eelnevast hoolimata on võimalik näha süstemaatilist muutust inimeste sündimus- ja tööturukäitumises enne ja pärast vanemahüvitise kehtestamist, siis on oht pigem mõjusid alahinnata kui ülehinnata.

Samas on antud lähenemise puuduseks, et see ei võimalda arvesse võtta muid väliseid mõjusid tööturu- ja sündimuskäitumisele. Olulisim samal ajal toimunud areng Eestis oli ilmselt majanduskasv, mis suurendas üldist tööhõivet ning parandas leibkondade majanduslikku olukorda, perede kindlustunnet ning võis seetõttu samuti mõjutada sündimuskäitumist. Samuti on riiklikus poliitikas muudatusi, mis kas otseselt või kaudselt inimeste pere, töö ja haridusega seotud käitumist mõjutavad. Rahalistest motivaatoritest võiks nimetada 2004. aastal kehtima hakanud õppelaenu kustutamist, mida 2004-2006. aastal kokku on kasutanud 8760 inimest (76% neist naised), kelle eest krediitiasutustele on makstud kokku 43,6 miljonit krooni (Sotsiaalkindlustusameti statistika). Ühe taotleja kohta teeb see küll vaid 5041 krooni, mis on vanemahüvitisega võrreldes väike summa, kuid laenu kustutamine võib toimuda kuni 12 aasta jooksul, mistõttu ei saa veel kogu kasu

kokku arvutada. Siiski on võimalik, et see võib motiveerida naisi last saama alles pärast õpingute lõpetamist, kuna õppelaen kustutatakse õpingud lõpetanud inimestel.

Teiseks ei võimalda antud lähenemine tuvastada kõiki võimalikke vanemahüvitise (ning üldiselt lapsehoolduspuhkuse ning hoolduskohustuste) kaudseid mõjusid, näiteks soolisele võrdõiguslikkusele ning naiste võrdsetele võimalustele tööturul. On võimalik, et naiste karjäärikatkestuste mõju avaldub naiste karjäärivõimalustes, kuna karjääriredelil liikumine nõuab pidevat kohalolu ning aja investeerimist. Teisalt on võimalik, et fertiilses eas naiste potentsiaalne lapsehoolduspuhkusele jäämine tekitab diskrimineerimist ning mõjutab naiste töölevõtmist, kuna tööandja eelistab meestöötajad, kes tõenäoliselt ei jää lapsega koju. Seega võib pikaajalise lapsehoolduspuhkuse mõju olla üldine ning mõjutada naisi juba enne lapse sündi. Selliseid kaudseid mõjusid on väga raske kontrollida.

1.2. Kasutatud andmed ja meetodid

Antud analüüsis on peamiseks andmeallikaks Sotsiaalkindlustusameti pensioniregistri andmed ning Tervise Arengu Instituudi meditsiinilise sünniregistri ja raseduskatkestusandmekogu individuaalandmed. Lisaks kasutame Eesti Leibkonna Eelarve Uuringu (LEU), Eesti Tööjõu-uuringu (ETU) ja Eesti Sotsiaaluuringute (ESU) küsitlusandmeid.

Sotsiaalkindlustusameti pensioniregistrist saadi isikustamata individuaalandmed vanemahüvitise saajate kohta. Andmed sisaldasid määratud vanemahüvitise liiki, selle suurust, määramise algust ja lõppu. Kui vahepeal oli toimunud vanemahüvitise suuruses või tüübis muutus või lihtsalt katkes vanemahüvitise periood, kuna vahepeal võttis hüvitist teine lapsevanem, siis olid teada ka andmed viimasena määratud vanemahüvitise kohta. Lisaks saadi pensioniregistrist isikustamata andmed kõikide naiste kohta, kes on saanud laste eest riiklikke peretoetusi alates 2000. aastast, samuti nende laste sünniaastad. Eraldi olid olemas ka tunnused üksikvanema toetust saanud vanemate ja laste kohta.

Pensioniregistri andmed võimaldasid analüüsida vanemahüvitise saamist, selle suurust ja kestust erineva laste arvuga naistel. Et üksikutel juhtudel ei ole peretoetuste saaja lapse ema vaid võib olla ka isa, laps ise või hooldaja, siis on laste arvu mõõtmisel sellisel viisil väike eksimus, kuid selle mõju analüüsi lõppjäreldestele on ilmselt väga väike. Lisaks tuleb tähele panna, et meil puudub informatsioon laste kohta, kes ei olnud pensioniregistris, st kes olid 2000. aasta alguseks juba vanemad kui peretoetustele on õigus –üldjuhul 16-aastased või õppimise puhul kuni 19-aastased. Seetõttu piirduakse analüüsides, kus kasutatakse varasemat laste arvu naistel, enamasti kuni 35-aastaste naistega, kuna sellisel juhul võivad analüüsist välja jääda ainult enne 19. eluaastat sünnitatud lapsed, keda on vähe (Statistikaameti andmeil oli 2007. aastal oli alla 19 aastaseid sünnitajaid 655 ehk 4% sündidest). Et 2000. aastal oleks alla 35-aastase naise laps vanem kui 16, pidi naine sünnitama tema enne 19. eluaastat. Järgnevatel aastatel pidi naine olema vastavalt veelgi noorem.

Täiendavalt saadi pensioniregistrist isikustamata andmed inimeste eest või nende poolt tasutud sotsiaalmaksu kohta aastatel 1999–2007 ning sotsiaalmaksu kuised suurused naiste kohta alates 2002. aastast kuni 2007. aastani. Neid andmeid kasutati nii sündimuskäitumise analüüsimiseks erinevates palgarühmades kui ka vanemahüvitise mõju analüüsimiseks tööturukäitumisele.

Eesti Meditsiinilisest Sünniregistrist saadi isikustamata andmed sündide kohta aastatel 2000–2007. Andmed sisaldasid sünnitajate peamisi sotsiaaldemograafilisi tunnuseid:

vanus, haridus, rahvus, perekonnaseisund, varasem laste arv. Neid andmeid kasutati sünnitajate struktuuri võrdlemiseks kõikide fertiilses eas naistega, mille kohta võeti taustainformatsioon Eesti Tööjõu-uuringu andmetest. Raseduskatkestusandmekogust saadi analoogsed andmed abortide kohta. Neid andmeid kasutatakse koos sünniregistri andmetega selgitamiseks statistiliste mudelite abil abortide ja sünnitamise otsust mõjutavad tegureid enne ja pärast vanemahüvitise kehtima hakkamist.

Leibkonna eelarve uuringu ning Eesti sotsiaaluuringu andmeid kasutati hõivemäärade leidmiseks väikelastega peredes ning ka vanemahüvitise suuruse leidmiseks eestlaste ja mitte-eestlaste lõikes. Samas tuleb kohe märkida, et valimimahud on küsitlusuuringutes väikesed ja seetõttu on vanemahüvitise saajate arv valimeis väga väike, mistõttu tuleb nende põhjal tehtud järeldusi võtta pigem kui muu analüüsi taustamaterjali.

Käesoleva uuringu üks eesmärke oli ka püüda omavahel siduda sünnitajate mõned andmed pensioniregistrist (vanemahüvitise suurus, liik ja kestus) ja sünniregistrist (sünnitanud haridus, rahvus ja perekonnaseis), et analüüsida vanemahüvitise suurust ja liiki erineva haridustasemega ja rahvusega naiste puhul, kuid käesoleva projekti ajaraames ei õnnestunud edukalt lahendada delikaatsete isikuandmete liikumist erinevate osapoolte vahel.

Analüüsimeetoditena kasutatakse peamiselt erinevaid sagedustabeleid ja graafikuid, kus tuuakse välja arengud üle aja ning võrreldakse erinevaid gruppe. Lisaks kasutatakse statistilisi mudeleid sündimuskäitumise analüüsimiseks. Järgnev tabel 1.1 kirjeldab täpsemalt, milliste meetodite ja andmetega antakse vastused püstitatud uurimusküsimustele. (Kasutatud lühendid: VH – vanemahüvitis, SKA – Sotsiaalkindlustusamet, sünniregister – Meditsiiniline sünniregister.)

Tabel 1.1. Raportis käsitletavad uurimisküsimused ja meetodika

Püstitatud uurimisküsimus	Meetod ja andmed
Vanemahüvitise kasutamise üldine taust, sh milline on vanemahüvitiste suuruste jaotus ja kuidas see erineb aastate, hüvitise saajate soo ja võimalusel perekondliku seisu ning rahvuse lõikes?	SKA registriandmete statistiline analüüs vanemahüvitise saajate kohta 2004–2007; algus ja lõpp kuulise täpsusega, suuruse järgi, soo lõikes. SKA registriandmetes saab eristada ka üksikvanema toetuse saajaid ning varasemat laste arvu LEU ja ESU andmete põhjal VH suurus rahvuse lõikes.
Kui paljud hüvitist saavad vanemad töötavad vanemahüvitise saamisega paralleelselt?	SKA registriandmete statistiline analüüs sotsiaalmaksuga maksustatud töötasu saanud vanemahüvitise saajate osakaalu leidmiseks töötasu suuruse lõikes. Kuulise täpsusega 2004–2007. Eraldi mehed ja naised.
Kas vanemahüvitise rakendamine on suurendanud lapsehoolduspuhkusel olevate isade osakaalu? Millises ulatuses said isad lapsehooldustoetust vanemahüvitise rakendamisele eelneval perioodil?	SKA registriandmetest VH saavate meeste osakaal kuulise täpsusega. Võrdluseks SKA registriandmetest alates aastatel 2000-2007 lapsehooldustasu saanud isade arv ja osakaal lapsehooldustasu saajate seas.
Kas, kuidas ning kui palju on vanemahüvitist jagatud vanemate vahel? Millises lapse vanuses võtab vanemahüvitist isa, millises ema? Milline on teise vanema (ema) tööturukäitumine ajal, mil üks vanem (isa) saab vanemahüvitist?	SKA registriandmetest vanemahüvitise algus peale lapse sündi kuude järgi. Vaadatakse, kui palju mehi saab vanemahüvitist peale naist ja vastupidi. Analüüsitakse, kui palju töötavad naised, kui mehed saavad vanemahüvitist. SKA registriandmetest VH saajad mehed ja nende sotsiaalmaksuga maksustatud tulu. Seotud ära naisega, kes sai alguses VHd. Taustaks ETU ja LEU andmetest väikelastega peredes meeste- ja naiste tööturukäitumine
Kas ja milline mõju on vanemahüvitisel sündimusele ja sündimuskäitumisele?	Analüüsime sündide muutust erinevates sotsiaaldemograafilistes rühmades enne ja pärast VH rakendumist aastatel, kasutades SKA registriandmed, sünniregistri andmed ja võrdluseks kogu fertiilses eas naiste käitumist.
Kas sündimuse tõus viimastel aastatel on tingitud sündide edasilükkamise protsessi algusest 1990.aastatel?	Analüüsime sündide arvu erinevas vanuses naistel kasutades sünniregistri andmeid alates 1992. aastast. Analüüsime, kui palju sündidest saab ära selgitada muutunud käitumisest peale vanemahüvitise kehtestamist.
Kas vanemahüvitise seaduse § 3 lõige 8 on mõjutanud järjestikusi sünde?	Sünniregistri põhjal leiame erinevate laste sündide (1. ja 2.; 2. ja 3; jne) vahelise aja keskmise ja mediaani. Eraldi vaadata järjestikkuseid sünde erineva hariduse ja perekonnaseisuga naistel aastatel 1995-2007.
Milline on vanemahüvitise suurus ja kasutamine järgmiste laste sünni eel?	Analüüsime perioodil 2004–2007 naiste jaotust VH suuruse järgi sõltuvana laste sünnijärjekorrast. Eraldi vaadatakse antud perioodil kaks korda VH-d saanud naisi
Milline on vanemahüvitise mõju naiste ja meeste tööturukäitumisele? Kas ja kuidas muutuvad tööst saadavad sissetulekud enne ja/või pärast lapse sündi ning vanemahüvitise lõppu? Milline on FIE'dena töötavate vanemate osakaal vanemahüvitise saajate seas?	Sotsiaalmaksuga maksustatud tulu dünaamika analüüs kuude lõikes enne ja pärast sündi. Eraldi vaatame dünaamikat laste arvu järgi. Sotsiaalmaksu liigi järgi määratakse FIE'd. Kuulised andmed VH saanud naiste ja meeste sotsiaalmaksuga maksustatud tulu kohta pensioniregistrist. SKA registriandmetest ei tule välja mõlemad lapse vanemad.
Kuidas jaotub ja on muutunud vanemapuhkusel olemise ajaline kestvus võrreldes vanemahüvitisele eelnenud perioodiga? Millal naasevad vanemahüvitist saavad vanemad palgatööle? Milline on palga ja vanemahüvitise kestuse ehk vanemapuhkusel olemise perioodi pikkuse seos?	SKA registriandmetest sünnitanud naiste sotsiaalmaksuga maksustatud tulu enne ja pärast sündi aastatel 2002–2007 kuise täpsusega. Võrdleme vanemahüvitise suuruse ja kestuse seost tööle mineku kiirusega.
Kas ja kuidas on vanemahüvitise rakendumine mõjutanud laste sündimist üksikvanemaga peresse?	Üksikvanemate osakaal sünnitanute seas ja selle areng enne ja pärast VH rakendumist 1992–2007. Analüüsime meditsiinilist sünniregistrilt naiste perekonnaseisu järgi.
Kas ja milliseid vanemale mõeldud puhkusi, hüvitisi ja vaheaegu kasutab teine, vanemahüvitist mitte saav vanem?	Analüüsitakse, kui palju isa on võtnud tasustatud lapsepuhkuse päevi 2000-2007. aastal SKA registriandmete põhjal.
Kas ja kuidas väärkasutatakse vanemahüvitist? Milliseid meetmeid väärkasutamise võimalusi leidub?	Analüüsitakse töötasu muutust raseduse ajal võrreldes rasedusele eelse sissetulekuga kasutades SKA registriandmeid töötasu kohta kuise täpsusega.

2. Vanemahüvitise kasutamine ja kasutajad

Käesolevas osas anname ülevaate vanemahüvitise kasutamise ja kulutuste statistikast. Esmalt kirjeldame vanemahüvitise kasutamist ja üldkulutusi tuginedes Sotsiaalkindlustusameti ja Sotsiaalministeeriumi poolt publitseeritud andmetele. Sellele järgnevates alapunktides analüüsime süvendatult vanemahüvitise individuaalandmeid, et kirjeldada detailsemalt vanemahüvitise suurust ja kestust. Vaatame kuidas erineb vanemahüvitise suurus hüvitise saaja soo, vanuse ja rahvuse ning varasemate laste arvu lõikes. Eraldi vaatame üksikvanemaid ja füüsilisest isikust ettevõtjaid.

2.1. Seadustest tulenevad muutused

Vanemahüvitise seaduses on ajavahemikus 2004–2008 tehtud mitmeid muudatusi, peamiselt on pikendatud vanemahüvitise maksmise perioodi. Samuti on vanemahüvitise seadusesse sisse kirjutatud mitmeid mehhanisme, mis vanemahüvitise suurust iga-aastaselt muudavad.

Vanemahüvitise maksmise periood on seoses vanemahüvitise seaduse muutmisega pikenenud kahel korral ning on esialgselt 365 päevalt tõusnud 2008. aastaks juba 575 päevani, eelnevalt mitte töötanud vanemate puhul on toimunud pikenemine 11 kuult 18 kuuni. Hüvitise suurus sõltub vanema eelneva kalendriaasta sotsiaalmaksu põhjal arvatud keskmisest töötasust ning kui see töötasu on olnud liiga väike või üldse puuduv, siis määratakse vanemahüvitis vastavalt kas kuupalga alammäära suuruses või vanemahüvitise määras. Seega sõltub vanemahüvitise keskmine suurus nii sellest, millise eelneva sotsiaalmaksuga maksustava palgaga on vanemad, kui ka vanemahüvitise ülemisest piirist, alampalgast ning vanemahüvitise määrast, mis omakorda sõltuvad sotsiaalmaksustatava tulu ning alampalga üldisest arengust majanduses.

Vanemahüvitise summad neile, kes ei saa 100% palga ulatuses hüvitist, muutuvad iga aasta alguses. Vanemahüvitise määra, mille summas vanemahüvitist makstakse eelnevalt mittetöötavatele lapsevanematele, on tõstetud 2200 kroonilt 3600 kroonile 2008. aastaks. Vanemahüvitise alampalga määras hüvitis on tõusnud koos alampalgaga 2008. aastaks 4350 kroonini. Alampalka muudetakse iga-aastaselt sotsiaalpartnerite läbirääkimise teel. Vanemahüvitise maksimaalne määr, milleks on kolmekordne üle-eelmise kalendriaasta keskmine sotsiaalmaksuga maksustatav kuupalk, ulatub 2008. aastal üle 25 tuhande krooni. Suhteliselt on kõige kiiremini tõusnud vaadeldud perioodil vanemahüvitise alampalga määr (ajavahemikul 2004–2008 oli tõus 75%) seoses alampalga kasvuga. Hüvitise määr ning maksimaalne määr on tõusnud ligikaudu 60%.

Tabel 2.1. Vanemahüvitise maksmise pikkus ja määrade muutumine 2004–2008

	2004	2005	2006	2007	2008
Maksmise pikkus (päevades)	365	365	455	455	575
... mittetöötaval vanemal (kuudes)	11	11	14	14	18
Vanemahüvitise määr (kr)	2200	2200	2480	2690	3600
Vanemahüvitis alampalga määras (kr)	2480	2690	3000	3600	4350
Vanemahüvitise maksimaalne määr	15741	17472	19191	21624	25209

Allikas: Sotsiaalministeerium

Kui inimene saab vanemahüvitise saamise ajal töötasu, siis mõningatel juhtudel vanemahüvitist vähendatakse. Kui ühe kuu töötasu on madalam kui vanemahüvitise määr, säilib vanemahüvitis täies ulatuses. Kui töötasu ületab viiekordset vanemahüvitise määra, siis vanemahüvitist ei maksta ja vanem saab lapsehooldustasu. Vahepealsetel juhtudel vähendatakse vanemahüvitist spetsiaalse valemi järgi. Kuni 31.08.2007 kehtis valem: $uus\ hüvitis = (tulu + vanemahüvitis)/1,2 - tulu$. Valemis tehti 1.09.2007 mõningased muudatused ning sellest ajast saadik kehtib järgnev valem: $uus\ hüvitis = (tulu - hüvitise\ määr + vanemahüvitis)/1,2 - (tulu - hüvitise\ määr)$. Alates 1. septembrist 2007 makstakse neile, kelle valemi järgi vähendatud uus hüvitis on väiksem kui riiklike peretoetuste seaduse alusel makstav lapsehooldustasu, vanemahüvitist lapsehooldustasu suuruses.

Määratud vanemahüvitiste koguarv on viimastel aastatel kasvanud (vt tabel 2.2), kuna sündide arv on tõusnud. 2004. aastal oli määratud vanemahüvitiste arv erandlikult suur, kuna vanemahüvitise seaduse kehtima hakkamisega koos tekkis õigus vanemahüvitisele lisaks 2004. aastal sündinud laste vanematele ka juba osadel 2003. aastal sündinud laste vanematel. Sündide ja määratud vanemahüvitiste arv ei ole üks-ühele sama, kuna mõne lapse eest võib saada erinevatel aegadel vanemahüvitist mitu erinevat inimest (nt ema ja isa), samuti on võimalik, et kõik lapsevanemad ei taotle vanemahüvitist. Kuna vanemahüvitise jagamist ema ja isa vahel toimub jätkuvalt vähe, määratakse enamasti iga sünni kohta vanemahüvitist ühe korra ja ühele inimesele.

Lisaks sellele, kui paljudele inimestele vanemahüvitist määratakse, saab vaadata ka seda, kui paljud inimesed antud aasta jooksul hüvitist saavad. See sõltub lisaks sündinud laste arvule ka vanemahüvitise saamise kestusest kuna vanemahüvitise saamise perioodid ulatuvad üle mitme aasta. Pikemalt analüüsitakse vanemahüvitise kestust ptk 2.3.

Tabel 2.2. Määratud ja makstud vanemahüvitised soo lõikes 2004-2007

	2004		2005		2006		2007	
	määratud	makstud	määratud	makstud	määratud	makstud	määratud	makstud
Kokku	21643	21613	14272	23180	14642	26551	15096	26404
Naised	21216	21188	14047	22763	14387	26025	14506	25667
Mehed	427	425	225	417	255	526	590	737

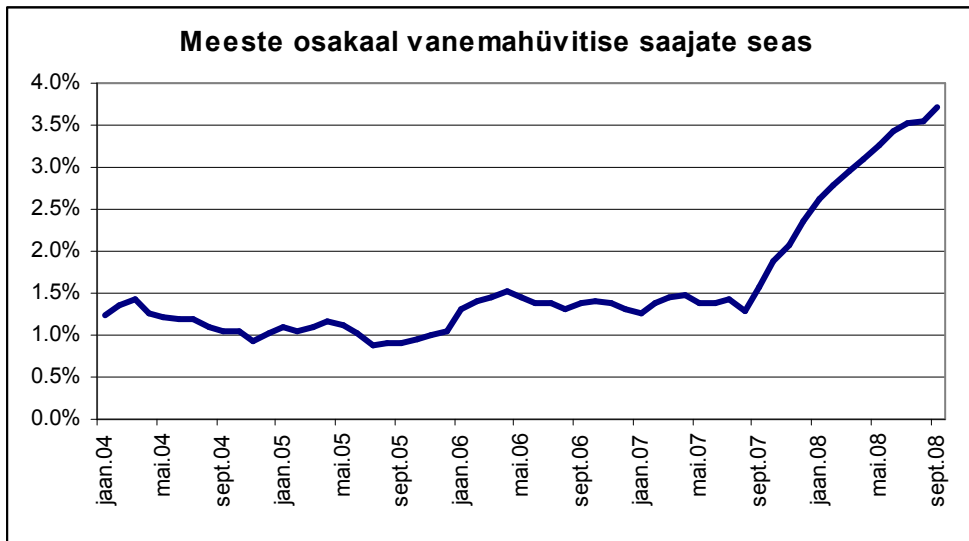
Allikas: Sotsiaalministeerium

Meeste osakaal vanemahüvitise saajate seas püsis stabiilselt 1–1,5% vahel kuni 2007. aasta septembrini (vt joonis 2.5 ning ka eespoolt tabel 2.3). Kuni selle ajani oli kuni lapse 6 kuuseks saamiseni õigus vanemahüvitisele ainult emadel ning isad ja teised hooldajad said vanemahüvitisega tasustatud lapsehoolduspuhkusele jääda vaid erijuhtudel (kui ema on surnud või ei täida perekonnaseadusest tulenevaid kohustusi last kasvatada ja tema eest hoolitseda). 1. septembril 2007 lühendati emade ainuõigus vanemahüvitisele 70 päevani. Seega laiendati isade ning teiste hooldajate õigust vanemahüvitisele. Selle tulemusena hakkas isade osakaal vanemahüvitise saajate seas kasvama ning 2008. aasta septembriks oli 3,5% vanemahüvitise saajatest mehed, mis on siiski väga madal osakaal.

Kuigi piirangud vanemahüvitise seaduses takistasid teatud määral meeste lapsehoolduspuhkusele jäämist, pole see kindlasti ainsaks vanemahüvitise madala kasutamise põhjuseks. Põhjuseid, miks mehed naistest vähem lapsehoolduspuhkust kasutavad, on nii majanduslikke, praktilisi kui ka emotsionaalseid ning stereotüüpidest tulenevaid. 2007 aastal läbi viidud uuringu järgi on mehed parema meelega kodus kui laps on vanem ning lõppenud on rinnaga toitmine (Karu, Kasearu, Biin 2007). Samas näeme

hilisemas analüüsis (vt. ptk 2.2.5.), et pärast alates 2007. aastast on üsna arvestatav osakaal isadest vanemahüvitist saama hakanud juba enne kui laps kuue kuuseks sai.

Joonis 2.1. Isade osakaal vanemahüvitise saajatest 2004–2008

Allikas: Sotsiaalkindlustusamet, raport „Määratud vanemahüvitised sotsiaalmaksuga maksustatava tulu lõikes 2008“, viimati vaadatud 26.11.2008.

Kuna vanemahüvitise summad on aastate jooksul suurenenud, saajate hulk kasvanud ning maksmise periood pikenenud, on vanemahüvitise kulud suurenenud ning moodustamas üha suuremat osa peredele suunatud rahalistest toetustest (vt tabel 2.3). Kui 2004. aastal kulus vanemahüvitisele ligi 441 miljonit krooni, siis 2007. aastal kulus vanemahüvitisele juba 1,1 miljardit krooni ning 2008. aastal on prognoositavad vanemahüvitise kulud ligi 1,8 miljardit krooni. Samal ajal on teiste riiklike peretoetuste (s.t. lapsetoetus, lapsehooldustasu, üksikvanema ja ajateenija lapse toetus, eestkostel või perekonnas hooldamisel oleva lapse toetus, sünnitoetus, lapsendamistoetus, elluastumistoetus) kulud olnud püsivalt suurusjärgus 1,6–1,7 miljardit krooni. Seega on vanemahüvitise kehtestamise tulemusena toimunud peredele makstavate rahaliste toetuste oluline kontsentreerumine vahetult lapse sünnijärgsetele kuudele, mille tulemuseks on see, et suur hulk riigi rahalisi vahendeid suunatakse suhteliselt väikesele arvule peredele.

Tabel 2.3. Määratud vanemahüvitised ja riiklikud peretoetused 2004-2007, mln kr

	2004	2005	2006	2007	2008*
Vanemahüvitise kulutused	441,3	552,6	898,0	1113,1	1791
Riiklikud peretoetused (lapsetoetus, lapsehooldustasu jm)	1664,7	1643,2	1643,6	1677,4	1672

Allikas: Sotsiaalkindlustusamet; * - 2008 PRAXISE prognoos

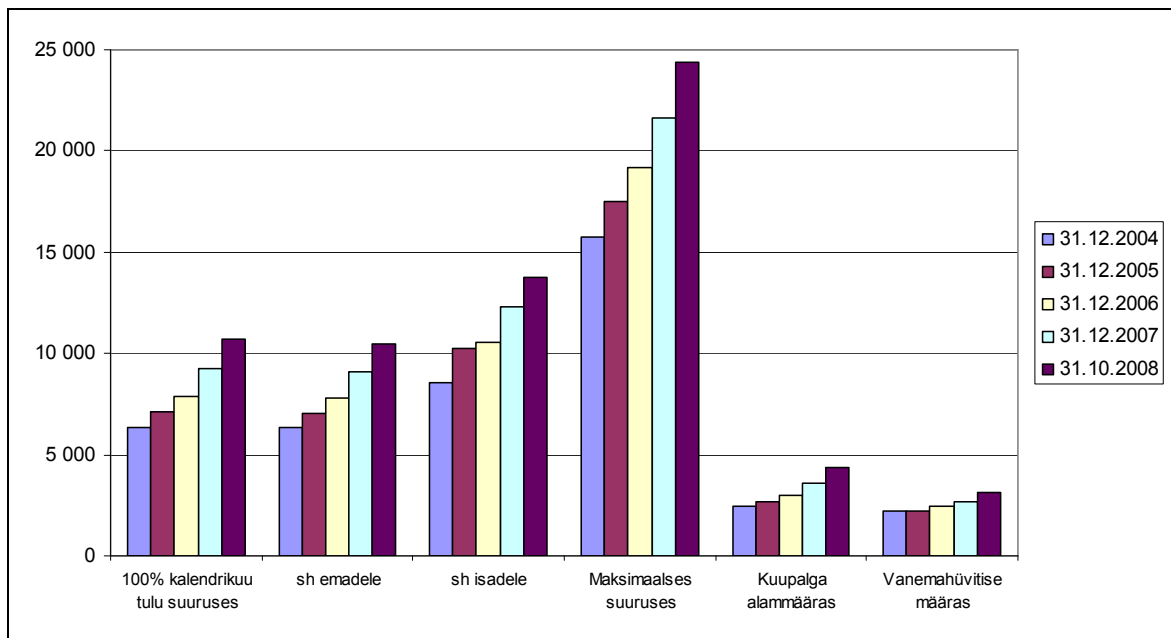
Märkus: 2004. aasta sisaldab ka 2003. aastal sündinud laste eest määratud vanemahüvitist. Vanemahüvitise kulutused ja riiklikud peretoetused ei sisalda riigi poolt makstavat sotsiaalmaksu ja makseid kogumispensioniskeemi.

2.2. Vanemahüvitise suurus, liigid ja hajuvus

2.2.1. Ebavõrdsus vanemahüvitise suuruses

Nagu eelnev alapunkt näitas, on vanemahüvitise summad aastate jooksul muutunud ning erinevad oluliselt sõltuvalt vanemahüvitise saaja sissetulekutest. Määratud vanemahüvitise keskmine suurus on muutunud 2008. aasta oktoobriks võrreldes 2004. aasta lõpuga oluliselt. Joonis 2.2 kirjeldab erinevat tüüpi vanemahüvitiste keskmiste summade muutumist. Kalendrikuu tulu suuruses vanemahüvitist saajate hüvitis on kasvanud 67%, maksimaalses suuruses saadav hüvitis 55%, kuupalga alammääras saadav hüvitis 75% ja vanemahüvitise määras saadav hüvitis 42%. Et samas on aga vähenenud vanemahüvitise määras saavate inimeste osakaal oluliselt (vt tagapool, joonis 2.5), siis on määratud vanemahüvitise keskmine summa kasvanud kaks korda.

Joonis 2.2. Vanemahüvitise suurus ning struktuur soo ja vanemahüvitise liigi lõikes 2004–2008, krooni kuus

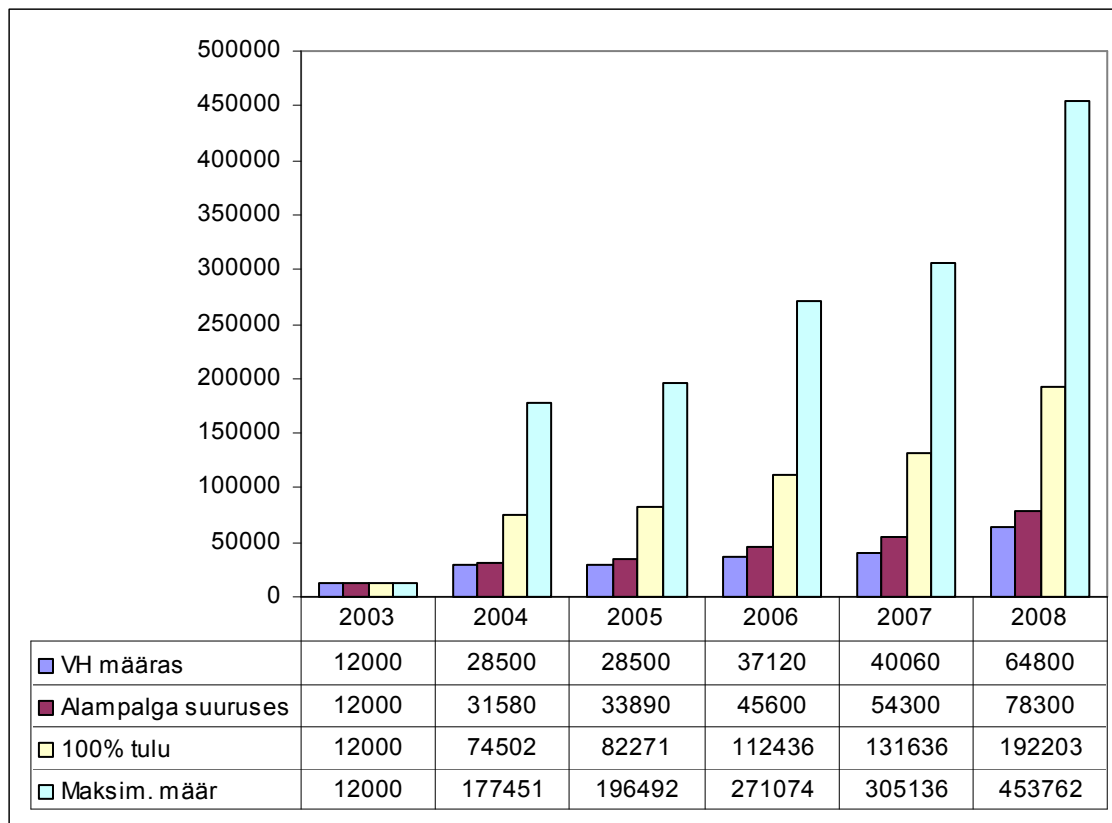
Allikas: 2005–2008 Sotsiaalkindlustusamet, erinevad statistilised raportid; 2004. aasta autorite arvutused mikroandmete põhjal

Märkus: 2005–2008 andmed ei sisalda üksikuid vaatlusi teiste kategooriatega (eestkostja, hooldaja, lapsendaja), samuti kategooriat „Vanemahüvitis kuupalga alammääras kui eelmine laps noorem kui 2,5 aastane ja puudub tulu määramise alusaastal“. 2004. aasta andmete puhul jagatakse need kategooriad meeste ja naiste vahel vastavalt soole ära.

Absoluutne erinevus minimaalse ja maksimaalse vanemahüvitise määra vahel on aastatega suurenenud ning vanemahüvitise maksmise perioodi pikenedes tõttu on suurenenud ka erinevus kogusummas, mida vanemad võivad minimaalselt või maksimaalselt saada. Näiteks enne vanemahüvitise kehtima hakkamist said kõik vanemad 18 kuu jooksul kokku lapsehooldustasu 12 tuhat krooni (700 krooni kuus kuni lapse 1-aastaseks saamiseni ning 600 krooni järgneva kuue kuu eest). 2004. aastal sai madalaimat võimalikku vanemahüvitist (s.t. vanemahüvitise määras) saanud lapsevanem 11 kuu jooksul vanemahüvitist ja seejärel seitse kuud lapsehooldustasu kokku 28,5 tuhat krooni (vt joonis 2.3). Maksimaalses vanemahüvitise määras saajatel ulatus summa enam kui 177 tuhande kroonini. Seega oli suurima ja väikseima hüvitise erinevus ligi 150 tuhat krooni. 2008.

aastaks oli kasvanud see erinevus ligi 390 tuhande kroonini – väikseima hüvitise saajad said pooleteist aastaga ligi 65 tuhat krooni ning suurima hüvitise saajad ligi 454 tuhat krooni.

Joonis 2.3. Vanemahüvitise ja lapsehooldustasu arvutuslikud kogusummad 18 kuu jooksul peale lapse sünni vanemahüvitise liigi lõikes 2003-2008, kr

Allikas: autorite arvutused

Märkus: Arvutuse aluseks on eeldus, et laps sünnib aasta alguses ning lapsevanem ei saa eelnevalt rasedus- ja sünnitushüvitist. Arvestatud on alampalga muutusest tingitud vanemahüvitise tõusuga. 2008. aastal 100% eelneva palga ulatuses leitud suurus on PRAXISE prognoos.

Samas neid, kes said vanemahüvitist hüvitise määras või maksimaalses määras, ei olnud palju (2007. aastal vastavalt 16% ja 4%, vaata ptk 2.2.2). Enamus vanematest saab hüvitist varasema palga ulatuses ning nende vanemahüvitise perioodil saadud kogusumma jääb ülalmainitud kahe summa vahele, mis on meie prognooside kohaselt 2008. aastal sündinud lapse puhul keskmiselt 192 tuhat krooni.

Seega on vanemahüvitis oluliselt suurendanud kõigi kuni pooleteist aasta vanuse lapsega perede sissetulekut võrreldes vanemahüvitise kehtestamise-eelse perioodiga. Oluliselt tugevam on olnud sissetuleku kasv just kõrgemat palka teeninud vanemate jaoks. Sellest tulenevalt võib püstitada hüpoteesi, et vanemahüvitise võimalik mõju sündimuskäitumisele on tugevam kõrgemapalgaliste seas, kuna nende võit vanemahüvitisest on oluliselt suurem kui madalamapalgalistel.

Üldiselt oodatakse sotsiaalpoliitikalt solidaarsust ja tulerinevusi siluvat mõju. Vanemahüvitis on Eesti perepoliitikas rahaline instrument, mille suurus sihtrühmas olevatele peredele erineb kõige enam. Ebavõrdsus vanemahüvitise suuruses mõjutab

sotsiaalset sidusust, st kuivõrd erinevad ühiskonna sissetulekurühmad aktsepteerivad suurt varieeruvust sotsiaalpoliitika instrumendis.

Ebavõrdsust vanemahüvitises iseloomustame kasutades erinevaid statistilisi ebavõrdsuse indikaatoreid (vt tabel 2.4). 10% kõige kõrgematele vanemahüvitistele kulub ligi 27–29% hüvitiste kogusummast ning 20% kõige kõrgematele kulub 45–47% hüvitiste kogusummast. Samas, see osakaal ei ole kasvanud aastatel 2004–2007, pigem isegi pisut vähenenud. Ehkki absoluutsed erinevused vanemahüvitise määras hüvitise ja maksimaalset hüvitist saavate inimeste vahel kasvasid (vt eespool joonis 2.1) – kuna vanemahüvitise määras hüvitise saajate osakaal on vähenenud – ei ole kokkuvõttes kõige suuremat vanemahüvitist saavate naiste osakaalus kogukulutustes toimunud suurenemist vaid pigem väike vähenemine. Võrdluseks, Statistikaameti poolt läbi viidava Eesti Sotsiaaluuringu põhjal võib hinnata, et 2006. aastal said 20% kõige jõukamaid leibkondi ligi 41% kogusissetulekust. Selle näitaja järgi on ebavõrdsus vanemahüvitises sarnane, mis on ebavõrdsus ühiskonna sissetulekus üldiselt.

Tabel 2.4. Määratud vanemahüvitise hajuvus 2004–2007

	2004	2005	2006	2007
Kõik esimesena määratud vanemahüvitised				
10% kõige kõrgema vanemahüvitise osakaal vanemahüvitise kogusummast	29,4%	29,4%	28,3%	27,4%
20% kõige kõrgema vanemahüvitise osakaal vanemahüvitise kogusummast	46,8%	47,2%	46,2%	45,1%
Variatsioonikoefitsient	0,776	0,788	0,761	0,733
Logaritmide standardhälve	0,584	0,635	0,647	0,643
Gini koefitsient	0,354	0,380	0,380	0,373
Esimesena määratud vanemahüvitis 100% kalendrikuu tulu suurus				
Variatsioonikoefitsient	0,480	0,487	0,479	0,463
Logaritmide standardhälve	0,466	0,473	0,467	0,452
Gini koefitsient	0,263	0,267	0,263	0,255

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: hüvitised aasta lõpu seisuga, ebavõrdsus on arvestatud kuiste andmete põhjal, seega ei arvestata võimalikke erinevusi hüvitise kogusummas tingituna erinevatest kestustest.

Ülejäänud indikaatorid tabelis 2.4 iseloomustavad ebavõrdsust vanemahüvitise jaotuses ja erinevad üksteisest selle poolest, kui tundlikud on nad jaotuse erinevate osadele. Mida suurem on indikaatorite väärtus, seda suurem ebavõrdsus. Variatsioonikoefitsiendi teoreetiline minimaalne väärtus on null ja maksimaalne väärtus antud juhul suurusjärgus 100. Logaritmide standardhälve on minimaalselt null ja maksimaalselt lõpmatus. Gini koefitsiendi väärtus on minimaalselt null ja maksimaalselt üks. Et indikaatori väärtus iseenesest ei ütle sisu poolest palju, on seda kasutatud just dünaamika analüüsimisel.

Kõik indikaatorid näitavad, et vanemahüvitise ebavõrdsus ei ole oluliselt muutunud viimastel aastatel. Variatsioonikoefitsient oli 2004. aastal 0,776 ja 2007. aasta lõpuks oli see langenud väärtuseni 0,733, mis näitab, et suhteline hajuvus on pisut vähenenud. Logaritmide standardhälve ja Gini koefitsient näitavad väikest hajuvuse kasvu 2007. aastal võrreldes 2004. aastaga. Kui vaadata eraldi veel üksnes vanemahüvitise suuruse hajuvust nende seas, kellele määrati vanemahüvitis eelneva kalendrikuu tulu suuruses (tabeli 2.4

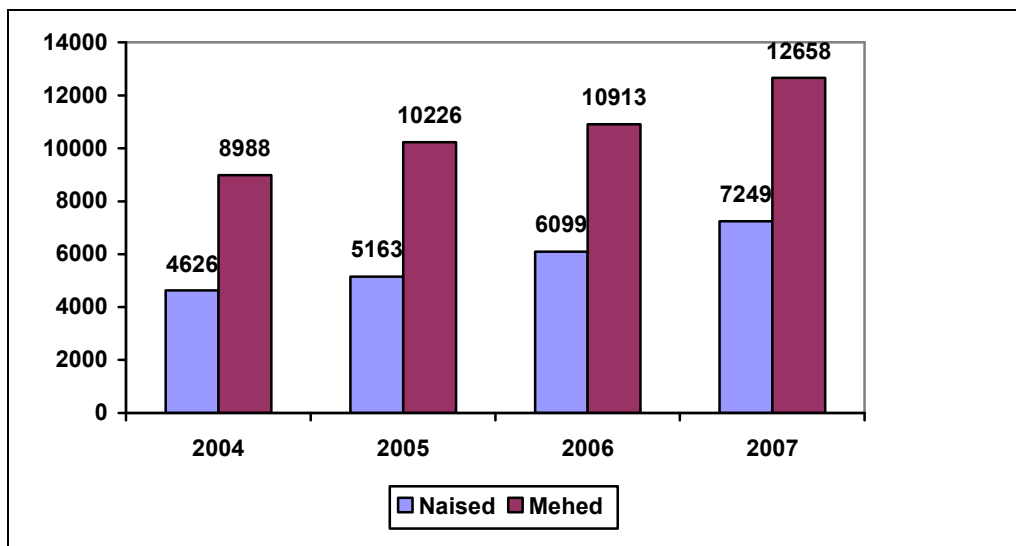
teine pool), siis näeme ka, et varieeruvus ei ole palju muutunud, pigem kahanenud viimasel aastal.

Seega ehkki absoluutne lõhe maksimaalse ja minimaalse vanemahüvitise suurus on kasvanud, ei ole suhtelised ebavõrdsuse näitajad viimastel aastatel tõusnud. Pigem on lõhe isegi vähenenud, sest erinevat tüüpi vanemahüvitise saajate osakaalud on muutunud. See, kui palju 10% kõige suuremaid hüvitisi moodustab vanemahüvitise kogukulutusest, ei ole kasvanud, samuti on stabiilsed ebavõrdsuse suhtelised näitajad.

2.2.2. Vanemahüvitis soo lõikes

Kuna ühiskonnas üldiselt on meeste ja naiste palgad erinevad, on ka meestele määratud vanemahüvitis keskmiselt oluliselt kõrgem kui naistele määratud hüvitis. Aastal 2007 oli meeste keskmine vanemahüvitis üle 12 tuhande krooni, naistel aga üle 7000 krooni. Nii naiste kui meeste keskmine vanemahüvitis on aastate jooksul tõusnud, sealjuures naistel kiiremini kui meestel. Naiste keskmise hüvitise summa on ajavahemikul 2004–2007 tõusnud 57%, meeste hüvitis aga 41%.

Joonis 2.4. Keskmine määratud vanemahüvitis soo lõikes, 2004–2007

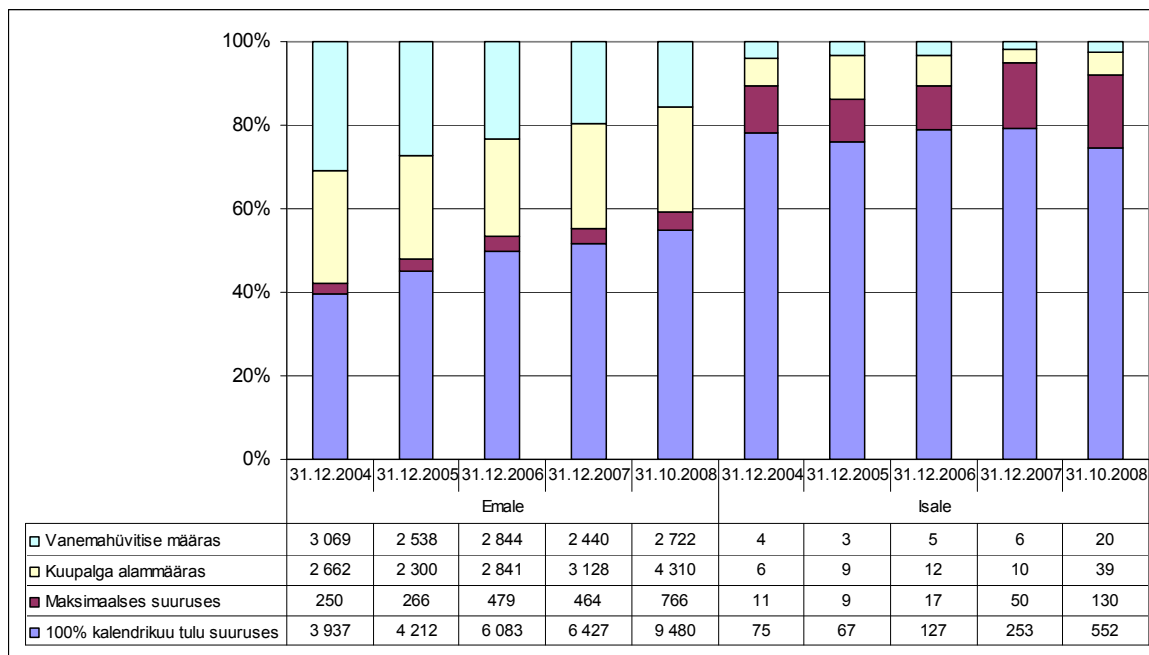

Allikas: Sotsiaalministeerium

Vanemahüvitise summa on otseselt seotud määratud vanemahüvitise liigiga. Üheks põhjuseks, miks naiste keskmine vanemahüvitise summa on tõusnud, on see, et on muutunud määratud vanemahüvitiste struktuur vanemahüvitise liikide lõikes (joonis 2.5). Kui 2004. aasta lõpu seisuga sai kalendrikuu tulu ulatuses vanemahüvitist ligi 40% naistest, siis 2007. aasta lõpuks oli see kasvanud ligi 52%ni ja 2008. aasta oktoobriks 55%ni. Pisut kasvas samal perioodil ka vanemahüvitist maksimaalses määras saanud naiste osakaal: 2,5%lt 2004. aastal 4,4%ni 2008. aastal. Kuupalga alammääras vanemahüvitist saanud naiste osakaal on püsinud stabiilselt veerandi ümber. Kõige suurem vähenemine toimus vanemahüvitise määras hüvitist saanute osakaalus, mis vähenes 2004. aasta ligi 30%lt 2008. aasta oktoobriks 16 protsendini. See näitab et sünnitajate hulgas on varasemast oluliselt vähem eelneva sissetulekuta naisi, mis on kindlasti osaliselt seletatav ka üldise naiste tööhõive suurenemisega viimasel paaril aastal (vt ptk 4.2.2).

Vanemahüvitist saavaid mehi on palju vähem, mistõttu on ka varieeruvus aastate lõikes suurem. Erinevatel aastatel saab ligi 75–80% meestest vanemahüvitist eelneva kalendrikuu tulu suuruses ning 10–17% maksimaalses määras. Just maksimaalses määras vanemahüvitist saavate meeste osakaal on kasvanud viimastel aastatel. Vanemahüvitise määras ja kuupalga alammääras vanemahüvitist saab väike osa mehi, 2007. aastal näiteks vaid 5% ja 2006. aastal 12%.

Joonis 2.5. Vanemahüvitise saajate struktuur soo ja vanemahüvitise liigi lõikes 2004–2008

Allikas: 2005–2008 Sotsiaalkindlustusamet, erinevad statistilised raportid; 2004. aasta autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: 2005–2008 andmed ei sisalda üksikuid vaatlusi teiste kategooriatega (eestkostja, hooldaja, lapsendaja), samuti kategooriat „Vanemahüvitis kuupalga alammääras kui eelmine laps noorem kui 2,5 aastane ja puudub tulu määramise alusaastal“. 2004. aasta andmete puhul jagatakse need kategooriad meeste ja naiste vahel vastavalt soole ära.

2.2.3. Vanemahüvitis vanuse lõikes

Vanemahüvitise saajate jaotus vanuse ja vanemahüvitise liigi järgi on perioodil 2004–2007 püsinud suhteliselt stabiilne (vt tabel 2.5). Vanemahüvitise määras hüvitise saajate seas on kõige enam noori, sh kuni 19-aastaseid, mis moodustab ligi viiendiku vanemahüvitise määras saajatest. Kuupalga alammääras saajate seas on kõige enam 20–24-aastaseid ja ka 25–29-aastaseid. Eelneva kuupalga suuruses vanemahüvitist saavate inimeste seas oli kõige enam 25–29 ja 30–34-aastaseid. Maksimaalses suuruses vanemahüvitist saavate inimeste seas oli kõige enam 30–34 ja 35–39-aastaseid, kuid ka 25–29-aastaseid. Nooremaid praktiliselt ei olnud.

Tabel 2.5. Määratud vanemahüvitise liikide jaotus vanuse lõikes 2004–2007, %

	2004	2005	2006	2007	2005	2005	2006	2007
Vanus	Vanemahüvitise määras				Kuupalga alammääras			
kuni 19	19,1	20,4	21,4	22,9	5,5	6,9	8,2	8,9
20-24	36,0	35,0	32,8	31,7	36,6	37,3	38,1	38,1
25-29	22,5	21,8	22,2	22,0	28,6	27,3	25,9	24,8
30-34	13,9	13,0	13,8	13,8	18,4	17,9	17,2	16,9
35-39	6,5	7,2	7,1	7,5	8,9	8,6	8,6	9,0
40-44	1,9	2,4	2,4	1,8	1,8	1,9	1,8	2,1
45+	0,1	0,1	0,3	0,3	0,1	0,1	0,2	0,2
Kokku	100	100	100	100	100,0	100,0	100,0	100,0
	100% tulu suuruses				Maksimaalses suuruses			
kuni 19	0,1	0,1	0,2	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0
20-24	15,0	13,9	14,2	14,7	0,8	0,9	0,4	0,7
25-29	38,6	39,0	39,0	38,3	26,1	22,8	25,6	21,1
30-34	30,4	30,1	29,4	28,3	47,9	49,5	40,7	44,2
35-39	13,1	14,2	14,0	15,0	21,8	22,2	27,0	28,0
40-44	2,6	2,4	2,9	3,1	3,1	4,0	6,0	5,1
45+	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,6	0,4	0,9
Kokku	100	100	100	100	100,0	100,0	100,0	100,0
	Kõik koos							
kuni 19	7,4	7,2	6,7	6,6				
20-24	26,8	24,8	23,2	23,2				
25-29	30,6	31,1	31,8	31,2				
30-34	22,6	23,2	23,6	23,4				
35-39	10,2	11,2	11,7	12,7				
45+	0,1	0,2	0,3	0,3				
Kokku	100	100	100	100				

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: vanemahüvitis aasta lõpu seisuga; vanus lapse sünniaastal

Teistpidi võttes, alla 20-aastastest saab valdav enamus hüvitist vanemahüvitise määras, mis näitab, et tegu on enamasti inimestega, kes veel ei tööta. 2004. aastal sai ligi 80% hüvitist vanemahüvitise määras (vt tabel 2.6), 2007. aastaks on see vähenenud 64%-ni, mis on osaliselt ilmselt seotud üldise tööhõive suurenemisega. Samas on 100% sissetuleku määras vanemahüvitist saavaid noori jätkuvalt vaid 2,3% ning alampalga suuruses vanemahüvitise saajate osakaal on tõusnud viiendikult kolmandikule. Seega on noored sünnitajad küll varasemalt aktiivsemalt tööturul, kuid nende varasem sissetulek pole olnud suurem kui alampalk. See on aga üsna oodatav, kuna selles vanusrühmas on tegu enamasti õppivate inimestega. 2007. aastal alla 20-aastaste sünnitajate hulgas oli 44% õppureid ning 36% koduseid (vt ka ptk 4.3.2). Statistikaameti andmetel õppis 18-aastastest naistest 2007. aastal tasemehariduses 85% ja 19-aastastest 70%. 15–19-aastaste naiste tööhõivemäär on vaid 11,4% 2007. aastal kui samal ajal nende töötus ulatus 15%-ni (Statistikaameti avalik andmebaas).

Ka 20–24-aastaste seas oli 2004. aastal vanemahüvitise määras saajaid kõige rohkem, kuid järgnevatel aastatel on nende osakaal oluliselt vähenenud ja 2007. aastaks on kõige enam alampalga määras saajaid. Ka selle vanusrühma hulgas on veel neid, kelle haridustee

jätkeb ning kes pole sisenenud tööturule: 20–24-aastaste naiste tööhõive määr ulatub 50%-ni ning 20-aastastest õpib veel tervelt 63% (Statistikaameti avalik andmebaas). Vanemates vanusrühmades on tööhõive määr kõrgem, õppijate osakaal madalam ning ka kõige enam eelneva kalendrikulu tulu ulatuses saajaid.

Lisaks, 76,4% kõigist vanemahüvitise määras hüvitise saajatest olid alla 30-aastased. Seega võib öelda, et see solidaarsuse element vanemahüvitise skeemis mängib eriti suurt rolli just noorte inimeste toimetuleku garanteerimisel pärast lapse sündi.

Tabel 2.6. Vanemahüvitist saanud inimeste vanusstruktuur vanemahüvitise liikide lõikes 2004–2007, %

	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
	kuni 19				20–24			
100% tulu	0,4	0,7	1,2	2,2	22,4	25,6	31,4	33,2
Maks.määr	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
Alampalk	20,0	23,3	27,1	34,1	36,4	36,6	36,6	41,5
V.h.määr	79,6	76,0	71,7	63,7	41,1	37,7	31,9	25,1
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	25–29				30–34			
100% tulu	50,5	57,5	62,8	64,3	53,9	59,4	63,6	63,4
Maks.määr	2,2	2,4	3,3	2,7	5,5	6,9	7,0	7,5
Alampalk	24,8	21,4	18,2	20,0	21,7	18,8	16,2	18,2
V.h.määr	22,5	18,8	15,8	13,0	18,9	15,1	13,2	10,8
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	35–39				40–44			
100% tulu	51,5	57,8	60,8	62,3	47,8	46,8	55,5	60,5
Maks.määr	5,6	6,3	9,4	8,8	3,6	5,5	9,2	7,6
Alampalk	23,3	18,7	16,2	18,0	22,1	19,8	15,1	19,4
V.h.määr	19,7	17,1	13,6	10,9	26,6	27,9	20,2	12,6
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	45+				Kõik koos			
100% tulu	50,0	61,1	57,1	51,4	40,1	45,7	51,1	52,4
Maks.määr	7,1	11,1	4,8	13,5	2,6	3,2	4,1	4,0
Alampalk	28,6	11,1	16,7	16,2	26,6	24,3	22,3	25,2
V.h.määr	14,3	16,7	21,4	18,9	30,7	26,7	22,6	18,4
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: vanemahüvitis aasta lõpu seisuga; vanus lapse sünniaastal

2.2.4. Vanemahüvitis varasemate laste arvu lõikes

Kui vaadata vanemahüvitise liikide jaotust laste sünnijärjekorra järgi (vt tabel 2.7), siis on näha, et nelja aasta jooksul on toimunud muutus – sõltumata sünnijärjekorrast makstakse vanemahüvitise määras hüvitisi vähem, kalendrikuu tulu suuruses vanemahüvitis aga rohkem. Vanemahüvitise määras hüvitisi makstakse kõige harvemini teise lapse sünni korral. Kiiresti on vähenenud ka vanemahüvitise määras hüvitist saavate naiste osakaal kolmanda lapse sünnitanud naiste seas. Vanemahüvitise määras hüvitist makstakse kõige sagedamini neljanda või järgneva lapse sünni korral, mis tähendab seda, et 2007. aastal oli enne neljanda ja järgneva lapse sündi 32,6% naistest ilma tööta. Varasematel aastatel (enne majanduskasvu perioodi) oli see osakaal veelgi suurem. Samas näeme, et varasemast

rohkem on sünnitanud naistel olnud enne lapse sündi alampalgast kõrgema palgaga töökoht. Eriti on seda muutust märgata kolmanda lapse puhul.

Lisas 1 tabelis 4 on toodud eraldi veel ka vanemahüvitise liigi jaotus aastatel 2004–2007 kõikide vanusrühmade jaoks sõltuvana laste sünnijärjekorrast. Detailsem analüüs kinnitab eelnevalt käesolevas alapunktis ja ka eelmises alapunktis toodud järeldusi.

Vanemahüvitise määras hüvitise saajate osakaal on vähenenud praktiliselt kõikides alarühmades. Kuni 19-aastaste esimese lapse eest vanemahüvitist saavate naiste seas on vähenenud vanemahüvitise määras ja kasvanud alampalga suurus vanemahüvitise saajate osakaal. Sama on toimunud vanusevahemikus 20–44 aastat nii esimese kui teise lapse puhul ning 30–44-aastaste naiste seas ka kolmanda lapse puhul. Teiste vanusrühmade puhul (üle 45-aastaste seas või ka alla 30-aastaste kolmanda lapse sünnitajate seas) on sündide arv ka suhteliselt väike, mistõttu selgelt dünaamikat välja tuua ei saa.

Maksimaalses määras vanemahüvitise saajate osakaal on suurim esimese lapse eest saavate naiste seas vanuses 30–44, kus see osakaal eri aastatel kõigub vahemikus 11–21%. Teise lapse eest vanemahüvitist saavate naiste seas on maksimaalses määras saajaid kõige enam vanusrühmas 35–44 aastat 7–12% ning sama kehtib ka kolmanda lapse eest, 4–8%. Seega on absoluutne mõju vanemahüvitisel sissetuleku kompenseerijana oluline just 30–44-aastaste naiste jaoks, kelle seas on suhteliselt vähem vanemahüvitise määras ja alampalga määras vanemahüvitise saajaid ja enam eelneva tulu ja maksimaalse vanemahüvitise määras saajaid.

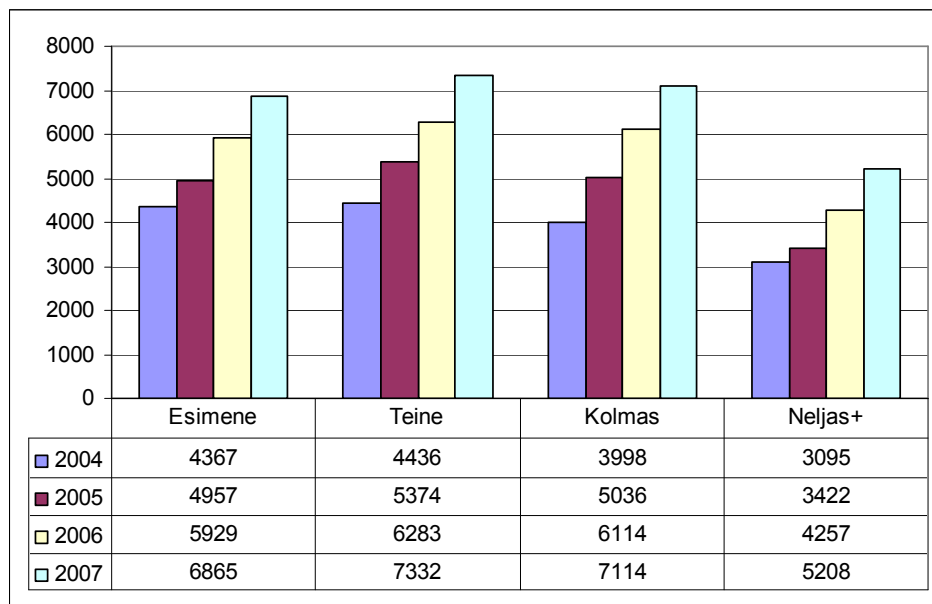
Tabel 2.7. Naistele määratud vanemahüvitise liikide jaotus laste sünnijärjekorra järgi 2004–2007, %

	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
	Esimene				Teine			
100% tulu	39,4	43,3	48,0	49,3	43,6	51,4	57,0	57,5
Maks.määr	2,9	2,9	3,8	3,5	2,6	3,9	4,6	4,1
Alampalk	26,3	26,4	24,2	26,9	27,6	22,2	20,5	23,4
V.h.määr	31,5	27,4	24,0	20,3	26,4	22,5	18,0	14,9
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	Kolmas				Vähemalt neljas			
100% tulu	41,1	48,8	53,4	53,9	21,5	26,5	33,6	36,1
Maks.määr	1,8	3,3	4,7	4,2	0,7	0,3	1,2	1,9
Alampalk	26,8	24,9	20,8	25,4	28,5	20,1	21,1	29,4
V.h.määr	30,3	23,0	21,0	16,7	49,3	53,0	44,1	32,6
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: määratud vanemahüvitis aasta lõpu seisuga; ainult naised; laste sünnijärjekord on määratud aastatel 1999–2007 laste eest peretoetust saanud laste järgi. Analüüsis võivad jääda vaatluse alt välja varem sündinud lapsed, kui sündide vahe on väga suur (enam kui 21 aastat, nt naine sünnitas 1983. a, laps ei saanud enam peretoetust 1999. aastal ja naine sünnitas taas 2004. aastal. Ilmselt on nende naiste arv väga väike ja see ei mõjuta ülaltoodud jaotust.) Ligi 1% naiste kohta puudub info varasemate laste arvu kohta. Niisugustel juhtudel on peretoetuste saajaks ilmselt keegi teine inimene.

Joonis 2.6. Keskmise naistele määratud vanemahüvitise suurus sünnijärjekorra alusel 2004–2007, krooni kuus

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkused: vt eelmine tabel

Kõige suurem on vanemahüvitis olnud teise lapse sünnitanud naistel. Alates 2005. aastast on kolmandat last sünnitanud naistel olnud kõrgem vanemahüvitis, kui esimest last sünnitanud naistel. Esimese lapse sünnitajad on võrreldes teistega kõige nooremad (sünnitajate keskmist vanust vt ptk 4.1.3) ning nende hulgas on kõige rohkem õppureid, kes pole veel jõudnud tööturule siseneda (sünnitajate tööturustaatust vt ptk 4.3.2). Seetõttu on esimest last sünnitavate naiste hulgas rohkem ka vanemahüvitise määras vanemahüvitist saavaid naisi ning seetõttu on ka esimese lapse eest makstav vanemahüvitis keskmiselt mõnevõrra madalam kui teise või kolmanda lapse eest makstav vanemahüvitis. Neljandat last sünnitanud naiste madalam vanemahüvitis on ilmselt seletatav sellega, et neil on olnud eelnevalt juba kolm lapsehoolduspuhkuse perioodi ja seetõttu eelnev tööhõive, karjäärivõimalused ja sissetulekud on madalamad.

2.2.5. Vanemahüvitis ja üksikvanemad

Järgnevalt vaatame, millist liiki vanemahüvitist on saanud üksikvanemad. Üksikvanemaks nimetame kõiki neid, kelle lapsele maksti riiklike peretoetuste seaduse alusel üksikvanema lapse toetust. See tähendab, et üksikvanema lapsena käsitleme üksnes neid lapsi, kelle sünniaktis puudub kanne isa kohta või see on tehtud ema ütluse alusel või kelle vanem on seadusega kehtestatud korras tunnustatud tagaotsitavaks.

Perioodil 2004–2007 oli neid, kellele oli määratud vanemahüvitis ja kellele maksti sama lapse eest ka üksikvanema lapse toetust, 7302 inimest ehk 10,7% kõigist vanemahüvitise saajatest. See osakaal on viimaste aastate jooksul vähenenud, olles 2004. aastal 13,2% ning 2007. aastal 8,4% vanemahüvitise saajatest (vt tabel 2.14 ja Lisa 1 tabel L1-5). Üksikvanema lapse toetust saavate laste arvu vähenemise taga võib olla ühest küljest see, et toetuse reaalkväärtus on aastatega oluliselt vähenenud (toetuse suurus on püsivad muutumatuna 300 krooni kuus alates 2000. aastast) ja seega on vähenenud rahaline motivatsioon jätta teadlikult sünniaktile informatsioon isa kohta märkimata. Samuti on

samaaegselt vähenenud ka sünnitajate arv, kes raseduse arvele võtmisel oma perekonnaseisuks nimetavad „vallaline“ (sünnitajate perekonnaseisu kohta vt pikemalt ptk 4.3.3). Võrdluseks saab veel öelda, et üksikvanema toetust saavate laste osakaal kõikidest peretoetust saavatest lastest oli 2004. aastal 9,8% ja 2007. aastal 10,1%.

Näeme, et kui üldiselt makstakse ligi pool vanemahüvitistest 100% eelneva tulu määras, siis üksikvanemate puhul on see ligi 27%. Nende seas on oluliselt suurem osakaal vanemahüvitise määras ja alampalga suuruses hüvitise saajaid, 2007. aasta lõpus vastavalt 33,2% ja 38,7%, samas kui mitte-üksikvanemate seas on need osakaalu vastavalt 24,5 ja 16,5%. (tabel 2.14). See näitab, et üksikvanemad on võrreldes mitte-üksikvanematega madalama palgaga või puudub neil eelnev töötasu juba enne lapse sündi.

Tabel 2.8. Üksikvanema lapse toetust saanute jaotus vanemahüvitise liikide lõikes 2004–2007, %

	Üksikvanem				Mitte-üksikvanem			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
100% tulu	20,3	22,9	28,8	26,9	43,1	48,8	53,5	54,7
Maks.määr	0,3	0,7	0,9	1,2	3,0	3,6	4,4	4,3
Alampalk	28,5	28,0	25,3	33,2	26,4	23,9	21,9	24,5
V.h. määr	50,9	48,5	45,0	38,7	27,6	23,8	20,1	16,5
Kokku (%)	100	100	100	100	100	100	100	100
Vaatlusi	1323	1207	1310	1192	8693	8939	12183	13029
Üksikvanemate osakaal vanemahüvitise saajatest	13,2%	11,9%	9,7%	8,4%				

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: määratud vanemahüvitis aasta lõpu seisuga; ainult naised

Kui võrrelda üksikvanema toetust saanute ja mittesaanute vanuselist struktuuri ja seda mitu last neil eelnevalt oli (vt tabel 2.9), siis on näha, et üksikvanemate seas on enam esmakordseid sünnitajaid ja nad on ka nooremad. Aastatel 2004–2007 oli keskmine üksikvanema vanus lapse sünnil 25,7 aastat, samas kui mitte-üksikvanematel on see 28,3 aastat. Mediaanvanused on vastavalt 25 ja 28 aastat. Kuni 24-aastaste osakaal on üksikvanemate seas 49,7% samas kui mitte-üksikvanematel on see 27,6 protsenti. Üksikvanemate seas on esimese lapse sündi 62,6%, samas kui mitte-üksikvanemate seas on neid 48,2%. See, et üksikvanemad on nooremad, ongi ilmselt üheks selgituseks, miks nende hulgas on rohkem vanemahüvitise määras ning ka alampalga määras vanemahüvitise saajaid.

Ei saa muidugi välistada võimalust, et nende emade hulgas, kes enne lapse sündi tööl ei käi või kelle eelnev töötasu on väga madal, jäetakse ka teadlikult lapse isa märkimata sünnitunnistusele või märgitakse see vaid ema ütluste alusel, et saada täiendavat igakuist riiklikku peretoetust üksikvanematele. Samas puudub info selle meetme väärkasutamise leviku kohta ning, nagu eelnevalt mainitud, on üksikvanema lapsele mõeldud toetuse reaalkäärtus viimastel aastatel oluliselt vähenenud, mistõttu motivatsioon selliselt käituda peaks olema väike.

Tabel 2.9. Üksikvanema lapse toetust saanud emade jaotus vanuse ja lapse sünnijärjekorra järgi, 2004–2007 keskmine, %

	Üksikvanemad	Mitte-üksikvanemad
Emade vanus		
kuni 19	16,8	4,7
20-24	32,8	22,9
25-29	23,7	32,7
30-34	15,4	24,9
35-39	8,6	11,9
40-44	2,3	2,6
45+	0,4	0,3
Kokku	100	100
Keskmine vanus (aastat)	25,7	28,3
Mediaanvanus (aastat)	25	28
Lapse sünnijärjekord		
Esimene	62,6	48,2
Teine	22,6	34,8
Kolmas	8,4	12,1
Vähemalt neljas	6,4	5,0
Kokku	100	100

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: ainult naised, kõik 2004-2007 määratud vanemahüvitised. Võib sisaldada naisi, kes on sünnitanud vaatlusalusel perioodil mitu korda.

2.2.6. Vanemahüvitis ja füüsilisest isikust ettevõtjad

Kuna õigus vanemahüvitisele ei ole seotud mitte palgatööga vaid sotsiaalmaksuga maksustatava tuluga, on õigus vanemahüvitisele ka füüsilisest isikutest ettevõtjatel. Nende vanemahüvitise suuruse arvutamise aluseks on ettevõtlusest saadav tulu ning sellelt makstav sotsiaalmaks. FIED saavad rasedus- ja sünnituspuhkuse tasu ja vanemahüvitist ilma puhkusele jäämata, kuid neil ei ole õigust isapuhkusele.

Alljärgnevalt defineerime FIE kui inimese, kes on enda eest ise maksnud sotsiaalmaksu lapse sünnile eelneval aastal, sealhulgas võib inimene samaaegselt saada lisaks ka palgatulu. Seega on meil tegemist nn aktiivsete füüsilisest isikust ettevõtjatega, kes küll samaaegselt võivad olla hõivatud ka palgatööl. Sellisel viisil defineeritud FIEde osakaal vanemahüvitise saajate seas on keskmiselt 3% ja see on pisut kasvanud üle aastate (vt tabel 2.15). Kui 2004. aastal moodustasid FIED ligi 2,8%, siis 2007. aastal 3,4%

Tabel 2.10. Füüsilisest isikust ettevõtjad ja nende osakaal

Vanemahüvitise määramise aasta	FIE	Mitte FIE	Kokku	FIEde osakaal (%)
2004	622	22 078	22 700	2,7
2005	435	13 872	14 307	3,0
2006	478	14 537	15 015	3,2
2007	531	15 244	15 775	3,4

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: Inimest käsitletakse FIEna, kui ta on lapse sündimisele eelnenud aastal tasunud ise enda eest sotsiaalmaksu.

Kuna ainsaks viisiks, kuidas saime eristada vanemahüvitises saajate hulgas FIEde, oli nende endi poolt makstav sotsiaalmaks, ei ole FIEde seas kedagi, kes saaks vanemahüvitise määras hüvitist (st neid, kelle eest pole sotsiaalmaksu üldse makstud või kes ise ei ole maksnud). Maksimaalses määras saab vanemahüvitist eri aastatel 2–5% FIEdest, mis on samas suurusjärgus mitte-FIEdega (vt tabel 2.16).

FIEde seas on suhteliselt enam neid, kes saavad vanemahüvitist alampalga suuruses. 2004. aasta lõpu seisuga oli neid 76%, samas kui mitte-FIEde hulgas oli alampalga ja vanemahüvitise määras saajaid kokku ligi 57%, vastavalt 25% ja 31,5%. 2007. aasta lõpuks oli alampalgas hüvitist saanud FIE-de osakaal kahanenud 60%ni, alampalgas vanemahüvitist saanud mitte-FIEde osakaal püsinud stabiilsena ning vanemahüvitise määras saajate osakaal on oluliselt langenud.

Teisest küljest on kasvanud nende FIE-de hulk, kes said hüvitist eelneva kuutulu määras: 22% 2004. aasta lõpus ja 35% 2007. aasta lõpus. Üheks põhjuseks, miks FIEde hulgas on rohkem alampalga suuruses hüvitise saajaid kui eelneva kuutulu määras saajaid, võib olla asjaolu, et FIEde peavad maksma oma sotsiaalmaksu kehtestatud minimaalselt määralt (mis on väiksem kui alampalk). Vanemahüvitist saavad nad aga väikese sotsiaalmaksu tõttu alampalga suuruses. FIEde madalamat sotsiaalset kaitset lapse sünni korral tuuakse lahendust vajava ebavõrdse kohtlemise probleemina esile ka pea kõigis teistes Euroopa riikides (EPEC 2008).

Tabel 2.11. Füüsilisest isikust ettevõtjate jaotus vanemahüvitise liikide lõikes 2004–2007,%

	FIE				Mitte-FIE			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
100% tulu	22.4	32.5	35.8	35.0	40.5	46.1	51.6	53.0
Maks.määr	1.5	3.4	4.0	4.7	2.6	3.2	4.1	4.0
Alampalk	76.1	64.0	60.2	60.3	25.3	23.2	21.1	24.1
V.h. määr	0.0	0.0	0.0	0.0	31.5	27.5	23.2	19.0
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
Keskmine vanemahüvitis	3748	4886	5598	6502	4318	5054	6038	7120
sh kuutulu määras v.h.	7254	7085	7861	9232	6369	7884	8450	9469
Vaatlusi	264	292	397	446	9752	9854	13096	13775

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: määratud vanemahüvitist aasta lõpu seisuga

Keskmine vanemahüvitist on FIEdel võrreldes teiste vanemahüvitise saajatega natuke madalam seetõttu, et FIEde seas on alampalga suuruses hüvitise saajaid väga palju. Nendel FIEdel, kes saavad kuutulu määras vanemahüvitist, on keskmine vanemahüvitist kõrgem kui teistel sama liiki hüvitist saavatel vanematel, aga see erinevus on aastate jooksul vähenenud. Seega saame öelda, et aktiivsete FIEde seas on suhteliselt enam neid, kes saavad madalat vanemahüvitist (alampalga määras), kuid üldine keskmine ei erine palju teistest vanemahüvitise saajatest.

Vanemahüvitist saavate FIEde seas on suur enamus naised (tabel 2.12), mehed moodustavad üksnes mõne protsendi, olles sarnane üleüldisele meeste-naiste

proportsioonile vanemahüvitise saajate seas. Samuti on meeste vanemahüvitis kõrgem kui naistel, analoogselt üldisele meeste-naiste vanemahüvitise vahekorrale. Seega ei saa täheldada FIEde puhul midagi erilist soo lõikes.

Tabel 2.12. Füüsilisest isikust ettevõtjate jaotus soo lõikes 2004–2007

	Mehed				Naised			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
Inimesi	3	6	10	17	261	286	387	429
Keskmine vanemahüvitis	10659	10989	9274	10529	3668	4758	5503	6342

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: määratud vanemahüvitis aasta lõpu seisuga

2.2.7. Vanemahüvitis rahvuse lõikes

Vanemahüvitise suurust rahvuse lõikes ei ole Sotsiaalkindlusameti registri andmete põhjal võimalik kahjuks leida. Tabelis 2.13 on toodud vanemahüvitise suhteline suurus eestlastel ja mitte-eestlastel kasutades Leibkonna eelarve uuringu (LEU) ja Eesti sotsiaaluuringu (ESU) küsitlusandmeid. Et vanemahüvitist saanud inimeste arv on küsitlusuuringutes väike, on ka hinnangute ebatäpsus tegelikult suur s.t. kõigi eestlaste ja mitte-eestlaste keskmine vanemahüvitise suurus võib oluliselt tabelis esitatust erineda.

Tabel 2.13. Vanemahüvitise suurus rahvuse järgi 2004–2006 küsitlusandmete põhjal

	LEU (krooni kuus)			ESU (krooni aastas)		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Vaatluste arv	73	82	74	129	228	236
Sellest mitte-eestlasi	19	13	14	23	56	59
Valimis ilma laiendusteguriteta						
Keskmine vanemahüvitis	3411	3478	4197	20980	18438	27159
Mitte-eestlastel	3495	3396	3520	19519	15294	22943
Eestlastel	3381	3493	4354	21319	19461	28522
Suhe	103%	97%	81%	92%	79%	80%
Valimi laiendustegureid kasutades						
Keskmine vanemahüvitis	4084	3881	4237	24006	19131	29123
Mitte-eestlastel	4373	3553	3708	20380	14166	25909
Eestlastel	3864	3989	4478	25092	21186	30450
Suhe	113%	89%	83%	81%	67%	85%

Allikas: autorite arvutused leibkonna eelarve uuringu ja sotsiaaluuringu mikroandmete põhjal

Märkus: LEU andmetes on teada vanemahüvitise saaja isik ja on võetud selle isiku rahvus; sotsiaaluuringus ei ole teada täpselt isik, kes sai vaid leibkond, mistõttu on võetud leibkonnapea rahvus.

Mõlemad uuringud viitavad 2007. aasta seisuga siiski, et mitte-eestlaste vanemahüvitis moodustas keskmiselt eestlaste vanemahüvitisest umbes 80%. Et varasemad uuringud on näidanud, et naiste palgaerinevus mitte-eestlastel ja eestlastel on samuti samas suurusjärgus (vt nt Anspal ja Kallaste 2007), siis võib öelda, et vanemahüvitise süsteem rahvuse lõikes ei ole süvendanud juba tööturul esinevaid erinevusi.

2.3. Vanemahüvitise perioodi algus, kestus ja kordused

2.3.1. Vanemahüvitise perioodi algus

Kogu vaatlusperioodil hakkas suurem enamus naistest saama vanemahüvitist lapse teisel ja kolmandal elukuul ehk siis pärast sünnitus-raseduspuhkuse lõppu (vt tabel 2.14). Üsna suur hulk naisi, (ligikaudu veerand 2007. aastal) hakkas saama vanemahüvitist kohe pärast lapse sündi – need on naised, kes enne lapse sündi ei omanud töökohta, mistõttu nad ei saa rasedus-ja sünnituspuhkust.

Kuni 2007. aastani läks enamus mehi vanemapuhkusele 7–9 kuud peale lapse sündi. Vaid vähestel juhtudel maksti meestele vanemahüvitist enne lapse kuuendat elukuud, kuid pole teada mis on selle põhjuseks olnud. Samas 2007. aastal on juba näha, et ligi kolmandikul isadel, kes vanemahüvitist said, on see periood alanud enne lapse seitsmekuuseks saamist. Seega on seadusemuudatus nihutanud teatud arvu meeste vanemapuhkusele jäämist ettepoole. Et isad hakkavad nüüd varem saama vanemahüvitist, mistõttu on neil võimalik lapsehoolduspuhkusel kauem olla, siis on ka selge, et ühel konkreetsel ajahetkel on kodusolevate isade hulk ning nende osakaal vanemahüvitise saajate seas kasvanud.

Tabel 2.14. Määratud vanemahüvitise aja järgi laste sünnist soo lõikes 2004–2007, %

Kuud lapse sünnist	Mehed				Naised			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
0	0,5	0,6	0,2	0,0	19,8	30,7	27,7	25,0
1	0,2	0,3	0,0	0,0	2,0	1,0	1,1	1,0
2	0,0	0,0	0,0	2,6	20,7	30,8	31,3	31,1
3	0,2	0,6	0,2	7,8	19,8	28,2	29,4	30,6
4	0,2	0,3	0,0	8,8	8,7	7,9	9,0	10,5
5	0,0	0,3	0,2	7,8	5,4	1,1	1,1	1,2
6	8,5	3,2	3,1	5,4	5,5	0,1	0,1	0,2
7	47,2	59,0	48,9	32,1	4,9	0,0	0,1	0,1
8	21,4	19,9	16,5	12,7	4,6	0,1	0,0	0,1
9	13,9	8,1	10,5	6,8	4,1	0,0	0,1	0,1
10	6,3	5,2	4,5	6,6	3,4	0,0	0,0	0,0
11	1,6	2,6	4,8	2,6	1,1	0,0	0,0	0,0
12			5,0	3,1			0,0	0,0
13			3,3	2,9			0,0	0,0
14			2,6	0,9			0,0	0,0
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkused: et laste sünniaeg on kasutada olevates andmetes antud kuu täpsusega, võib vanemahüvitise määramise algus lapse sünnist olla kuni ühe kuu ulatuses ebatäpne.

2.3.2. Vanemahüvitise maksmise kestus

Vanemahüvitise maksmise kestus meestel ja naistel sõltub seega ühest küljest nii seadusandlikest piirangutest (maksimaalne vanemahüvitise kestus), varasemast töötamisest (kas vanem sai rasedus- ja sünnituspuhkust), seaduse muudatustest (nt vanemahüvitise pikendamine 2006. aastal tingis selle, et osad lapsevanemad said vanemahüvitist kahes jaos) ja viimaks lapsevanemate enda otsusest hüvitist omavahel jagada või hoopiski vanemahüvitise loobuda ja tööle minna.

Vanemahüvitise maksmise juhtudest (defineerides juhu, kus konkreetne inimene saab ühe lapse või mitmike eest) moodustab ligi neli viiendikku üks ja pidev periood sama vanemahüvitise tüübiga, st vanemahüvitist võetakse järjest ilma katkestamata (vt tabel 2.15). Lisaks on ligi 14% neid juhte, kus perioodi lõppedes jätkub koheselt järgmine periood – sellisel juhul võetakse enamasti samuti vanemahüvitist ilma katkestamata, kuid vanemahüvitise suurus muutub kalendriaasta vahetumisel (nt kui saab alampalga suurus, mis aasta vahetuses tõuseb). Seega on vanemahüvitise jagamine kaheks perioodiks antud juhtudel administratiivne ning inimeste jaoks on siiski tegu ühe ja pideva vanemahüvitise perioodiga, mille jooksul toimub lihtsalt muutus vanemahüvitise suuruses ja/või tüübis.

Ligi 4% moodustavad need juhtumid, kus vanemahüvitise periood 2005. aastal lõppes, kuid algas taas 1. jaanuaril 2006 seoses seadusemuudatusega, mis pikendas vanemahüvitise perioodi. Viimaks jääb järgi ca 1% ülejäänud juhte, kus ühel vanemal oli ühe lapsega seoses vähemalt kaks erinevat vanemahüvitise perioodi, millel oli sees vahe, mis ei olnud tingitud seadusandluse või vanemahüvitise suuruse muutusest. Need on väga üksikud juhtumid, kus ilmselt on kõigepealt vanemahüvitist võtnud üks vanem, siis teine vanem ja siis taas esimene. Ka on võimalik, et vahepealne katkemine tekkinud mingist muust põhjusest, mida antud andmete põhjal ei ole võimalik tuvastada.

Tabel 2.15. Määratud vanemahüvitise juhtude jagunemine perioodi pidevuse järgi, 2004–2007

Vanemahüvitise juhud	Mehed		Naised		Kokku	
	Juhud	Osakaal	Juhud	Osakaal	Juhud	Osakaal
Kokku erinevaid juhte (inimesi ja lapse kombinatsioone), sh	1799	100%	65998	100%	67797	100%
ainult üks ja pidev periood	1672	92,9%	53488	81,0%	55160	81,4%
teine periood järgneb vahetult eelmisele	70	3,9%	9217	14,0%	9287	13,7%
järgmine periood algas 1.1.2006	46	2,6%	2581	3,9%	2627	3,9%
muud	11	0,6%	712	1,1%	723	1,1%
Nendest juhud, kui mees ja naine said mõlemad	1503					
sellest juhud, kui mees sai peale naist	1493					
Juhud, kui mees oli ainuke saaja	296					
sellest 2004. aasta 1. jaanuar	112					

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Enamasti on esimeseks ja ainsaks vanemahüvitise saajaks naine, kuid ajavahemikus 2004 – 2007 oli ka 1799 juhtu, kus vanemahüvitist sai mees. Neist oli 1503 juhtu (ehk 84%), kus lisaks sai sama lapse eest vanemahüvitist ka naine. Nendest 1493 juhul sai mees vanemahüvitist peale naist ja 10 juhul sai mees enne naist. Esines 296 juhtumit, kus mees

sai vanemahüvitist ainukesena. 112 neist meestest võttis vanemahüvitist alates 1. jaanuarist 2004 kui vanemahüvitis kehtestati ja õigus vanemahüvitisele tekkis 2003. aastal sündinud lapse eest (s.t. neil juhtudel oli laps ilmselt vanem kui 6 kuud). Järelejäänud 184 juhtu (ehk ligi kümnendik meestest) on sellised, kus mees sai ainukesena vanemahüvitist ja see ei olnud seotud vanemahüvitise seaduse kehtima hakkamisega 2004. aasta alguses. Kasutada olevad andmed ei võimaldanud edasi analüüsida, kas neil juhtudel on lapse ema surnud või ei võtnud ta pärast sündi mingil muul põhjusel vanemahüvitist ning õigus tekkis mehel.

Järgnevalt vaatame, kui pikka aega isad ja emad vanemahüvitist saavad. Vaatame esimesi määramisi (s.t. välja on jäetud need vähesed juhud, kus sama lapse eest võtab sama inimene vanemahüvitist teist korda) ning seda, mitu päeva seda vanemahüvitist maksti¹. 2007 aasta andmeid ei ole tabelisse lisatud, kuna analüüsi teostamise hetkel suurele osale inimestest 2007. aastal määratud hüvitisi veel makstakse ning lõplik perioodi kestus ei ole veel teada.

Seadusejärgse vanemahüvitise pikenemisega koos on kasvanud ka nii meeste kui naiste keskmine vanemahüvitise periood. Keskmine 2004. aastal esimesena määratud vanemahüvitise pikkus oli naistel 206 päeva ja meestel 98 päeva (tabel 2.16). 2004. aasta keskmine hüvitise maksmise periood on suhteliselt lühike seetõttu, et just sel aastal hakkas kehtima vanemahüvitise seadus ning selle järgi määrati hüvitist ka tagantjärgi lühemateks perioodideks eelmisel aastal sündinud laste eest, kui naise rasedus- ja sünnituspuhkus oli juba läbi saanud. 2005. aastal esimesena määratud vanemahüvitiste kestus oli juba märksa pikem – naistel keskmiselt 308 päeva ja meestel 127 päeva. 2006. aastal kasvas vanemahüvitise periood keskmiselt naistel 338 päevani ja meestel 162 päevani.

2006. aastal sai 59% naisi täpselt 315 päeva vanemahüvitist, mis on täpselt seadusega määratud 455 päeva, kui sealt maha võtta 140 päeva sünnitus- ja raseduspuhkest. Veerand saajatest sai hüvitist rohkem kui 404 päeva. Need on ilmselt enamasti naised, kel varasem sissetulek puudus ning kelle vanemahüvitis hakkas kehtima kohe esimesest lapse sündimise päevast s.t. nad ei saanud sünnitus- ja raseduspuhkest.

Tabel 2.16. Vanemahüvitise kestuse jaotus soo lõikes 2004–2006, päevades

	1. kvartiil	Mediaan (2.kvartiil)	3. kvartiil	Keskmine	Kasutatud vaatlusi	Seaduse järgne maksimum sünnituspuhkest mitte saanud vanemal
Naised						
2004	154	225	225	206	22255	ca 330
2005	225	315	335	308	13961	ca 330
2006	315	315	404	338	14596	ca 420
Mehed						
2004	68	100	127	98	445	ca 150
2005	81	117	158	127	346	ca 150
2006	122	181	213	162	419	ca 240

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: Kokku on võetud vanemahüvitise perioodid, kui esimesele määramisele järgnes vahetult teine (nt muutus üksnes vanemahüvitise summa seoses kalendriaasta vahetumisega ja alampalga tõusuga). 2005. aastal määratud vanemahüvitised, mis kandusid katkematuna üle 2006. aastasse, sisaldavad ka juba seaduse muudatusest tulenevat perioodi pikenemist.

¹ Juhul kui esimesele määramisele järgnes vahetult teine (nt muutus üksnes vanemahüvitise summa seoses kalendriaasta vahetumisega ja alampalga tõusuga), arvestatakse inimese vanemahüvitise periood üheks perioodiks.

Näeme ka et nii meeste kui naiste vanemahüvitise kestus on kasvanud. Mehed on vanemahüvist saanud keskmiselt märksa lühemat aega kui naised, kuid meeles tuleb pidada et nende juurdepääs hüvitisele oli kuni 2007. aasta septembrini piiratud ning enne lapse 6 kuuseks saamist neil õigust vanemahüvitisele polnud.

2.3.3. Järjestikused sünnid

Vaatlusalusel perioodil on terve hulk naisi sünnitanud mitu last ja saanud sellest tulenevalt ka vanemahüvitist mitu korda. Samuti on mõned mehed saanud vanemahüvitist mitu korda. Kokku on andmetes erinevaid naisi 59 592 (vt tabel 2.17), kellest valdav enamus on saanud vanemahüvitist üksnes korra (53 440 naist). (Siinkohal me ei loe mitmekordseks vanemahüvitise saamiseks seda, kui mõni naine sai sama lapse eest mitu korda, nt kui vahepeal võttis isa). Ligi kümnendik naisi on saanud vanemahüvitist kaks korda, 236 naist kolm korda ja 9 naist neli korda. Meestest on 1673 saanud vanemahüvitist ühe korra ja 63 meest on saanud kaks korda.

Tabel 2.17. Määratud vanemahüvitis kordade arvu järgi soo lõikes 2004–2007

Vanemahüvitise juhud (erinevate laste eest)	Mehed	Naised	Kokku
1	1673	53440	55113
2	63	5907	5970
3	0	236	236
4	0	9	9
Kokku erinevaid inimesi	1736	59592	61328
Kokku erinevaid juhte	1799	65998	67797

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Enamasti saadakse järgmisel korral sama liiki vanemahüvitist kui eelneval korral (tabel 2.18). Neist naistest, kes said esimesel korral hüvitist 100% eelneva aasta kalendrikuu tulu suuruses, saab 81% ka teisel korral eelneva aasta kalendrikuu tulu suuruses. Analoogne seos kehtib ka alampalga ja hüvitise määras vanemahüvitist saajate kohta – mõlemal juhul 74 protsenti naistest saab teisel korral sama tüüpi, mis eelmisel korral.

Kõige suuremat liikumist on näha nende puhul, kes esimesel korral said hüvitist maksimaalses määras. Umbes kolmandik (36%) nendest saab järgmisel korral hüvitist 100% kuupalga määras. Ilmselt on siin üheks põhjuseks maksimaalse määra summa seadusejärgne iga-aastane suurendamine, mis võib tähendada et naise sissetulek, mis esimese vanemahüvitise saamise eel ületas maksimaalse määra piiri (mistõttu talle määrati hüvitis maksimaalses määras), jäi teisel korral allapoole seda piiri ning hüvitist maksti kogu palga ulatuses.

Neist, kes esimest korda said hüvitist vanemahüvitise määras, sai teisel korral ligi viiendik (19%) alampalga määras hüvitist, mis viitab sellele, et see hulk naisi esimese lapse sünni eel ei töötanud, kuid teise lapse sünnile eelneval aastal käisid tööl ning teenisid madalat sissetulekut või käisid tööl vaid lühikest aega. Vastupidine käitumisviis on mõnevõrra väiksem (15%).

Enamik mehi (80%), kes sai vanemahüvitist mitmel korral, sai esimesel korral hüvitist kalendrikuu tulu suuruses ning nendest omakorda ligi 90% saavad ka järgmisel korral hüvitist kalendrikuu tulu suuruses.

Tabel 2.18. Naiste jaotus esimest ja teist korda määratud vanemahüvitise järgi 2004–2007, %

Teine vanemahüvitise liik	100% tulu	Maks.määr	Alampalk	V.h. määr	Kokku	Vaatlusi
Esimene vanemahüvitise liik						
100% tulu	80,6	0,6	13,2	5,6	100	2650
Maks.määr	35,5	58,8	3,4	2,3	100	352
Alampalk	10,5	0,2	74,2	15,1	100	1316
V.h. määr	6,6	0,2	19,3	73,9	100	1834
Kokku						6152

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Nende naiste hulgas, kes on vanemahüvitist saanud vähemalt kaks korda (6152 isikut), oli 70% neid, kelle lapsed sündisid väiksema kui 2,5 aastase vahega (s.t. 4286 isikut). Nende naiste puhul torkab silma, et eelneva vanemahüvitise liigi säilitajate osakaal on veelgi suurem, mis ilmselt on tingitud sellest, et säilitatakse eelnev vanemahüvitise suurus (nn. tiheduspreemia). Näiteks nendest, kes said kalendrikuu tulu suuruses vanemahüvitist, said järgmist vanemahüvitist samuti kalendrikuu tulu suuruses lausa 92% ulatuses (tabel 2.19). Nende lähem analüüs näitab, et neist omakorda 85% saidki täpselt sama suurt vanemahüvitist, 13% said suuremat vanemahüvitist ning üksnes 2% said väiksemat vanemahüvitist. Seega kasutatakse võimalust säilitada varasem vanemahüvitis ning üsna väike osa naisi käib kahe lapse sünni vahelisel perioodil tööl piisavalt suure palgaga, et see suurendaks vanemahüvitise summat.

Tabel 2.19. Naiste jaotus esimest ja teist korda määratud vanemahüvitise järgi 2004–2007 kui sündide vahe on alla 2,5 aasta, %

Teine vanemahüvitise liik	100% tulu	Maks.määr	Alampalk	V.h. määr	Kokku	Vaatlusi
Esimene vanemahüvitise liik						
100% tulu	92,1	0,3	6,9	0,7	100	1929
Maks.määr	33,1	66,5	0,4	0,0	100	263
Alampalk	4,4	0,1	91,2	4,4	100	894
V.h. määr	2,6	0,1	13,4	83,9	100	1200
Kokku						4286

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: Et sünniaeg on antud kuu täpsusega, siis oli tingimus, et sündide vaheline periood oleks väiksem kui 31 kuud.

Kokkuvõttes võib öelda, et tänu nn tiheduspreemiale ei kaotanud vanemad järjestikuste sündide puhul sissetulekus (kui jätta kõrvale vahepealsel perioodil hindade tõusust tingitud konstantse hüvitise suuruse reaalkaotuse vähenemine). Lisaks näitab hilisem analüüs (vt ptk 4), et selliste järjestikuste sündide osakaal, kus sündide vahe on 2– 2,5 aastat, on samuti suurenenud. See viitab sellele, et inimesed on hakanud teadlikumalt sündide järjestikku planeerima.

Järgnevalt vaatame, kui paljud üksikvanemad on sünnitanud vaatlusalusel perioodil mitu korda ja kas sellisel juhul ka järgnevate laste puhul on suurem tõenäosus, et laps saab üksikvanema lapse toetust ehk sünniaktis puudub taas informatsioon isa kohta või on see tehtud üksnes ema ütluse alusel. Analüüs näitab, et 7302 juhust, kus saadi üksikvanema lapse toetust aastatel 2004–2007 vanemahüvitist saanud laste eest, sai 6436 vanemat vanemahüvitist ühe lapse eest, 397 sai kahe lapse eest ja 24 sai kolme lapse eest. Lisaks on nendel vanematel, kes on saanud üksikvanema lapse toetust mõne 2004–2007 vanemahüvitist saanud lapse eest, kokku veel 487 last, kes on saanud vanemahüvitist, kuid kes ei ole saanud üksikvanema lapse toetust.

Üksikvanematest, kes on saanud vanemahüvitist antud perioodil mitu korda ja kes sünnitasid alla 2,5-aastase vahega, on enamus saanud nii esimesel kui teisel juhul kas alampalga suurust hüvitist või vanemahüvitise määras hüvitist (vt tabel 2.20). Võrreldes üldise keskmisega on üksikvanema lapse toetust saanute seas rohkem neid, kes saanud mõlemal korral ühte moodi alampalga suuruses või vanemahüvitise määra suuruses vanemahüvitist. 86,3% neist, kes said esimese lapse eest vanemahüvitist vanemahüvitise määras, said ka teise lapse eest vanemahüvitise määras (üldine keskmine oli 83,9%, vt tabel 2.18 eespool). Alampalga suuruses vanemahüvitise kohta on sama näitaja 96,8% (üldine keskmine 91,2%). Seega on muutust vanemahüvitise liikide vahel (järelkult ka muutust tööturukäitumises) järjestikuste sündide puhul üksikvanema lapse toetust saanud vanemate puhul mõnevõrra vähem kui üldiselt.

Tabel 2.20. Üksikvanema lapse toetust saanud naiste jaotus esimest ja teist korda määratud vanemahüvitise järgi 2004–2007 kui sündide vahe on alla 2,5 aasta, %

Teine vanemahüvitise liik	100% tulu	Maks.määr	Alampalk	V.h. määr	Kokku	Vaatlusi
Esimene vanemahüvitise liik						
100% tulu	89,2		9,5	1,4	100	74
Maks.määr		100			100	1
Alampalk	0,8		96,8	2,4	100	124
V.h. määr	0,9		12,8	86,3	100	344
Kokku						543

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: Et sünniaeg on antud kuu täpsusega, siis oli tingimus, et sündide vaheline periood oleks väiksem kui 31 kuud. Üksikvanema lapse toetuse saamise tingimus on üksikvanema lapse toetuse saamine, kas esimese või teise lapse sünni puhul vaatlusalusel perioodil. Välja on jäänud üksikud juhud, kui vaatlusalusel perioodil sündis kolm või enam last ja üksikvanema toetust sai kolmas või veel järgmine laps.

Üksi lapsi kasvatavad vanemad on üldiselt suuremas vaesusriskis kui teised pered (Statistikaameti andmetel oli 2006. aastal 44% üksikvanema peredest suhtelises vaesuses, kui samal ajal ühe ja kahe lapsega paaridest elas suhtelises vaesuses ligikaudu 12%). Ka vanemahüvitise statistika näitab, et üksikvanemaks saavate naiste hulgas on suur osa neid, kes ei käinud enne lapse sündi tööl või teenis vaid alampalgast madalamat palka. Nende perede majanduslik olukord raskem nii madala või puuduva varasema sissetuleku tõttu kui ka seetõttu, et peres puudub teine sissetulek. Seega võib öelda, et vanemahüvitise solidaarsuse aspektidest (s.t. makstav hüvitis on kõrgem kui varasemalt teenitud sissetulek) võivad eriti üksikvanemad ning sellel on väga oluline roll üksikvanemate vaesuse vähendamisel ning elukvaliteedi parandamisel vahetult pärast lapse sündi ning lapse esimesel eluaastal.

3. Vanemahüvitis ja tööturukäitumine

Vanemahüvitis on üles ehitatud selliselt, et selle summa sõltub otseselt inimese varasemast ja samaaegsest töötasust. Seega mõjutab vanemahüvitise rakendamine lapsevanemate tööturukäitumist nii enne lapse sündi kui ka pärast. Käesolevas peatükis vaatame esmalt väikelaste vanemate hüivet üldiselt, seejärel analüüsime lastevanemate töötamist enne lapse sündi, vanemahüvitise saamise ajal ning pärast selle perioodi lõppemist. Analüüsis kasutame Sotsiaalkindlustusameti pensioniregistri andmeid inimeste aastase ja kuise sotsiaalmaksu summa kohta, mida inimese eest on arvestanud tööandja või on inimene ise tasunud. Lisaks vaatame küsitlusuuringute andmeid väikelaste vanemate töötamise kohta.

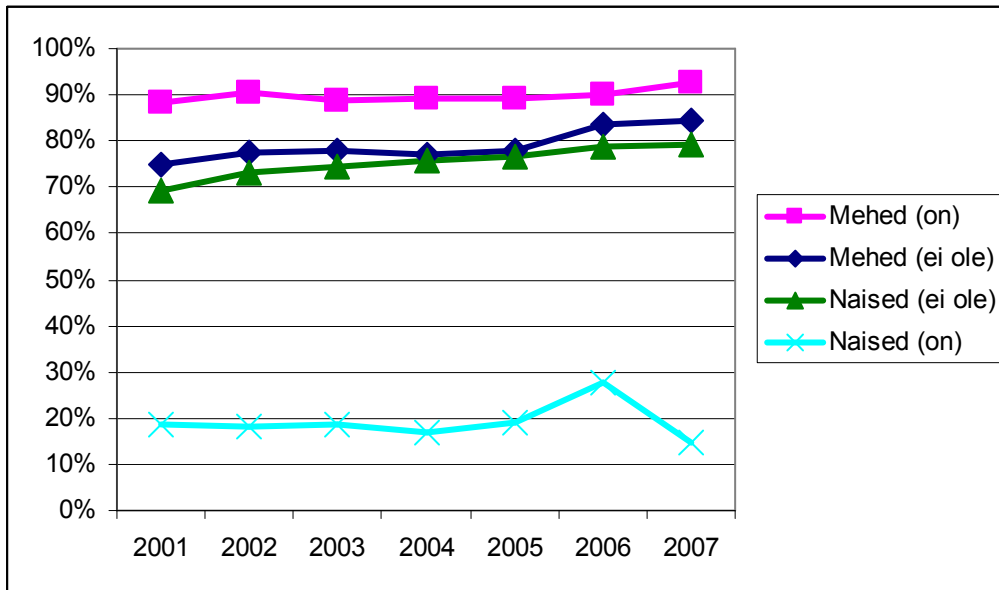
3.1. Väikelastega vanemate hüive

Laste olemasolu mõjutab nii naiste kui meeste tööhõivet. Näiteks Euroopa Komisjoni indikaator, mida nimetatakse vanemaks olemise mõju tööhõivele, näitab, et alla 6-aastaste lastega 20–49 aastaste inimeste ning samas vanusevahemikus lasteta inimeste tööhõive määrad on oluliselt erinevad. Eestis oli 2006. aastal lastega meeste tööhõive 8,5 protsendipunkti kõrgem kui lasteta meestel (Euroopa riikide keskmine erinevus on 10 protsendipunkti), lastega naistel aga 25,7 protsendipunkti madalam kui lasteta naistel (Euroopas keskmiselt on see 13,6 protsendipunkti madalam) (European Commission 2008). Naiste oluliselt madalam tööhõive on seotud lapsehoolduspuhkusel olemisega vahetult pärast laste sündi. Meeste kõrgem hüive on enamasti tingitud vajadusest tõise sissetuleku järgi ajal, kui naise tööhõive on madalam ning lapse sünd toob perele lisakulutusi.

Milline on aga lapsevanemate tööturukäitumine siis, kui laps on veelgi väiksem ning ühel neist on võimalus olla lapsehoolduspuhkusel? Väikeste, kuni 1-aastaste laste vanemate töötamine nii Eesti Tööjõu-uuringu (ETU) andmetel kui Leibkonna Eelarve uuringu (LEU) andmetel näitab, et neis leibkondades on meeste hüivemäärad perioodil 2000–2007 kasvanud (joonis 3.1). Samas võrdluseks näeme, et koos üldise hüive kasvuga on kasvanud ka naiste ja meeste hüivemäärad leibkondades, kus ei ole kuni 1-aastaseid lapsi (st kas ei ole üldse lapsi või on nad vanemad).

Naiste hüivemäära kohta leibkondades, kus on kuni 1-aastased lapsed, ei anna erinevad uuringud toimivate protsesside kohta ühest vastust. Eesti Tööjõu-uuringu andmetel oli perioodil 2001–2005 kuni 1-aastaste lastega leibkondades naiste hüivemäär stabiilselt 20% ringis (joonis 3.1), 2006 aastal tõusis ning 2007. aastal taas langes. Leibkonna eelarve uuringu andmetel aga näeme tõusu 2003. aastal, langust 2004. ja 2005. ning taas tõusu 2006. ja 2007. aastal (joonis 3.2.). Seega ei saa küsitlusandmete statistika põhjal välja tuua selgeid trende väikelaste emade tööturukäitumises ega võimalikke seoseid 2004. aastal kehtima hakanud vanemahüvitise ja tööhõive näitajate vahel. Osaliselt on see tingitud väikestest valimimahtudest. Kui midagi nende andmete pealt sõandada väita, siis seda, et väikelastega peredes ei ole meeste hüivemäärad ilmselt vähenenud. Samuti saame öelda, et valdav enamus alla 1-aastaste lastega naisi ei tööta ning vahe ülejäänud naiste tööhõive määraga on väga suur.

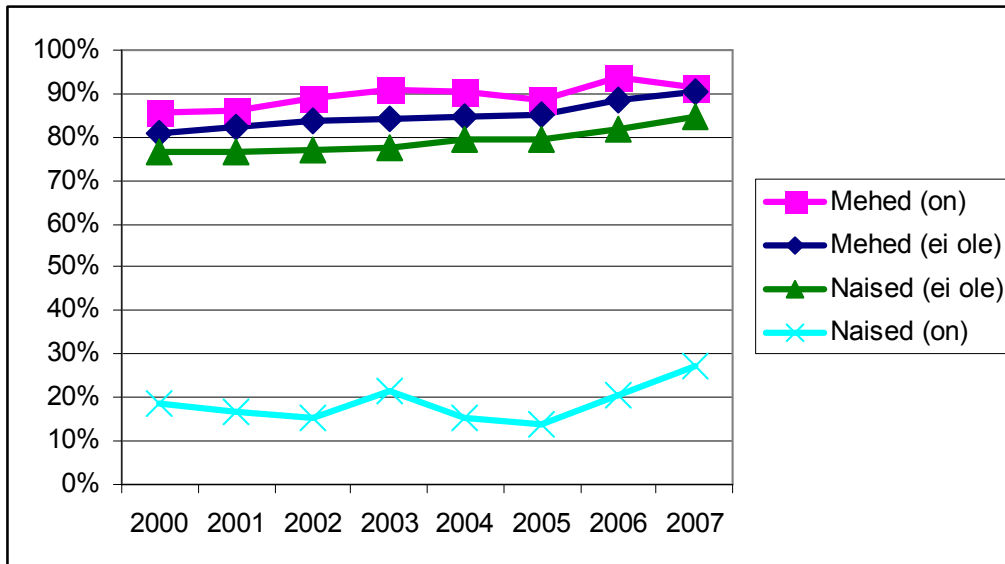
Joonis 3.1. 20–50 aastaste meeste ja naiste tööhõive määrad sõltuvana kas leibkonnas on kuni 1-aastaseid lapsi, 2001–2007, ETU

Allikas: autorite arvutused Eesti Tööjõu-uuringute mikroandmete põhjal. Hõivatu definitsioon ILO järgi, st on töötanud vähemalt ühe tunni või kas on olemas töökoht.

Märkus: Ei vaadata üksnes bioloogilisi lapsi vaid üldse lapsi leibkonnas, mehed ja naised on vanuses 20-50

Joonis 3.2. 20–50 aastaste meeste ja naiste tööhõive määrad sõltuvana kas leibkonnas on kuni 1-aastaseid lapsi, 2001–2007, LEU

Allikas: autorite arvutused Leibkonna Eelarve uuringu mikroandmete põhjal. Hõivatu definitsioon ILO järgi, st on töötanud vähemalt ühe tunni või kas on olemas töökoht.

Märkus: Vaadatakse lapsi perekonnas, mehed ja naised on vanuses 20-50.

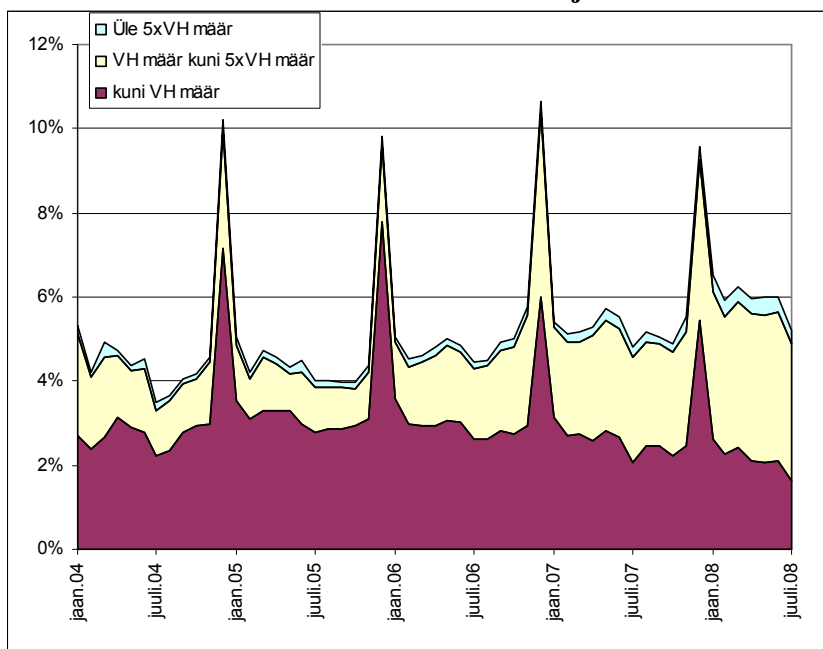
3.2. Vanemahüvitise saajate töötamine

Järgnevas alapunktis vaatame, kui palju kasutatakse võimalust töötada vanemahüvitise saamise ajal, analüüsime naiste tööturukäitumist enne lapse sündimist ning nende naasmist tööturule pärast lapse sündi.

Nagu eelnevalt kirjeldatud, võib vanemahüvitise saamise ajal ka töötada ning saada sotsiaalmaksuga maksustatud tulu (vt. ptk 1.1., kiil 1.1 ja ptk 2.1.). Sõltuvalt töötasu suuruselt vähendatakse vanemahüvitise summat vastavalt kindlale valemile. Järgnevalt vaatamegi, kui palju vanemahüvitise saajaid kasutab võimalust vanemahüvitise saamise ajal töötada.

Vanemahüvitise saamise ajal töötab ehk saab sotsiaalmaksuga maksustatud tulu samaaegselt 4–6% naistest (joonis 3.3). Detsembrikuudel, kui makstakse välja ilmselt sünnitusele eelnenud tööperioodi eest preemiaid või lisatasusid, ulatub sotsiaalmaksuga maksustatud tulu saajate arv kuni 10% naistest. Vaatlusaluse perioodi jooksul on töötasu saavate naiste osakaal mõnevõrra tõusnud – kui 2004. ja 2005. aastal oli see keskmiselt 4%, siis 2008. aasta esimeseks pooleks ulatub see 6%ni naistest. See kasv on vähemalt osaliselt tingitud sellest, et vanemahüvitise maksmine on pikenenud ning laste suuremaks saades on naistel lihtsam tööturule tagasi minna. Muutunud on ka tulu suuruse struktuur – kui aastatel 2004 ja 2005 saadi töötasu enamasti kuni vanemahüvitise määras (ehk siis summas, mille saamisel vanemahüvitist ei vähendatud), siis 2008. aastaks on enamiku töötavate naiste tulu suurem kui vanemahüvitise määr.

Joonis 3.3. Vanemahüvitist saavate naiste jaotus töötasu lõikes 2004–2008

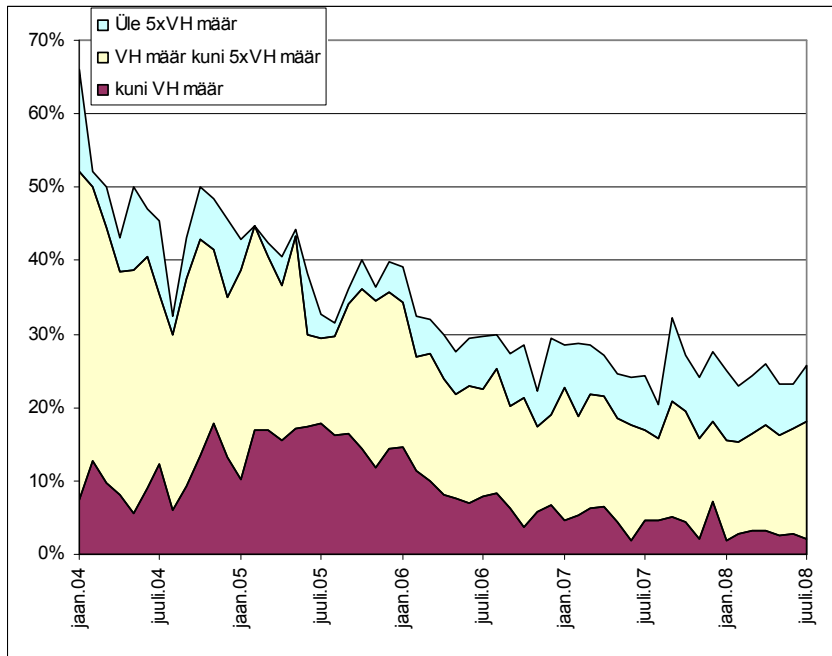
Allikas: Sotsiaalkindlustusamet, Määratud vanemahüvitised sotsiaalmaksuga maksustatava tulu lõikes 2008, viimati vaadatud 26.10.2008.

Märkus: Kuu alguse seisuga, ülejäänud vanemahüvitise saajatest ei saa töötasu

Vanemahüvitist saanud meeste seas on töötasu saamine aastate jooksul oluliselt vähenenud (joonis 3.4). Kui 2004. aasta alguses ulatus see kuni poolteni meestest, siis 2008. aasta

esimeses pooles on see töötavate meeste osakaal stabiliseerunud veerandi juures. Üsna suur osa mehi on saanud töötasu suuremas summas kui viiekordne vanemahüvitise määr, kuid ilma detailsemate andmeteta, mis perioodi eest see töötasu määrati, ei saa teada, kas see töötasu saamine viis ka vanemahüvitise maksmise peatumiseni.

Joonis 3.4. Vanemahüvitist saavate meeste jaotus töötasu lõikes 2004–2008

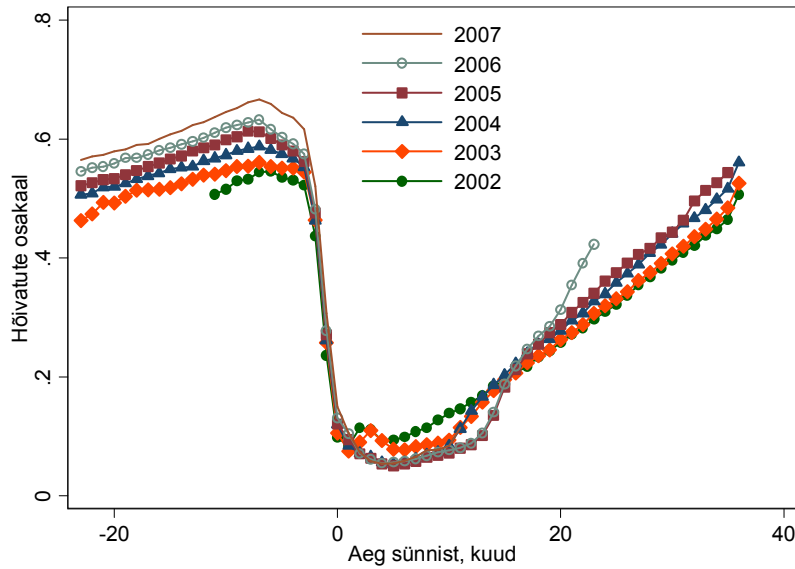
Allikas: Sotsiaalkindlustusamet, Määratud vanemahüvitised sotsiaalmaksuga maksustatava tulu lõikes 2008, viimati vaadatud 26.10.2008.

Märkus: Kuu alguse seisuga; ülejäänud vanemahüvitise saajad ei saa töötasu

Järgnevalt vaatame vanemahüvitist saavate naiste hõivemäärade ja keskmise töötasu arengut enne ja pärast lapse sündi alates 2002. aastast, kasutades Sotsiaalkindlustusameti registriandmeid tööandja poolt inimeste eest arvestatud või inimeste endi poolt tasutud sotsiaalmaksu kohta, kui ollakse FIED. (Mehed jätame antud juhul vaatluse alt välja, kuna nende osakaal vanemahüvitist saavate FIEde hulgas on liiga väike.)

Analüüs näitab, et nende naiste osakaal, kes enne sünnitamist on tööturul hõivatud, on aasta aastalt kasvanud. Kui 2002. aastal sünnitanud naistest said aasta enne lapse sündi sotsiaalmaksuga maksustatud töist tulu ligi pooled naised, siis 2007. aastal oli see üle 60% (vt joonis 3.5). Sünnitamisele vahetult eelnevatel kuudel väheneb töötasu saamine väga kiiresti ning hakkab taas tõusma ligi pool aastat peale lapse sündi. Ligi kolm aastat peale lapse sündi jõutakse samadele hõivemääradele, mis kaks aastat enne sünnitamist.

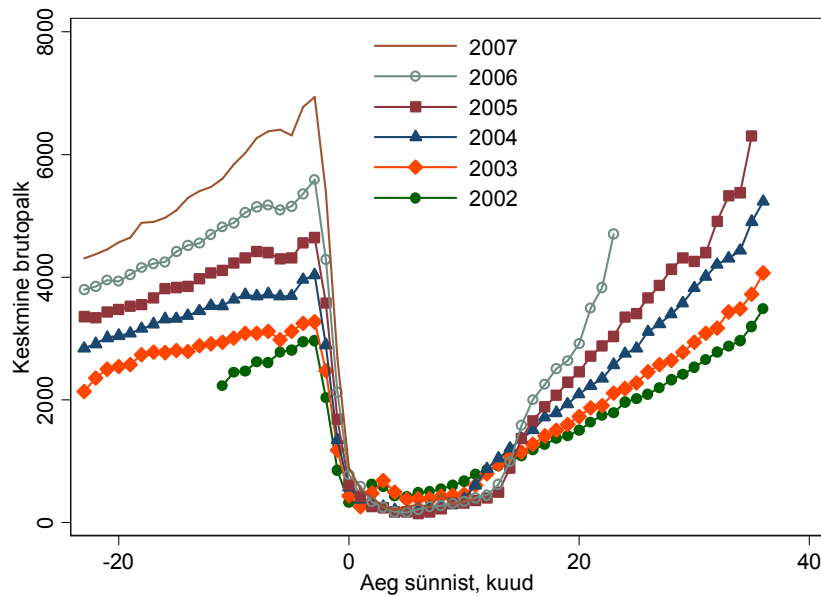
Joonis 3.5. Töötasu saavate naiste osakaal enne ja pärast sünnitamist, laste sünniaasta järgi 2002–2007

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Analoogiliselt keskmist kuupalka vaadates (võttes mittetöötavatel naistel selle nulliks) näeme, et sünnitusjärgselt saavutatakse eelnev nominaalne palgatase keskmiselt kahe aastaga peale lapse sünni (joonis 3.6). Keskmise palga tõus mõned kuud vahetult enne lapse sünni on ilmselt seotud puhkusetasu väljavõtmisega rasedus- ja sünnituspuhkusele siirdudes.

Joonis 3.6. Keskmise brutopalka enne ja pärast sünnitamist, laste sünniaasta järgi 2002–2007

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Eelnevas peatükis (alpunktides 2.2.1-2.2.3) selgus, et oluliselt on vähenenud vanemahüvitise määras vanemahüvitise saajate osakaal, samaks on jäänud alampalga suuruses vanemahüvitise saajate osakaal ning kasvanud on eelneva tulu suuruses vanemahüvitise saajate ning maksimaalses määras saajate osakaal. Detailsem analüüs lapsevanemate vanuse ja varasemate laste arvu järgi näitas, et vanemahüvitise määras hüvitise saajate osakaal on vähenenud kõikides alljaotustes. Samaaegselt jätkub ka muutus sünitajate vanusstruktuuris. Sünitajate seas on kasvanud vanemate naiste osakaal ning kuna nende puhul on ka varem töötanud naiste osakaal kõrgem, siis kokkuvõttes toob see kaasa ka vanemahüvitise määras hüvitise saajate osakaalu vähenemise.

Ühe võimalusena, miks vanemahüvitise määras hüvitise saajate osakaal on kahanenud võib olla asjaolu, et inimesed on oma tööturukäitumist vanemahüvitise seaduse järgi kohandanud ning töötavad sünni eelsel aastal üks-kaks kuud, et ära teenida kõrgemat alampalga suuruses vanemahüvitist. Alampalga suurune vanemahüvitis on hüvitise määras vanemahüvitisest 300–900 krooni suurem, sõltuvalt konkreetsest aastast (vt tabel 2.1 eespool). Lisaks, kui aasta algusest hakkab kehtima uus alampalk, tõstetakse aastaarvu vahetudes ka alampalga suuruses vanemahüvitist, samas kui vanemahüvitise määras määratud vanemahüvitist ei muudeta. Seega võiks arvata, et inimestel on motivatsioon vähemalt mõned päevad töötada enne lapse sündi, et saada kõrgem vanemahüvitis. (Erandkorras on 2009. aasta alguses alampalga määras ja vanemahüvitise määras vanemahüvitise suurused võrdsed, kuna alampalk ei tõusnud aasta alguses.)

Analüüs näitab, et alampalga määras vanemahüvitist saavad vanemad töötavad lapse saamisele eelneval aastal keskmiselt oluliselt lühemat aega kui need vanemad, kes saavad vanemahüvitist 100% eelneva tulu ulatuses (vt tabel 3.1).

Tabel 3.1. Eelnev töötamine ja töötasu vanemahüvitise liikide lõikes 2004– 2007

Vanemahüvitise liik ja algus	2004	2005	2006	2007
Keskmine töökuude arv eelneval aastal				
100% tulu	11,2	10,7	10,3	10,3
Maks.määr	11,6	10,4	11,0	10,8
Alampalk	5,3	5,2	5,1	5,2
V.h.määr	0,0	0,0	0,0	0,0
Keskmine	6,2	6,5	7,0	7,3
Keskmine sotsiaalmaksuga maksustatud tulu kuus eelneval aastal (kr)				
100% tulu	6563	6968	7397	8479
Maks.määr	23004	21636	24500	28260
Alampalk	2179	2365	2504	3023
V.h.määr	0	6	9	7
Keskmine	3786	4432	5457	6411

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: hüvitised aasta lõpu seisuga, keskmine sotsiaalmaksuga maksustatud tulu on leitud igakuiselt arvestatud sotsiaalmaksu ja inimese enda poolt tasutud sotsiaalmaksu summa jagamisel 0.33-ga. Inimest on käsitletud töötavana, kui sotsiaalmaksu summa on positiivne. Analüüsis kasutatakse üksnes naisi.

Kui eelneva tulu ulatuses vanemahüvitist saavad inimesed said vanemahüvitise maksmise algusele eelneval aastal keskmiselt 10–11 kuu jooksul töötasu, siis alampalga suuruses vanemahüvitise saajad said eelnevalt töötasu üksnes 5 kuul. Kuigi alampalga ulatuses hüvitise saajate arv on kasvanud, ei ole vähenenud nende keskmine töötatud kuude arv.

Lisaks on kasvanud ka alampalga suuruses vanemahüvitist saajate keskmine töötasu (vt tabeli 3.1 teine pool). See viitab sellele, et alampalga ulatuses hüvitise saajate arvu suurenemise taga ei ole süsteemi ärakasutamine.

Detailsem alampalga suuruses vanemahüvitise saajate analüüs vanusrühmade lõikes näitab, et kuni 19-aastased töötavad sünnitamisele eelneval aastal väga lühikest aega, keskmiselt üksnes 3 kuud. Vanemates rühmades on eelnevalt töötatud kuude arv keskmiselt suurem (4–6 kuud). Positiivne on see, et keskmise töökuude kasvuga aastatel 2004–2007 on kasvanud ka keskmine eelnev tulu kõikides vanusrühmades, sh kõige nooremas vanusrühmas, mis viitab sellele, et ei ole toimunud mingit teadlikku süstemaatilist süsteemi ärakasutamist. Seega näib olevat otstarbekas teha vahet eelnevalt töötanud ja mittetöötanud sünnitajatel, sest erinevus vanemahüvitise suurus motiveerib enne sünnitamist naistel omandama tööturukogemust, mis varasemate uuringute kohaselt soodustab tööturule sisenemist pärast lapsehoolduspuhkuse lõppu.

Tabel 3.2. Eelnev töötamine ja töötasu vanusrühmade lõikes alampalga suuruses vanemahüvitise saajate seas 2004–2007

Vanusrühm	Kuni 19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45+
Aasta							
Keskmine töökuude arv eelneval aastal							
2004	2,7	4,8	5,8	6,0	5,7	5,2	8,7
2005	2,7	4,6	5,8	5,7	6,6	6,1	1,0
2006	2,8	4,5	5,5	5,9	6,1	6,1	9,4
2007	3,1	4,8	5,6	5,8	6,5	6,4	11,0
Keskmine sotsiaalmaksuga maksustatud tulu kuus eelneval aastal (kr)							
2004	1685	2165	2255	2104	2440	2194	2037
2005	1776	2368	2439	2487	2209	2944	4433
2006	2112	2553	2486	2489	2637	2741	5471
2007	2580	3086	2874	3242	3119	3262	3118

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: vt eelmine tabel

Järjestikuste väiksema kui kahe ja poole aastaste (ehk väiksema kui 32 kuud) sündide vahel ei saanud pooled naised töötasu mitte ühelgi kuul (vt tabel 3.3), ligi 30% sai töötasu 1–4 kuu eest, 10% 5–9 kuu eest ja ülejäänud 10 või enama kuu eest. Vahepeal töötamine sõltub oluliselt sellest, milline oli esimesena makstud vanemahüvitise liik. Nendest emadest, kes said vanemahüvitist vanemahüvitise määras, said vähemalt ühel kuul töötasu üksnes 19%. See on kooskõlas eespool toodud analüüsiga, mis näitas, et üle 80% naistest, kes said esimese lapse eest vanemahüvitise määras vanemahüvitist, hakkasid saama vanemahüvitise määras ka järgmise lapse eest (vt eespool tabel 2.18). Maksimaalses määras vanemahüvitist saavate seas sai vähemalt ühel kuul töötasu 84%. Võib oletada, et nii kõrge eelneva palgaga naised töötavad ametikohal, mis võimaldab kiiremini naasta tööle, töötada kodus või töötada osa-ajaga. Alampalga suuruses vanemahüvitist saavate seas sai töötasu 47% ja eelneva tuluga võrdset vanemahüvitist saavate seas 65%. Seega ka kahe järjestikuse sünni puhul kehtib sama muster, mis üldiselt peale sünnitamist tööturule naasmise kohta – kõrgema eelneva sissetulekuga naised naasevad peale sünnitamist kiiremini tööturule tagasi.

Tabel 3.3. Kahe järjestikuse sünni vahel töötasu saanud naiste osakaal esimese vanemahüvitise liigi lõikes, 2004–2007 keskmine, %

Kalendrikuud, mille eest saadi töötasu kahe sünni vahel	100% tulu	Maksim. määr	Alampalk	Vanema- hüvitise määr	Keskmine
0	34,4	15,7	52,5	80,9	50,0
1	21,4	15,7	14,8	4,1	14,9
2	8,9	9,5	8,0	3,9	7,4
3	4,9	6,5	4,5	1,5	4,0
4	3,6	5,0	4,2	1,3	3,2
5-9	12,9	17,2	9,2	5,5	10,3
10-14	8,1	15,7	4,4	2,3	6,1
15-19	4,2	9,9	2,2	0,4	3,1
20-27	1,6	5,0	0,3	0,1	1,1
Kokku	100	100	100	100	100
Vaatluste arv	1922	262	886	1191	4261

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Järgnevalt vaatame tööturukäitumise muutumist raseduse ajal – vanemahüvitise skeemi tõttu võib olla kasulik suurendada rasedusaegset töötasu selleks, et saada kõrgemat rasedus- ja sünnitushüvitist või teatud juhtudel ka vanemahüvitist (kui sünnitus on aasta viimastel kuudel või järgneva aasta alguses). Selleks analüüsime, kuidas on muutunud naiste sissetulek raseduse perioodil võrreldes raseduseelse perioodiga. Võrdleme naiste keskmist sotsiaalmaksuga maksustatud tulu 4–7 kuud enne sünnitamist tuluga, mida nad said enne rasedust ehk 10–14 kuud enne sünnitamist. Kui näeme, et rasedusperioodi ajal naiste keskmine sissetulek oluliselt tõuseb võrreldes vahetult raseduseelse perioodiga, siis võime arvata, et naised teadlikult suurendavad lühiajaliselt oma tööpanust saamaks kõrgemaid hüvitisi. Kasutadaolevad kuised sotsiaalmaksuandmed ei võimalda meil kahjuks eristada, kas tegu on tõepoolest tööintensiivsuse kasvuga või toimub mõningatel juhtudel ka mingisuguseid petuskeeme, näiteks see, et teiste inimeste (nt pereliikmete või kolleegide) töötasu vormistatakse ajutiselt raseda nimele.

Tabelis 3.4 on esitatud lapse sünniaastate kaupa naiste keskmine rasedusperioodi palk (4–7 kuud enne sünnitamist), selle keskmine kasv kroonides võrreldes raseduseelse palgaga (10–14 kuud enne sünnitamist) ning nende suhe. Tabeli esimene pool esitab need näitajad kõigi sünnitanud naiste jaoks ja tabeli teine pool üksnes mõlemal perioodil töötanud naiste jaoks.

Analüüs näitab, et naiste keskmine töötasu rasedusperioodil võrreldes raseduseelse perioodiga kasvab, mis on ka kooskõlas eelnevate joonistega. Samuti näeme, et palga kasv on viimastel aastatel kasvanud. Nii kasvas 2003. aastal sünnitanud naiste puhul palk keskmiselt 274 krooni, mis võrreldes sünnitamisele eelnenud keskmise palgaga (3130 krooni) tähendab kasvu ligi 9% (tabeli 3.4 veerus (5)). 2007. aastal oli kasv enam kui kolm korda suurem, 997 krooni, mis tähendas 15 protsendilist palgakasvu võrreldes raseduseelse perioodiga (6447 krooni). Praktiliselt sama tulemus kehtib, kui vaadata ainult töötavaid naisi. 2003. aastal sünnitanud naiste palk kasvas rasedusperioodil võrreldes raseduseelse keskmise palgaga 7% ja 2007. aastal sünnitanud naiste palk 14%.

Tabel 3.4. Sünnitanud naiste palgakasv rasedusperioodil võrreldes raseduseelse perioodiga, 2003-2007

Lapse sünni aasta	Keskmine palk rasedusperioodil* (krooni)	Rasedusperioodi keskmine palgakasv võrreldes raseduseelsega** (kroonides)		Rasedusperioodi keskmine palgakasv võrreldes keskmise sünnituseelse palgaga			
	(A)	(B)		(B)/(A)			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
	Keskmine	Keskmine	protsentiil	protsentiil	Keskmine	protsentiil	protsentiil
Kõik sünnitanud naised							
2003	3130	274	671	6857	0.09	0.21	2.19
2004	3786	311	776	7936	0.08	0.21	2.10
2005	4423	412	955	9572	0.09	0.22	2.16
2006	5226	577	1293	11445	0.11	0.25	2.19
2007	6447	997	1856	14562	0.15	0.29	2.26
Ainult eelnevalt töötanud naised							
2003	5118	355	1107	8049	0.07	0.22	1.57
2004	5914	394	1221	8787	0.07	0.21	1.49
2005	6708	536	1461	11121	0.08	0.22	1.66
2006	7641	717	1839	12168	0.09	0.24	1.59
2007	8985	1217	2460	15520	0.14	0.27	1.73

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkused: *Rasedusperiood on defineeritud kui 4-7 kuud enne sünnitamist, ** raseduseelne periood - 10-14 kuud enne sünnitamist.

Ainult eelnevalt töötanud naisteks on loetud need, kes on saanud palga vähemalt ühel kuul nii vahemikus 4-7 kuud kui ka 10-14 kuud enne sünnitamist.

Eraldi palgakasvu jaotuse ülemist otsa analüüsid näeme, et 99-protsentiil oli 2003. aastal sünnitanud naiste puhul 6857 krooni ehk ühel protsendil naistest kasvas raseduse ajal palk rohkem kui see summa. 2007. aastal oli 99-protsentiil juba 14562 krooni. Et samal ajal kasvasid majanduses ja ka sünnitavate naiste seas keskmised palgad, siis on otstarbekas leitud juurdekasvutempod samuti läbi jagada sünnitajate eelneva keskmise palga tõusuga. See on esitatud tabeli 3.4 viimastes veergudes (6) ja (7). Analüüs näitab, et nii raseduse perioodi keskmine palgakasv kui ka just suuremad palgakasvud (75- ja 99-protsentiil) on tõusnud kiiremini kui sünnitavate naiste keskmine palk. 99-protsentiili tähistav 6857-kroonine juurdekasv oli 2,19 korda suurem kui naiste keskmine sünnituseelne palk 3130 krooni. 2007. aastal oli 99-protsentiil võrreldes naiste sünnituseelse keskmise palgaga (6447 krooni) 2,26 korda suurem. Analoogne muster jääb kehtima ka kui vaadata üksnes töötavaid naisi, ent seal on 99-protsentiili kasv võrreldes keskmise palgaga pisut väiksem.

Seda analüüsi kokku võttes näeme, et tõepoolest toimub raseduse perioodil naiste keskmise töötasu tõus ning viimastel aastatel on see kasvutempo isegi pisut suurenenud. See viitab sellele, et sotsiaalkindlustussüsteemis – nii sünnitushüvitise kui vanemahüvitise skeemis – sisalduvad stiimulid motiveerivad naisi tõstma oma tööpanust rasedusperioodi ajal.² Samas

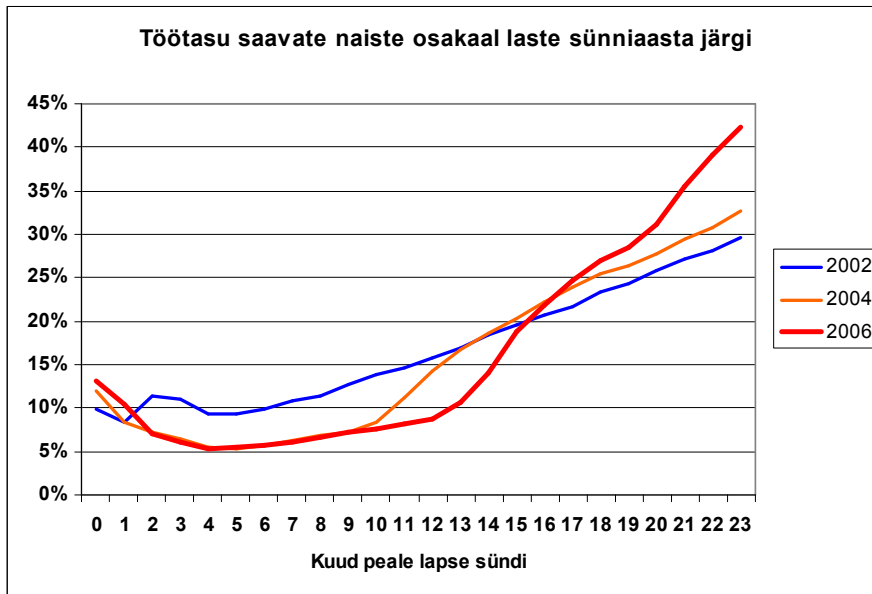
² Ülaltoodud seosed jäävad kehtima ka siis, kui vaadata individuaalseid suhtelisi kasvutempod (st leida iga naise jaoks keskmise rasedusaegse palga ja raseduseelse palga suhe ning nende jaotus).

ei ole selline palgakasv viimastel aastatel olnud ka ebaloomulikult kiire, nii et see võiks viidata ebaseaduslikule ärakasutamisele või mingile seaduspärasele muutusele inimeste käitumises selleks, et vanemahüvitise skeemi maksimaalselt ära kasutada. Lisaks on võimalik, et kõrgema vanemahüvitise väljateenimise nimel lükatakse sündi edasi kuni karjääriredelil tõustakse soovitud palgatasemeni ning oodatud palgatõus toimub juba enne rasedusperioodi. Sellele võimalusele viitab ühelt poolt sünnitusea tõus, teiselt poolt aga ka kõrgemapalgaliste naiste osakaalu tõus sünnitajate hulgas.

Järgnevalt analüüsime vanemahüvitise mõju tööturukäitumisele vahetult peale lapse sündi. Selleks vaatame, kui suur osa naistest saab sotsiaalmaksuga maksustatud tulu kuni kahe aasta möödumiseni laste sünnist ning seda nii enne vanemahüvitise kehtima hakkamist (2002. aastal sündinud laste järgi) kui pärast vanemahüvitise kehtestamist (2004. ja 2006. aastal sündinud lapsed). Selliselt saame vaadata, kas vanemahüvitise kehtestamine on muutnud väikeste lastega naiste tööturule naasmise kiirust ning lapsehoolduspuhkusel olemise kestust. Kuna lapsehoolduspuhkusel olevate meeste osakaal on jätkuvalt väga väike, siis vanemahüvitise mõju nende tööturukäitumisele detailsemalt ei ole otstarbekas vaadata.

Jooniselt 3.7 on selgelt näha, et 2004. ja 2006. aastal töötab päris väikeste laste kõrvalt vähem naisi kui 2002. aastal. Näiteks, kui 2002. aastal sai 6 kuud peale lapse sündi töötasu ligi 10% naistest, siis 2004 ja 2006. aastal ca 6%. Selgelt on näha, et kui vanemahüvitise periood hakkab läbi saama (2004. aastal 10–11 kuud lapse sünnist ja 2006. aastal 13–14 kuud), tõuseb taas töötasu saavate naiste osakaal 2002. aasta tasemeni ning seejärel ületab selle. Seega on vanemahüvitise saamine lapse esimesel eluaastal vähendanud töötasu saavate naiste osakaalu ning võimaldanud väikelapse vanematel lapsega kodus olla. Samuti on näha, et vanemahüvitise pikendamine 2006. aastal võrreldes 2004. aastaga 3 kuu võrra on sama palju edasi lükanud ka naiste naasmist tööturule. Samas, kuigi lühiajaliselt on vanemahüvitis ilmselt vähendanud naiste töötamist väikelaste kõrvalt, siis pikaajalist mõju ei paista sel olevat. Kui 2002. aastal töötas kaks aastat peale lapse sündi ca 30% naistest, siis 2004. aastal oli see ca 32% ja 2006. aastal isegi üle 40%. (Kõrvalmärkusena olgu mainitud, et 2002. aasta väike töötasu saavate naiste osakaalu kasv 2–3 kuul peale lapse sündi on seotud ilmselt töökohast regulaarsete puhkusetasude väljavõtmisega peale rasedus- ja sünnituspuhkuse lõppemist.)

Joonis 3.7. Sotsiaalmaksuga maksustatud töötasu saavate naiste osakaal peale lapse sündi enne ja pärast vanemahüvitise kehtestamist

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: töötasu saamist defineeritakse kui tööandja poolt tasutud või inimese enda poolt tasutud (kui FIE) sotsiaalmaksu; siin ja edaspidi on negatiivsed paranduskanded võetud nulliks.

Järgnevalt analüüsime naiste tööturule naasmist lapse sünnile eelnenud sissetuleku lõikes (täpsemalt, eelneva aasta sotsiaalmaksuga maksustatud tulu lõikes). Selleks jagame naised kuude rühma: eraldi need, kellel varasemalt puudus tulu, ning ülejäänud, kellel oli tulu, jagame sissetuleku alusel viide võrdsesse ossa (kvintiili). Kvintiilide vahepunktid ja keskmised sissetulekud on esitatud Lisas 2, tabel L2-2. Näiteks sai 2006. aastal sünnitanud kõige kõrgemasse viiendasse kvintiili kuuluv naine eelneval aastal (st 2005. aastal) keskmiselt ühes kuus brutopalka ca 15 600 krooni, esimesse kvintiili kuuluv naine seevastu 745 krooni. Arvestades ka erinevusi töötatud kuudes ühes aastal (keskmiselt 11,6 kuud viiendas kvintiilis ja 3,6 kuud esimeses kvintiilis), siis keskmine brutopalk ühe töötatud kuu kohta oli vastavalt 16 200 krooni ja 2000 krooni.

Analüüsist on näha, et peale vanemahüvitise kehtestamist on vähenenud eelkõige kõrgemapalgaliste naiste töötamine väikelapse hooldamisega samaaegselt (joonis 3.8). Nende naiste seas, kellel lapse sünni eel varasem töötasu puudus, ei ole toimunud võrreldes vanemahüvitise rakendamise eelse ajaga mingeid olulisi muutusi lapse sünnile järgneva esimese aasta jooksul. Nii 2002. aastal kui 2004. ja 2006. aastal sai aasta pärast lapse sündi ca 5% neist sotsiaalmaksuga maksustatud töötasu.

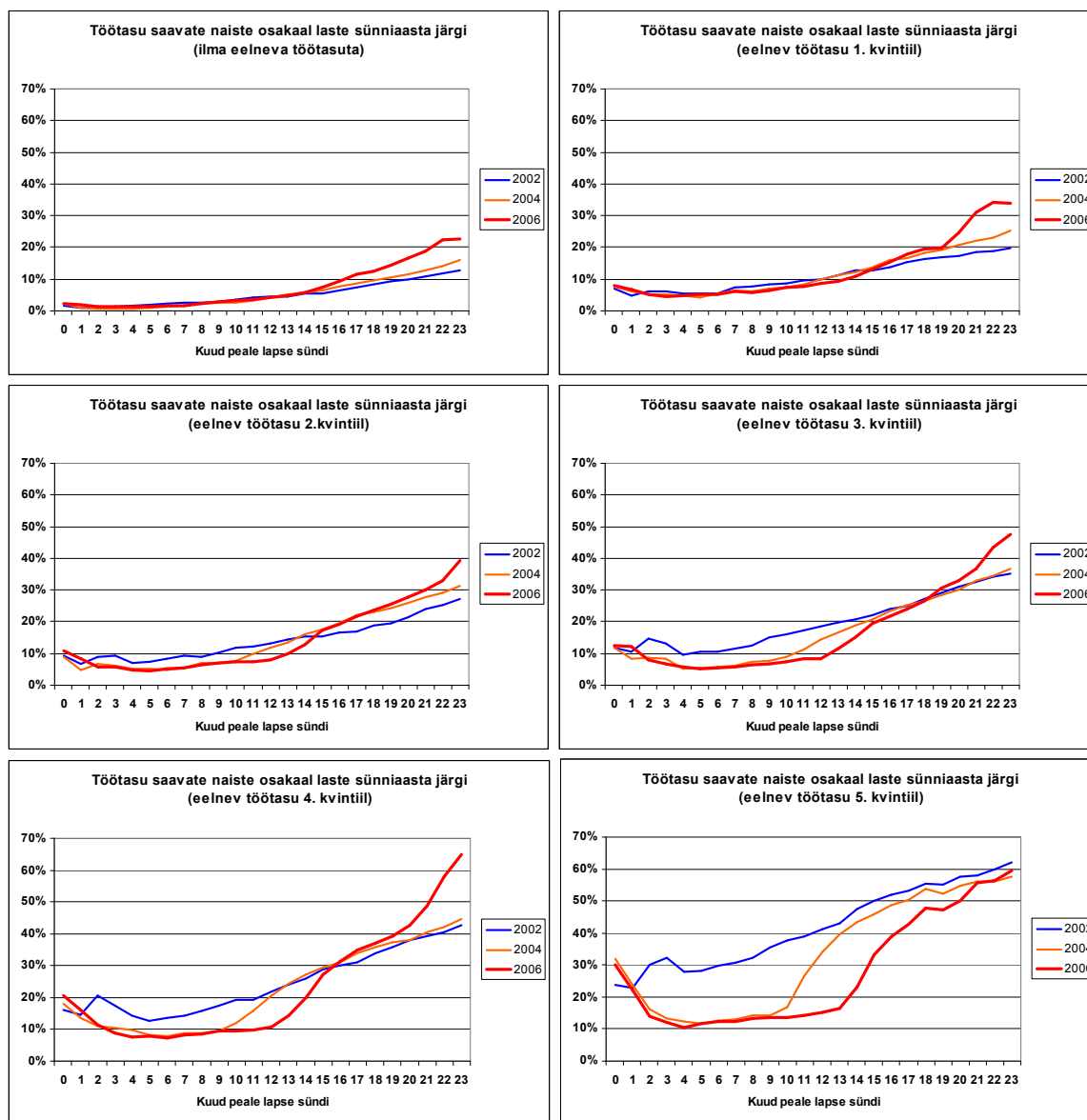
Töötavate naiste puhul on näha, et mida kõrgem oli eelnev sissetulek, seda suurem osa naistest saab vahetult pärast lapse sündi sissetulekut. Eriti suur oli see erinevus enne vanemahüvitise rakendamist. 2002. aastal töötas pool aastat pärast lapse sündi ligikaudu 5% kõige esimese kvintiili naistest ja samal ajal kõrgeima kvintiili esindajatest ligi 30%.

Vanemahüvitise rakendamise järgselt on need erinevused sissetulekukvintiilide vahel väiksemad ning ka kõrgemate sissetulekutega naised jäävad pikemaks ajaks tööturult kõrvale.

Seega on vanemahüvitise mõju väikese lapse kõrvalt töötamisele seda suurem, mida kõrgem oli varasem sissetulek. Nii näiteks oli kolmandasse kvintiili kuuluvatel naistel

2004. aastal võrreldes 2002. aastaga 6. kuul peale lapse sündi ligi 5 protsendipunkti väiksem töötasu saamise osakaal (vastavalt 5,7 ja 10,4). Sama erinevus oli viiendas kvintilis ligi 18 protsendipunkti (vastavalt 29,9 ja 12,4). Mingit pikemaajalist efekti ei näi aga vanemahüvitisel tööhõivele olevat. Kõikides sissetulekurühmades saavutatakse peale vanemahüvitise lõppemist ka 2004. ja 2006. aastal teiseks aastaks peale lapse sündi sama kõrge tööhõive tase kui 2002. aastal.

Joonis 3.8. Töötasu saavate naiste osakaal kuni 23 kuud peale lapse sündi eelneva palgarühmade lõikes aastatel 2002, 2004 ja 2006

Allikas: Autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

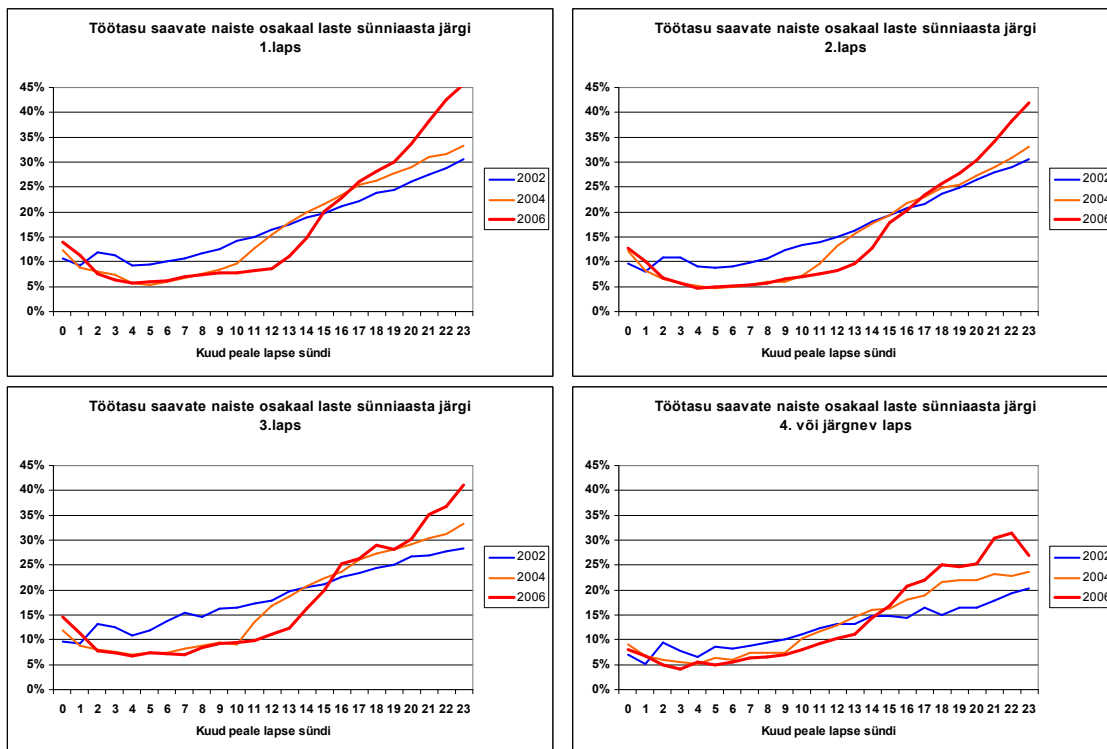
Märkus: Kvintiliid on leitud lapse sünnile eelneva aastal töandja poolt arvestatud sotsiaalmaksu järgi. Eraldi rühmana on välja toodud töötasu mitteomanud naised ja ülejäänud naised on jagatud viide kvintiili. Vaatluste arvu kohta vaata Lisa 2. Töötasu saamist defineeritakse kui positiivset töandja poolt tasutud või inimese enda poolt tasutud (kui FIE) sotsiaalmaksu.

Vanemahüvitise lühiajaline mõju, mis avaldub suhteliselt enam just kõige kõrgema eelneva palgaga naistele, võib olla tingitud ühest küljest sellest, et kõrgem sissetulek võimaldab vanematel lastega varasemast kauem kodus olla. Teisest küljest ei ole kõrgema palgaga

naistel motivatsiooni minna tööle vanemahüvitise saamise ajal, kuna kaotus vanemahüvitises on väga suur, eriti kui töötasu ületab viiekordset vanemahüvitise määra. Näiteks oli 2006. aastal kõige kõrgema sissetulekuga naiste eelnev (2005. aasta) sotsiaalmaksuga maksustatud töötasu suurem kui 9600 krooni kuus. Niisuguse palgaga vanemahüvitise perioodil tööle tagasi minnes oleks kaotus vanemahüvitises üsna suur. Kuna vanemahüvitis kompenseerib suurele osale nendest naistest kogu palga, siis pole töötamiseks ilmselt enam ka materiaalset vajadust, mis vanemahüvitise rakendamise eel oli.

Analoogiliselt saame vaadata, kuivõrd oleneb naiste tööle minemine sellest, mitmes laps perre sünnib st. varasemate laste arvust (vt joonis 3.9). Esmalt näeme, et varasem laste arv mõjutab naiste tööle naasmist oluliselt vähem kui seda tegi varasem sissetulek, seda nii enne kui pärast vanemahüvitise rakendamist. Vanemahüvitise rakendamise järel suurenes nende naiste hulk, kes ligikaudu aasta aega töötasu ei saa, sõltumata sellest, mitmes laps sünnib. Kõige väiksem on see ilmselt vähemalt neljanda lapse sündimise puhul.

Joonis 3.9. Töötasu saavate naiste osakaal kuni 23 kuud peale lapse sünni laste sünnijärjekorra järgi 2002, 2004 ja 2006

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal
Märkus: Vaatluste arvu kohta vaata Lisa 2.

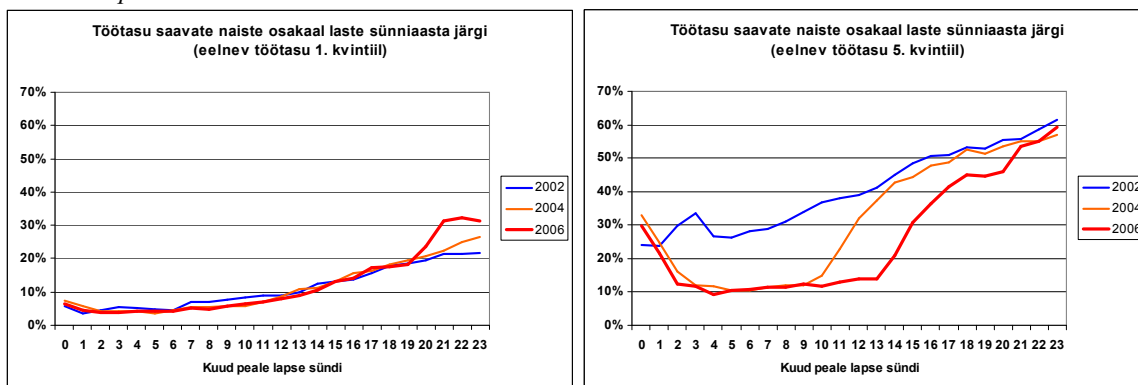
Tulemus, et vanemahüvitis on kaasa toonud lühiajalise hõive vähenemise just kõrgepalgaliste naiste seas, jääb kehtima ka siis kui vaadata erineva sissetulekuga naiste tööturukäitumist laste sünnijärjekorra lõikes, analüüsides korraka laste sünnijärjekorda ja naiste eelnevat palka. Joonisel 3.10 on esitatud võrdluseks esimese, teise ja kolmanda lapse sünni järgne töötamine esimesse ja viiendasse kvintiili kuuluvatel naistel.

Esimeses kvintilis näeme, et vanemahüvitise saamise perioodil on töötasu saavate naiste osakaal aastatel 2002., 2004. ja 2006. praktiliselt võrdne sõltumata lapse sünnijärjekorrast.

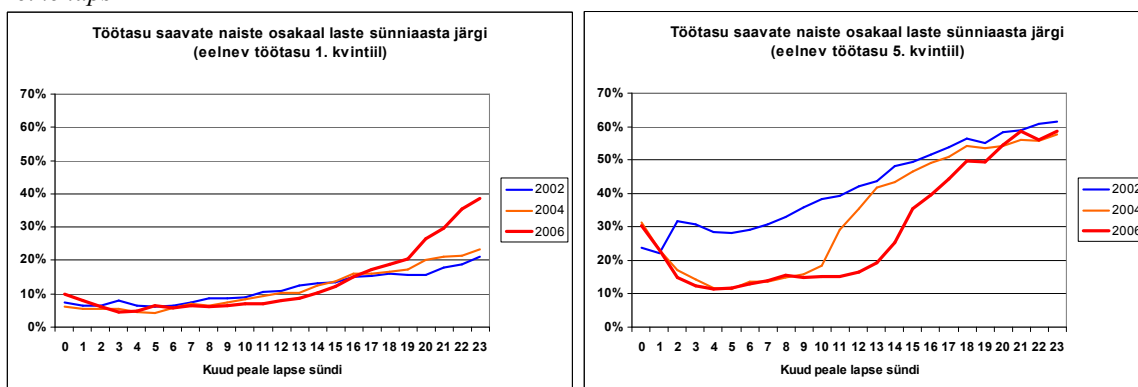
Kõige kõrgemat palka saanud naiste puhul näeme, et vanemahüvitise perioodil on vähenenud töötamine nii esimese, teise kui kolmanda lapse sünni puhul. Kõige suurem erinevus võrreldes 2002. aastaga paistab olevat just kõrgemapalgaliste kolmanda lapse sünnitanud naiste osas.

Joonis 3.10. Töötasu saavate naiste osakaal kuni 23 kuud peale lapse sünni eelneva palga rühmade lõikes aastatel 2002, 2004 ja 2006

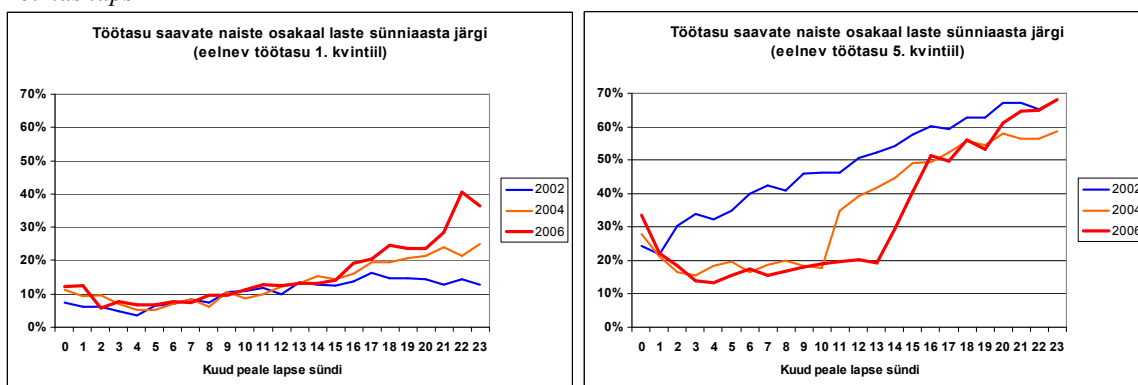
Esimene laps

Teine laps

Kolmas laps

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

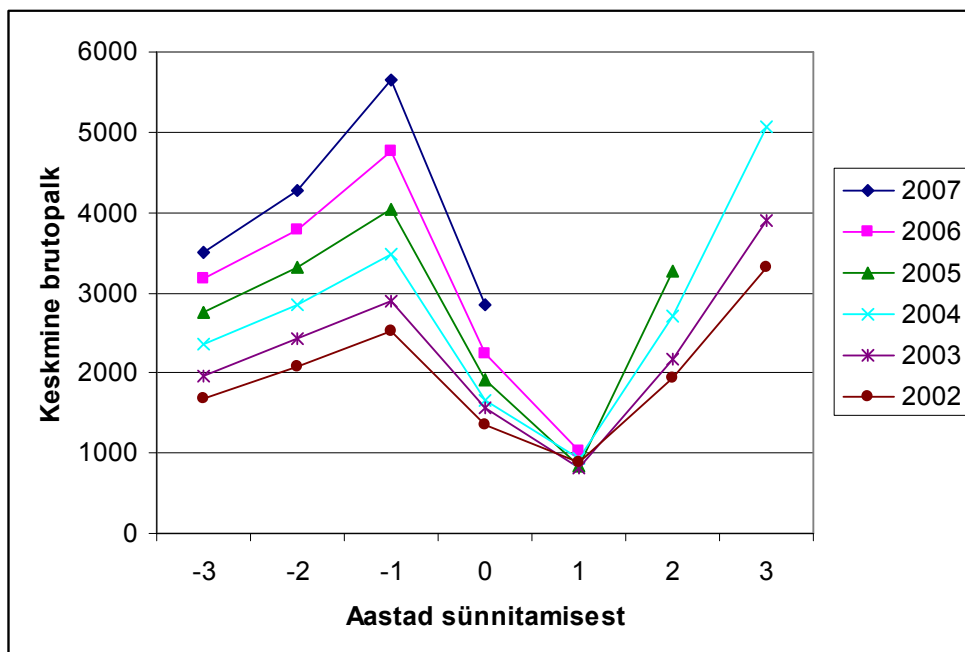
Märkus: Eelneva palga kvintilid on leitud igaüks eraldi etteantud laste arvu korral. Eelneva palgata naised on taas eraldi rühma jäetud.

Viimaks vaatame naiste sissetulekut sünnitamisele eelneval ja järgnevatel aastatel pikema perioodi jooksul kasutades aastaseid andmeid 2002–2007. Sama informatsiooni kasutame

hiljem teistpidi, kui analüüsime, millise sissetulekuga naiste seas on sündimus kõige kiiremini kasvanud.

Analüüs näitab, et keskmine töötasu muster enne sünnitamist ei ole aastate jooksul muutunud (joonised 3.11 ja 3.12). Absoluutnumbritelt on kasvanud sissetulekud kõikidel aastatel. Keskmine sissetulek väheneb sünnitamise aastal (sest naised lõpetavad aasta jooksul erineval ajal lapse sünni tõttu töötamise), kõige madalam on see sünnitamisele järgneval aastal ning tõuseb taas teisel sünnitamisjärgsel aastal. Keskmisi väärtusi analüüsides ei paista silma, et peale vanemahüvitise kehtestamist oleks toimunud sünnitavate naiste eelnevas sissetulekus märkimisväärset muutust. Brutopalka arengut suhtelisel skaalal (joonis 3.12) vaadates torkab silma eelkõige see, et 2007. aastal sünnitanud naistel kasvas palk sünnitamisele eelneval aastal suhteliselt kiiremini kui varasematel aastatel sünnitanud naistel. Joonis 3.12 näitab, et sünnitamise aastal langeb naiste sissetulek 60–70% tasemele võrreldes sellega, mis 3 aastat enne sünnitamist oli. Aasta pärast sündi langeb sissetulek veelgi, kusjuures 2002. aastal jäi see üle 50%, järgnevatel aastatel aga allapoole 50% nelja aasta tagusest palgast.

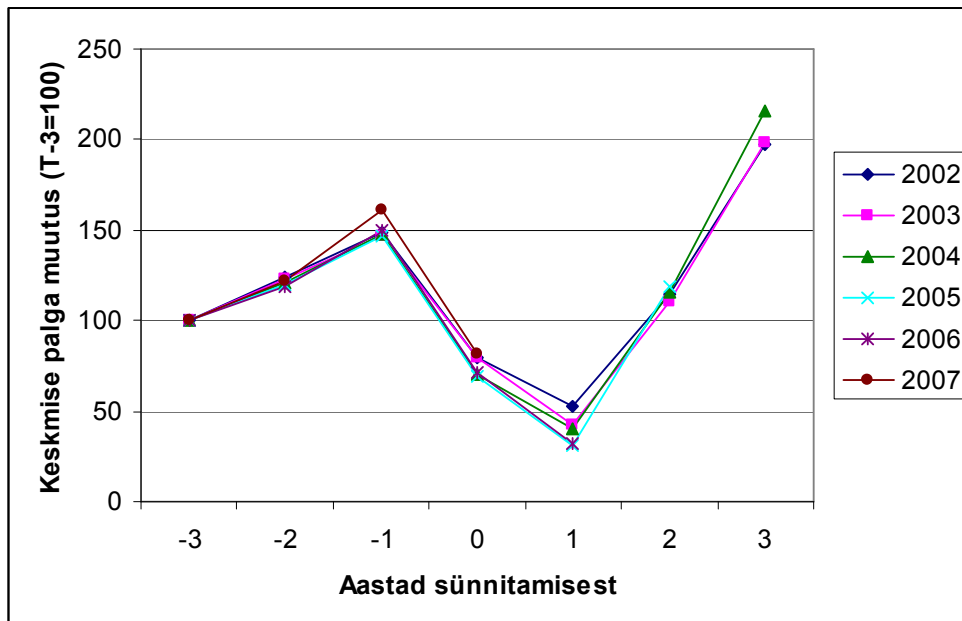
Joonis 3.11. Naiste keskmine töötasu sünnitamisele eelnenud ja järgnenud aastatel 2002–2007, krooni kuus

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: Keskmine brutopalk kuus on leitud aastase sotsiaalmaksu jagamisel 12 ja 0.33-ga.

Joonis 3.12. Keskmise töötasu sünnitamisele eelnenud ja järgnenud aastatel 2002–2007, sünnitamisele kolm aastat eelnev aasta =100%

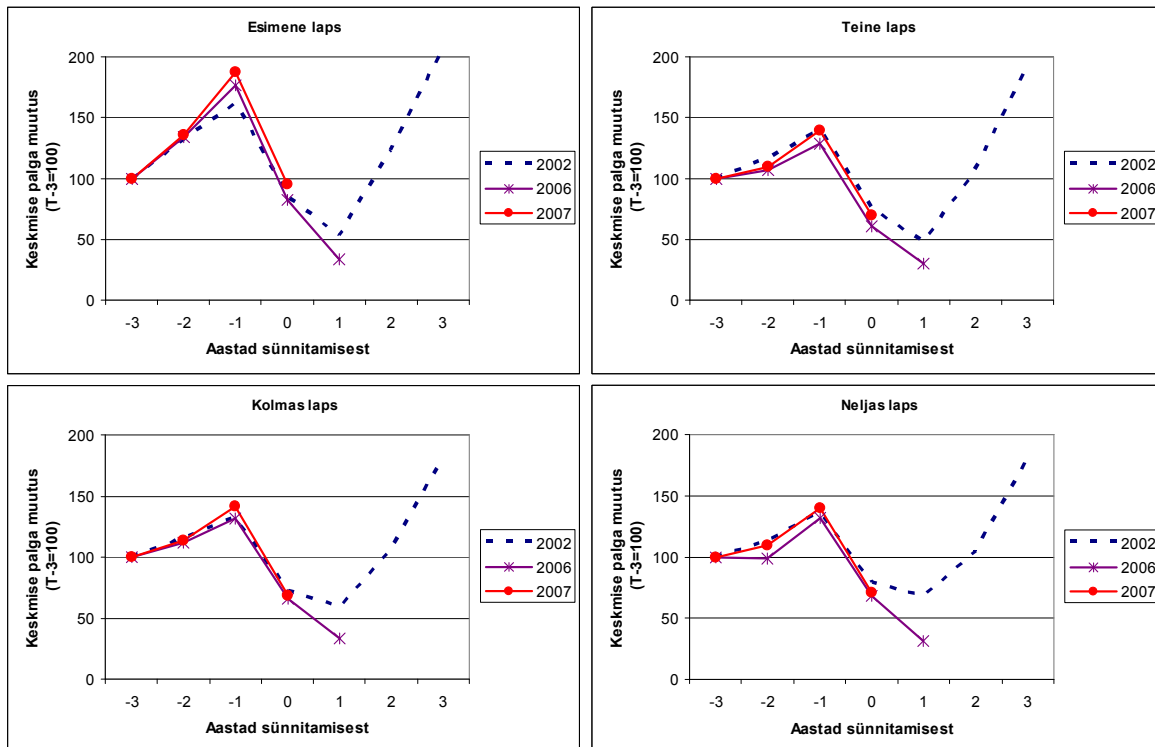

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal
Märkus: Vt eelmine joonis

Eraldi vaadates sissetulekuid sõltuvalt sellest, mitmendat last sünnitatakse (joonis 3.13), selgub, et 2007. aastal sünnitanud naiste sissetuleku kasv eelnenud aastal oli kõrgem just esimest last ja kolmandat last sünnitanud naiste puhul. See võib viidata, et just 2007. aastal sündinud laste puhul on vanemad püüdnud palka teadlikult enam teenida.

Need joonised kinnitavad ka eelnevat analüüsi, kus nägime, et vanemahüvitise tulemusena naiste hõivemäärad lapse sünnile järgneval perioodil keskmiselt langesid. Võrreldes erinevatel aastatel sünnitamisele eelnevat ja sünnitamisaasta keskmist suhtelist töötasu, näeme, et see oli kõrgem vanemahüvitise rakendamise järgsetel aastatel. Samas sünnitamisele järgnevatel aastatel ei ole aastate lõikes erinevusi – töötamine oli vanemahüvitisele järgnevatel aastatel ühtemoodi madalam. Vanemahüvitise võimalikku pikaajalist mõju me veel jälgida ei saa, kuid vähemalt 2004. ja 2005. aastal sünnitanud naiste puhul näeme, et nende keskmine brutopalk teisel ja kolmandal aastal peale sünnitamist tõuseb kiiresti (analoogselt kuiste töötasude põhjal tehtud järeldustega), mis lubab arvata, et pikemaajalist tööhõivet pärssivat mõju vanemahüvitisel keskmiselt ei ole olnud, st naised jätkavad pärast vanemahüvitise perioodi töötamist samasuguse tõenäosusega kui enne vanemahüvitise rakendamist.

Joonis 3.13. Keskmine töötasu sünnitamisele eelnenud ja järgnenud aastatel 2002, 2006, 2007 sünnijärjekorra lõikes, töötasu kolm aastat enne sünnitust =100

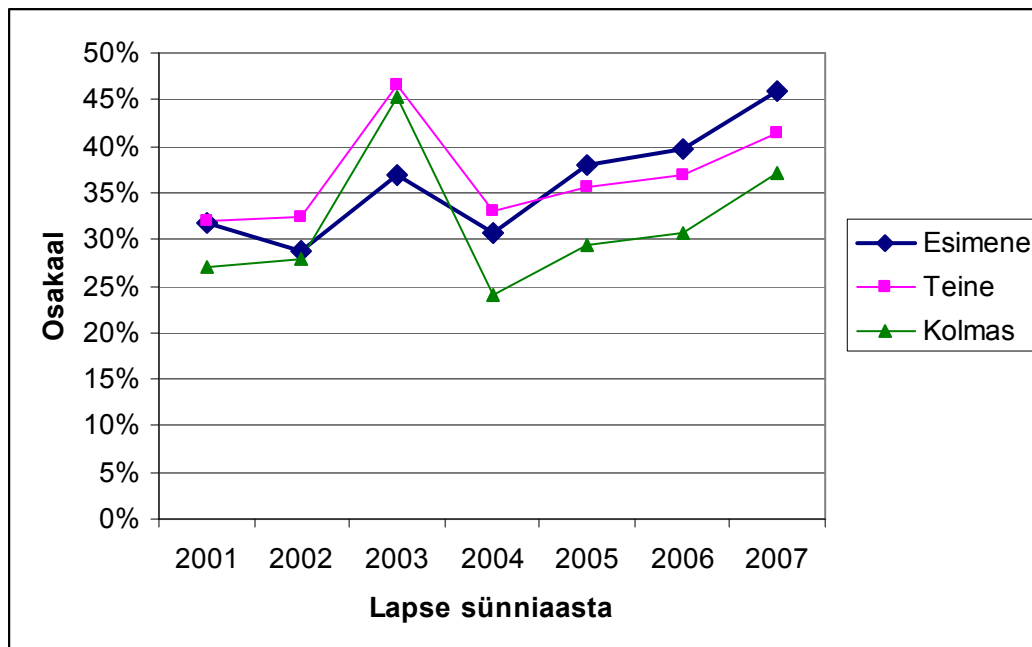
Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Vanemahüvitise kirjeldavas osas nägime, et viimastel aastatel on kahanenud vanemahüvitise määras vanemahüvitist saanud inimeste osakaal, mis tähendab, et on vähenenud inimeste osakaal, kellel puudub sotsiaalmaksuga maksustatud tulu lapse sündimisele eelneval aastal. Uurisime, kui suur osakaal nendest naistest, kellel kaks aastat enne lapse sündi puudub sotsiaalmaksuga maksustatav tööine tulu, saab tulu aasta enne lapse sündi. Tulemused on esitatud joonisel joonis 3.14. Selle kaudu saab anda hinnangu sellele, kas on naised, kes just selleks, et teenida välja kõrgem vanemahüvitis, lähevad aasta enne lapse sündi tööle.

Analüüs näitab, et aastatel 2001–2002 sünnitanud naistest, kellel puudus kaks aastat enne lapse sündi (st vastavalt aastatel 1999 ja 2000) tulu, sai aasta enne lapse sündi tulu ca 30% (st vastavalt aastatel 2000 ja 2001). 2003. aastal see osakaal kasvas ning 2004. aastal taas kahanes. Peale vanemahüvitise kehtestamist on sellise käitumisega naiste osakaal sünnitajate hulgas järjekindlalt tõusnud kõikide sünnijärjekordade puhul. Näiteks 2007. aastal oli neist naistest, kes 2 aastat enne lapse sündi (s.t. üle-eelmisel, 2005. aastal) oli olnud töötut, saanud aasta enne lapse sündi (2006. aastal) töötasu üle 45%. See tähendab, et kui 2007. aastal oli varasemalt töötutest sünnitajatest 55% ka aasta enne sünnitamist töötut, siis 2002–2003 aastal ligikaudu 70%. See viitab ilmselt sellele, et peale vanemahüvitise kehtestamist püüab üha rohkem naised lapse sünnitamisele eelneval aastal käia tööl ning saada sotsiaalmaksuga maksustatud tulu. Seega võib oletada, et vanemahüvitisel on ka tööturul osalemist soosiv mõju neile naistele, kes varasemalt tööl ei käinud. Kui võrrelda nende naiste sotsiaalmaksuga maksustatud tulu suurust sünnituseelsel aastal kõigi naiste keskmise sotsiaalmaksuga maksustatud tuluga, siis suuri muutusi ei ole. 2000. aastal moodustas nende naiste tulu 24%, 2003. aastal 16%, 2004. aastal 19.2%, 2006. aastal

20.2% ja 2007. aastal 21.9% kõigi naiste keskmisest tulust. Seega on toimunud kasv eelkõige hõivemäärades ja mitte palgas.

Joonis 3.14. Naiste osakaal, kellel töötasu puudus kaks aastat enne sünnitamist, kuid esines aasta enne sünnitamist, sünnijärjekorra lõikes

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

3.3. Vanemahüvitis ja teise vanema töötamine

Eelnevas punktis nägime, et vanemahüvitise kehtestamine on vähendanud naiste töötamist vanemahüvitise saamise ajal. Punktis 3.1. nägime, et meeste hõivemäär väikelastega peredes on kõrgem kui lasteta peredes ning see on viimastel aastatel pigem kasvanud.

Vanemahüvitist saavate meeste arv on mõnevõrra aastate jooksul tõusnud ning pikenenud on ka nende vanemahüvitise saamise perioodid. Järgnevalt vaatame, kas need mehed on asunud koju lapsehoolduspuhkusel naise asemele või koduse naise kõrvale ehk teisisõnu vaatame, milline on naiste tööturukäitumine sellel ajal kui mehed saavad vanemahüvitist. Informatsiooni selle kohta, kuidas muutub isade tööhõive üldiselt lapse sünni järgselt pensioniregistri andmetest kahjuks ei saa, sest enamus isadest peretoetusi oma laste eest ei saa.

Tabelis 2.2 nägime, et vaatlusalusel perioodil on mehed kodus ca 1799 juhul, millest 1493 olid juhud, kus mees hakkas saama vanemahüvitist peale naist. Nendel juhtudel saame analüüsida, kasutades naiste sotsiaalmaksuga maksustatud tulu, kas naine naasis tööturule või jäi koju. Kui ühel perel oli mitu last, kelle eest isa oli saanud vanemahüvitist, kasutame esimest juhtu. Kokku jäi lõplikult kasutada 1440 vaatlust.

Leiame esmalt iga mehe jaoks summaarse kuude arvu, millal ta vanemahüvitist sai. Seejärel leiame täpselt samal perioodil kuude arvu, millal ta naine töötas. Iga mehe jaoks leiame niimoodi osakaalu protsentides, kui mitmel kuul vanemahüvitist saanud kuudest, naine töötas. Saadud keskmised tulemused on toodud tabelis 3.5.

Selgub, et keskmiselt said naised töötasu 43% nendest kuudest, mil mehed said vanemahüvitist. Et on palju naisi, kes üldse ei töötanud, siis mediaan on madalam, 33%. See tähendab pooltel meestest töötas naine vähem kui kolmandiku nende kuude ajal, mil mehed said vanemahüvitist ja pooltel meestel üle kolmandiku. Lisaks on näha, et üle aastate meeste kodusoleku ajal naiste osakaal, kes töötasu saavad, kasvab (nii keskmise kui mediaani järgi). See tähendab, et aina enam esineb seda, et kui mees jääb koju, siis naine läheb tööle. Ühest küljest on see tingitud kindlasti vanemahüvitise pikenemisest, teisest küljest ka 2007. aastal meestele avanenud võimalusest hakata vanemahüvitist varem kasutama.

Tabel 3.5. Naiste töötamine ajal, kui mehed saavad vanemahüvitist, 2004–2007

Mehe vanemahüvitise perioodi alguse aasta	Osakaalude keskmine*	Osakaalude mediaan*	Kasutatud vaatlusi
2004	40%	20%	272
2005	40%	25%	319
2006	45%	38%	371
2007	46%	50%	478
Kokku	43%	33%	1440

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: * osakaal näitab, mitmel protsendil kuudest, mil mees sai vanemahüvitist, sai naine töötasu

Kui vaadata detailsemalt, kuidas need mehed jaotuvad (vt järgmine tabel), siis on näha, et 43,1% juhtudest ei saanud naine nende kuude ajal, kui mees sai vanemahüvitist, üldse sotsiaalmaksuga maksustatud tulu. Seega võib öelda, et alla pooled vanemahüvitist saanud meestest on kodus nii lapse kui lapse emaga. Ülejäänud juhtudel on mehed vähemalt osa vanemahüvitise perioodi lapsehoolduspuhkusel ning naine käib tööl (välistatud pole muidugi ka see, et naine teeb tööd kodus). Ligi veerandil (23,6%) juhtudel sai naine tulu kõikide nende kuude eest, kui mees sai vanemahüvitist. Ülejäänud ligi kolmandik juhte olid sellised, kus naine sai töötasu vähemalt ühe kuu eest sellel perioodil, kui mees kodus oli, kuid mitte kõikide kuude eest.

Tabel 3.6. Vanemahüvitist saavate meeste jaotus naise töötamise kuude järgi 2004–2007

Osakaal mehe vanemahüvitise kuudest, mille eest naine saab töötasu	Osakaal meestest
0%	43,1
1-20%	2,9
21-40%	5,4
41-60%	7,3
61-80%	11,7
81-99%	6,1
100%	23,6
Kokku	100,0

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Nendel naistel, kes mehe vanemahüvitise perioodil töötasu said, oli brutopalka mediaansuuruseks ligi 5000 krooni kuus ja keskmine palk oli 8200 krooni ning see palk on kasvanud viimastel aastatel (tabel 3.7). Seega võib öelda, et mehe lapsehoolduspuhkuse ajal tööle naasnud naised saavad üsna arvestatavat töötasu, mis laseb eeldada, et tegu on tõesti tööle naasmisega, mitte üksikute lühiajaliste ja madalalt tasustatud tööotsadega. Samas on näha, et 10% naistel oli brutopalk keskmiselt suurem kui 17 000 krooni, mistõttu võis isadepoolne vanemahüvitise väljavõtmine olla seotud rahalise kaalutlusega – need kõrgepalgalised naised oleks sellise palgaga tööl käies kaotanud vanemahüvitises, sest nende teenitud palk on suurem kui viiekordne vanemahüvitise määr.

Tabel 3.7. Töötasu saavate naiste palka iseloomustavad statistikud, perioodil kui mehed saavad vanemahüvitist, 2004–2007

Mehe vanemahüvitise perioodi alguse aasta	Keskmine palk	Mediaan-palk	Palgajaotuse 90% kvantiil	Kasutatud vaatlusi (töötavad naised, kui mehed saavad vanemahüvitist)
2004	5796	3443	14964	139
2005	6151	4200	14000	171
2006	9506	5758	20532	219
2007	9586	5662	20573	291
Kokku	8206	4997	17299	820

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: brutopalk on arvatud kui sotsiaalmaks jagatud 0,33-ga

Seega võib kokkuvõtlikult öelda, et ligi pooled perekonnad, kus isa kasutab vanemahüvitist, on otsustanud korraldada oma elu selliselt, et lapsehoolduspuhkusel mehe kõrvalt naaseb naine vähemalt osaliselt tööle. Selliste perekondade hulk on vaadeldaval perioodil s.t. 2004 – 2007 suurenenud.

3.4. Isapuhkus ja täiendav lapsepuhkus

Lisaks sellele, et mehed saavad jääda lapsehoolduspuhkusele ning saada selle eest vanemahüvitist, on mitmeid teisi võimalusi oma töölkäimist mõnevõrra vähendada selleks, et lapse sünni järel rohkem aega perega veeta. Puhkuseeaduse kohaselt on sellisteks võimalusteks on isapuhkus, täiendav lapsepuhkus ning täiendav palgata lapsepuhkus. Järgnevalt vaatame isapuhkuse ning täiendava lapsepuhkuse kasutamist isade poolt. Täiendavat palgata lapsepuhkust andmete puudumisel antud töös ei vaadata.

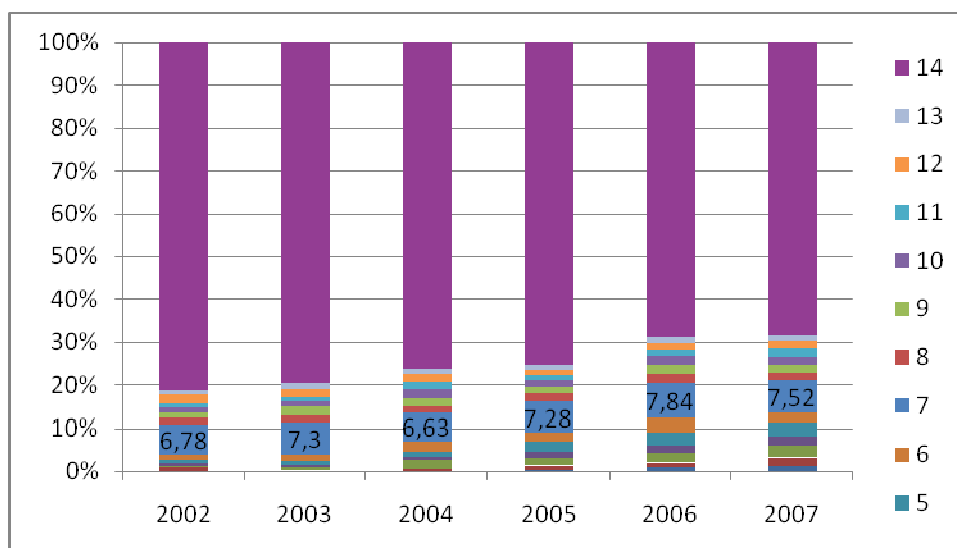
Isal on õigus saada kokku kümme tööpäeva tasustamata isapuhkust kahe kuu jooksul enne arsti määratud eeldatavat sünnituse tähtpäeva ja kahe kuu jooksul pärast lapse sündi. Alates puhkuseeaduse kehtestamisest 2002. aasta keskel kuni 2008. aasta jaanuarini oli isapuhkus väga madalalt tasustatud. 2008. aasta jaanuaril hakkas kehtima uus kord, millega isapuhkuse eest hakati maksma puhkusetasu mehe keskmise palga alusel, kuid summa ei tohi ületada kolmekordset Eesti keskmist brutokuupalka puhkuse kasutamise kuu eelmisele kvartalile eelnenud kvartalis Statistikaameti avaldatud andmete alusel.

Isadele mõeldud isapuhkust on võtnud ametlikult välja ning saanud selle eest hüvitist väike osa isadest. Aastatel 2002–2007 kasutati seda puhkust kokku 7835 korral. Aastal 2007 kasutas lapse sünni järel kodus olemise võimalust 1648 meest. Samal ajal toimus 15 637 sünnitust, mis tähendab, et isapuhkusele jäi ligikaudu 10% värsketest isadest. Kuigi

absoluutnumbrites on isapuhkust kasutanud meeste arv mõnevõrra tõusnud, kasutab seda võimalust stabiilselt ligikaudu 10% värsketest isadest.

Keskmiselt on need mehed, kes isapuhkuse välja on võtnud, kodus 12 päeva. Suurem osa puhkust kasutanud isadest võttis välja kogu võimaliku puhkuse 14 päeva ulatuses, kuid aastate jooksul on suurenenud nende meeste osakaal, kes kasutavad ära vaid mõne puhkusepäeva.

Joonis 3.15. Isapuhkust võtnud mehed puhkusepäevade arvu järgi, 2002–2006

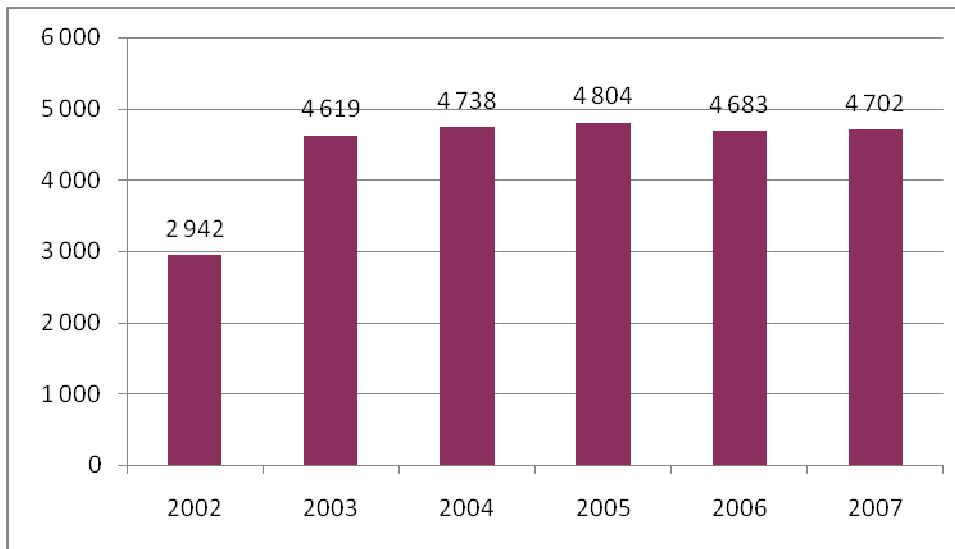
Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Võib öelda, et isapuhkuse kasutamine on olnud aastatel 2002–2006 väga tagasihoidlik. Osalt on vähene huvi ilmselt tinginud madalast tasust, mida 2007. aastani maksti ning mille pärssivale mõjule ka uuringud korduvalt on näidanud (vt nt Karu, Kasearu, Biin 2007). Karu jt. uuring viitab ka sellele, et ametlik statistika ei pruugi täpselt kajastada seda, kui paljud mehed lapse sünni järel ajutiselt oma töökoormust vähendavad. Võimalik, et tööandjad võimaldavad töötajale mitte-ametlikult palga säilitamisega puhkust, mis aga statistikas ei kajastu.

Teise lapsevanematele mõeldud puhkusevormina vaatame täiendavat lapsepuhkust, mida puhkuseaaduse alusel antakse emale või isale tema soovil igal tööaastal kolm tööpäeva, kui tal on üks või kaks alla 14-aastast last; kuus tööpäeva, kui tal on kolm või enam alla 14 aastast last või vähemalt üks alla 3-aastane laps.

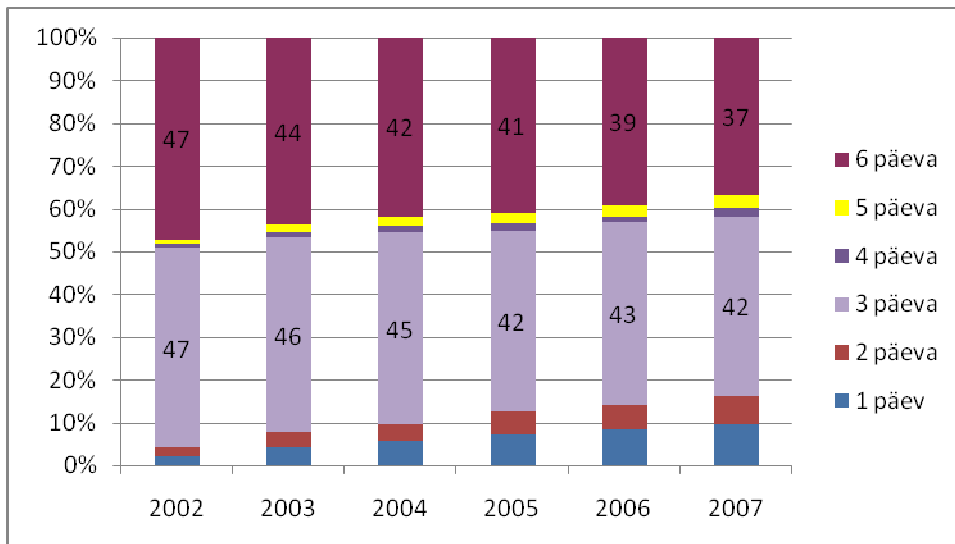
Nende meeste arv, kes täiendavat lapsepuhkust kasutavad, on viimased 5 aastat püsinud 4700 ringis. Suur osa mehi võtab kolm või kuus päeva ehk ilmselt maksimaalselt lubatud arvu päevi. Suurem osa mehi, kes puhkusepäevi võtavad, teevad seda detsembris (22%) või suvekuudel juunis (10%), juulis (14%) või augustis (13%). Tegu on kõige tüüpilisemate puhkuseaegadega, mis viitab sellele, et puhkusepäevad lisatakse tavapärasele tasustatud puhkusele. Andmed ei võimalda eristada isikuid, mistõttu ei ole teada, kui palju on neid mehi, kes lapsepuhkuse võimalust mitmel aastal kasutavad.

Joonis 3.16. Täiendavat lapsepuhkust võtnud mehed, 2002–2007

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Joonis 3.17. Meeste võetud täiendavate puhkusepäevade arv, 2002–2007

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

4. Vanemahüvitis ja sündimuskäitumine

Käesolevas analüüsis osas keskendume sündimuskäitumisele, selle muutusele viimastel aastatel ning vanemahüvitise võimalikule mõjule. Esmalt anname üldise ülevaate sündimuse arengutest – sündimuskordajad, sünnijärjekord, sünnitajate vanus ja sündide vahed. Seejärel vaatame sünnitajate sotsiaaldemograafilist struktuuri ehk seda, milline on olnud erineva hariduse, tööturustaatus, palgataseme, perekonnaseisu ja rahvusega naiste sündimuskäitumine viimastel aastatel. Sündimuskäitumise analüüsimisel kasutame Sotsiaalkindlustusameti pensioniregistri, Eesti meditsiinilise sünniregistri ja Eesti Tööjõu-uuringu andmeid. Peamiselt on vaatluse all periood 2000–2007.

4.1. Sündimuskäitumise arengud

4.1.1. Sündimuskordajad

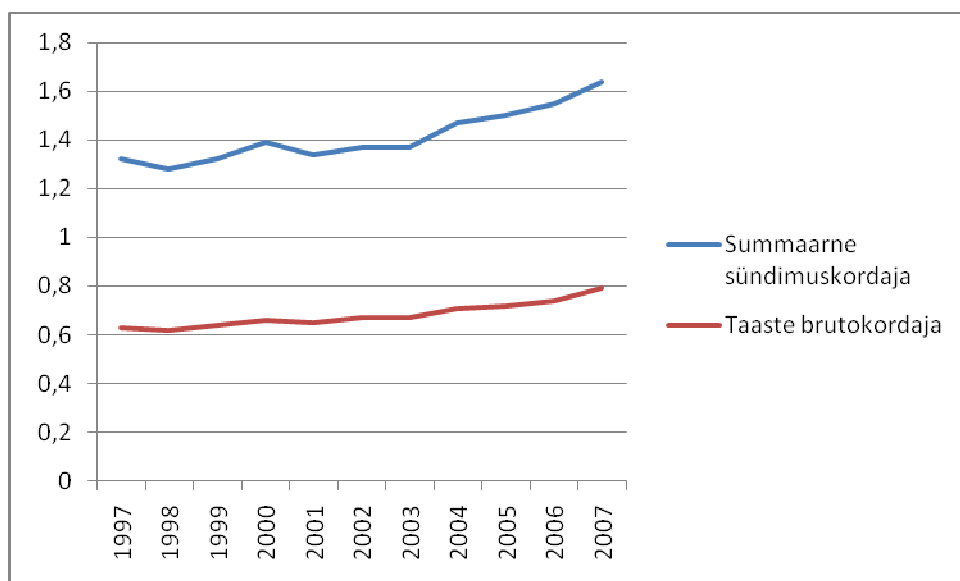
Statistikaameti andmetel sündis 2000. aastal 13 067 last, 2007. aastal aga juba 15 775 last. Samal ajal on kasvanud küll ka sünnitusealiste naiste arv. Kui vaadata vanusrühma, kus toimub suurem osa sündide (20–35 aastased naised) näeme, et nende arv oli 2007 aastal 5880 naise võrra suurem kui 2000. aastal ning 3450 naise võrra suurem kui 2003. aastal (Statistikaameti andmebaas internetis).

Et arvestada ka naiste arvu tõusu ühiskonnas, vaatame summaarset sündimuskordajat, mis näitab sündinud laste arvu naise kohta³. Summaarne sündimuskordaja kasvas ajavahemikus 2000–2003 0,05 ühiku võrra (2000. aasta 1,32-lt tõusis 2003. aastaks 1,37-ni), aastail 2003–2007 aga 0,27 ühiku võrra (1,37...1,64). 2007. aastaks on summaarne sündimuskordaja jõudnud viimase viieteistkümne aasta kõrgeima tasemeni. Taastekordaja ulatub siiski napilt 80%ni. Rahvaarvu vähenemise peatamiseks peab sündimus veelgi kasvama.

Kuna sündimus on ilmselgelt tõusnud, on põhjust vaadata lähemalt, milline täpsemalt see muutus on, kes on hakanud varasemast rohkem sünnitama ning kas toimunud muutuseid saab seostada ka vanemahüvitise rakendamisega. Vaatamata sellele, et sündimuskordaja hakkas eriti jõudsalt kasvama just 2004. aastal, kui rakendati ka vanemahüvitis, ei saa seda trendimuutust automaatselt vanemahüvitise arvele kanda. On vägagi võimalik, et teised ühiskondlikud, majanduslikud ning ka demograafilised protsessid mõjutasid sündimuskäitumist. Lisaks pole teada, kas trend on püsiv ning tegu pole vaid lühiajalise võnkega.

³ Summaarset sündimuskordajat võib tõlgendada laste arvuna naise kohta eeldusel, et sündimuskäitumine stabiliseerub vaatlusaasta tasemel

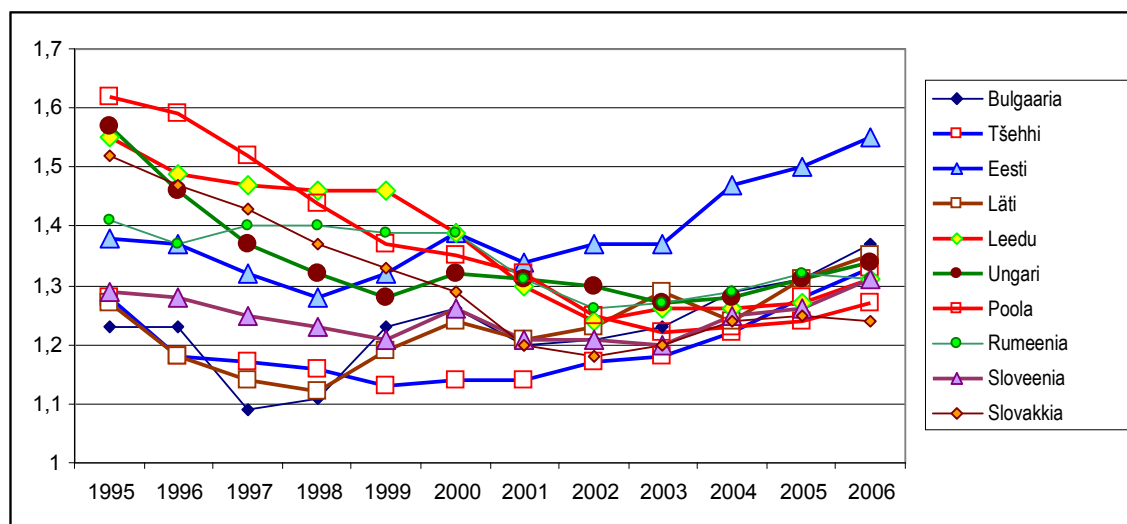
Joonis 4.1. Taaste brutokordaja ja summaarse sündimuskordaja arengud 2000–2007

Allikas: Statistikaamet, autorite joonis

Eestile sarnased demograafilised muutused 20. sajandi lõpus toimusid ka teistes Ida- ja Kesk-Euroopa riikides (nn siirderiikides): abiellumuse langus, sündimuse järsk alanemine märgatavalt allapoole taastetaset, suremuse kasv ja sellest tulenevalt keskmise eluea langus, muutus abiellumus- ja sündimuskäitumise iseloomus. Muutused sündimuskäitumises algasid Eestis ühena esimestest ja Eestis algas võrreldes teiste riikidega suhteliselt varakult ka olukorra pöördumine (joonis 4.2).

Joonis 4.2. Kesk- ja Ida-Euroopa riikide sündimus aastail 1995–2006 (summaarne sündimuskordaja)

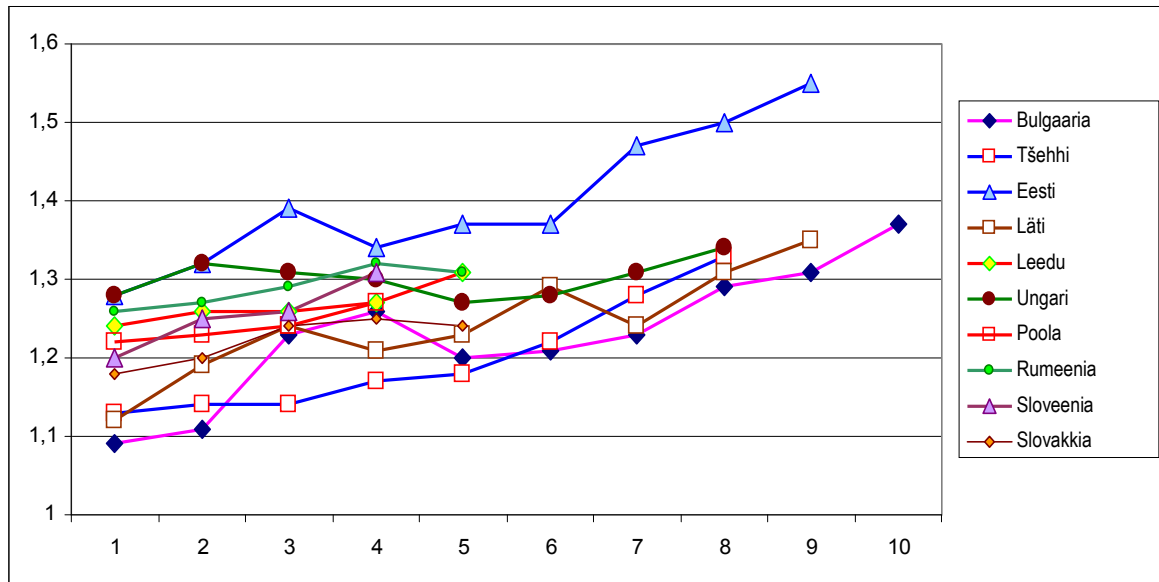

Andmed: EUROSTAT, autorite joonis

Minimaalse sündimustaseme läbis kõige esimesena 1997. aastal Bulgaaria, kus sündimus langes erakordselt madalale (1,09). Seejärel saabus Eesti ja Läti madalseisu põhi (1998), seejärel Tšehhi ja Ungari (1999) ning Bulgaaria (2001) (joonis 4.2). Märgime, et 2000. aastal oli kõigis riikides pisike tõus (nn millenniumi lapsed). 2002. aastaks jõudsid

miinimumtasemeni Leedu, Rumeenia ja Slovakkia, 2003. aastal Poola ja Sloveenia. Et muuta erinevate riikide arengud paremini võrreldavaks, teostasime aegridades ajalise nihke nii, et vaatleme kõigi riikide sündimusnäitajaid alates miinimumtasemest (joonis 4.3).

Joonis 4.3. Kesk- ja Ida-Euroopa riikide sündimuse areng alates miinimumtasemest (summaarne sündimuskordaja)

Andmed: EUROSTAT, autorite joonis

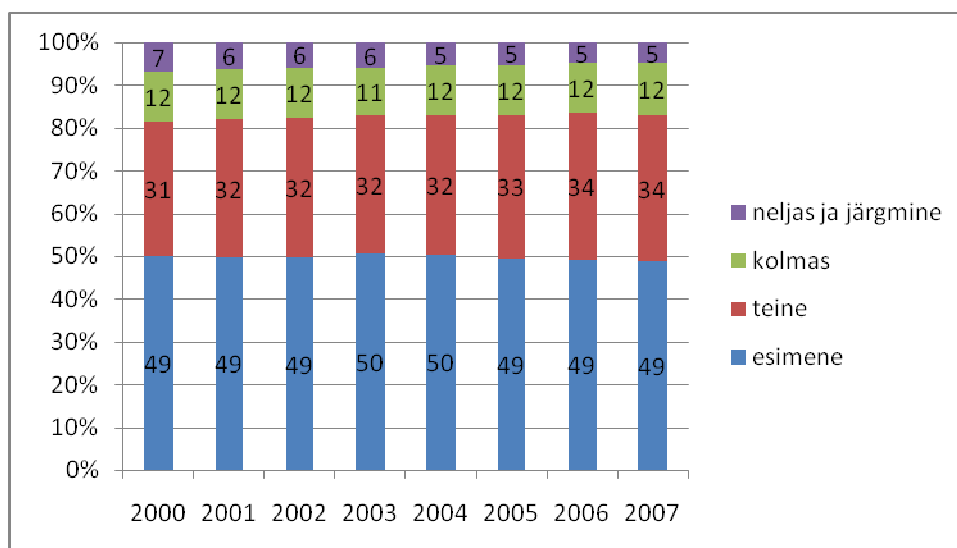
Märkus: Perioodile 1 vastab sündimuskordaja minimaalne tasu

Joonis 4.3 aitab võrrelda seda, millised on erinevates riikides olnud tõusutrendid pärast madalseisu. Enamuse riikide (ka Eesti) puhul ei olnud ka peale miinimumtaseme ületamist areng ühtlaselt kasvav, suhteliselt sujuvalt on areng toimunud Tšehhis. Siiski on Eestis sündimuse kasv kõigi teiste siirderiikidega võrreldes toimunud suhteliselt edukalt, kusjuures tähelepanuväärseim on kasv aastail 2003–2006 (Eurostati andmetes puuduvad 2007. aasta andmed, mille alusel Eesti summaarne sündimuskordaja veel 0,09 ühiku võrra tõusis). Kui kõigi siirderiikide keskmine summaarse sündimuskordaja kasvutempo aasta kohta aastail 2003–2006 on ca 0,033 ühikut, siis Eestis oli see ligi kaks korda kõrgem.

4.1.2. Sünnijärjekord

Perioodil 1998–2004 mil sündide koguarv suurenes 1800 sünni võrra, kasvas nii esimeste, teiste kui järgnevate laste sündide arv ning sünnituste struktuur sõltuvana varasemast sünnitustest ei muutunud (vt ka Võrk ja Karu 2006). Uuemad andmed näitavad et ka vahemikus 2004–2007 ei ole toimunud trendides drastilisi muutuseid ning igal aastal on jätkuvalt pea pooled sündidest esmasünnitused, ligi veerand sündinud lastest on teised ning 12% kolmandad (vt joonis 4.4). Siiski on viimastel aastatel sündinud laste struktuuris mõnevõrra rohkem teise lapsena sündinud lapsi ning mõnevõrra vähem neljandana või järgnevana sündinud lapsi.

Joonis 4.4. Sünnitused lapse sünnijärjekorra järgi (% sünnitustest), 2000–2007

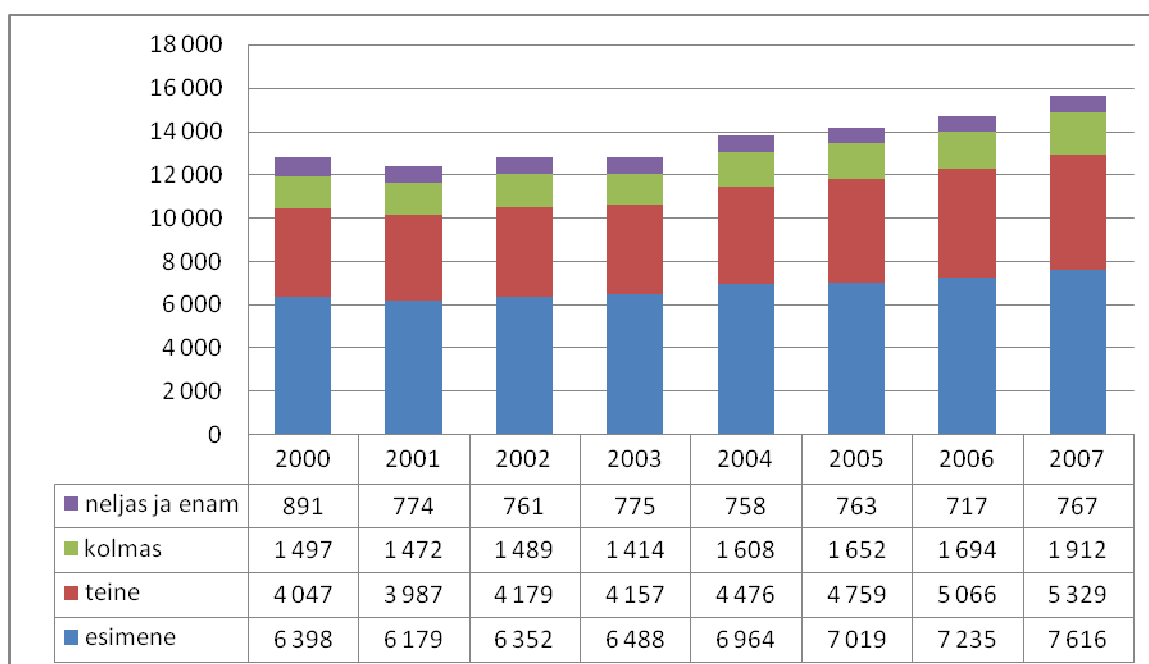
Allikas: autorite arvutused Eesti Meditsiinilise Sünniregistri mikroandmete põhjal

Märkused: sünniregistri andmete puhul on siin ja edaspidi arvestatud ainult elussünde ning mitmike sünnid on loetud üheks sünniks; jooniselt on välja jäänud 510 sündi, mille kohta ei ole sünnijärjekord teada.

Vaadates sündide absoluutarve (vt joonis 4.5), näeme, et aastaks 2007 on võrreldes 2000. aastaga kõige rohkem, 1282 lapse võrra (ehk 24% võrra) kasvanud teisena sündinud laste arv. Ka kolmandana sündinud laste arv on kasvanud 22% (ehk 415 last). Esimesi lapsi sündis 16% võrra rohkem ning neljandaid ja järgmisi 16% võrra vähem.

Kuigi muutused osakaaludes ei ole eriti suured, võib siiski näha, et teiste ja kolmandate laste osakaal ja arvukus on mõnevõrra tõusnud just alates 2004. aastast, mistõttu võib oletada, et vanemahüvitis on julgustanud perekondi (võimalik, et seni edasi lükatud) teist ja kolmandat last saama.

Joonis 4.5. Sünnitused lapse järjekorranumbri järgi, 2000–2007

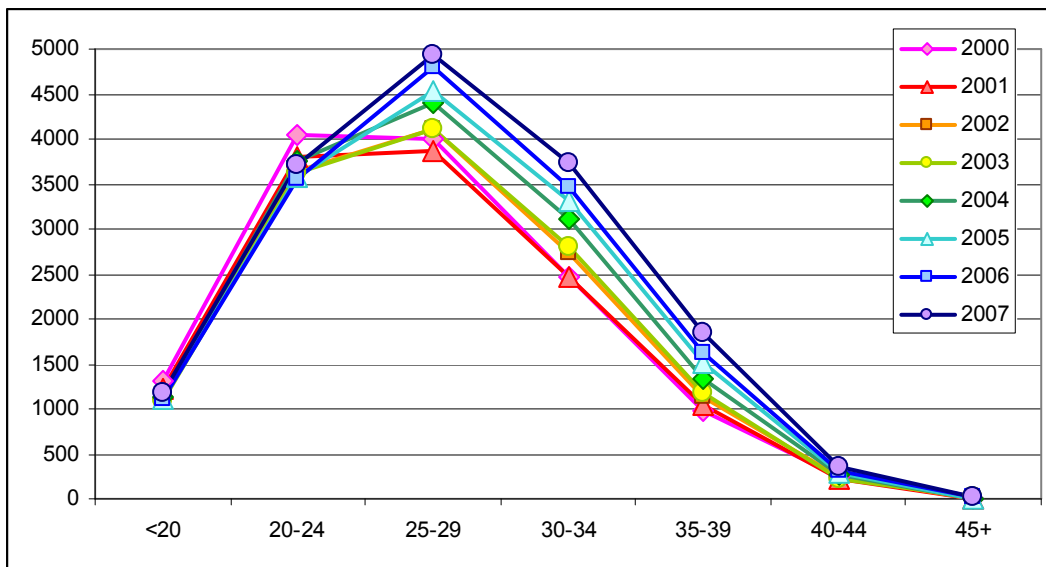

Allikas: autorite arvutused Eesti Meditsiinilise Sünniregistri mikroandmete põhjal

4.1.3. Sünnitajate vanus

Suurt osa sünnitamiskavatsuste realiseerimisel mängib ema vanus. Mida vanem on naine esimese sünnituse ajal, seda vähem on tal keskmiselt ka lapsi, sest kõik edasilükatud lapsed ei pruugi ema vanuse tõttu sündida. Vaadeldaval perioodil (st 2000–2007) on oluliselt muutunud sünnitajate vanusejaotus. Kaheksa aasta jooksul suurenes sünnitaja keskmine vanus 1 aasta ja 7 kuu võrra, esmasünnitaja keskmine vanus 1 aasta ja 5 kuu võrra (vt ka joonis 4.6).

Joonis 4.6. Sünnitajate arv vanuse lõikes 2000–2007

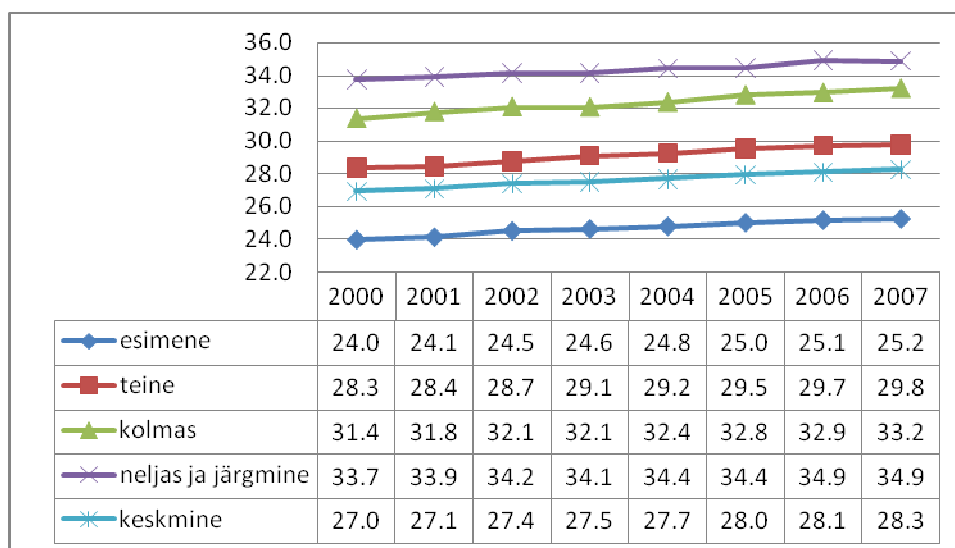

Allikas: Statistikaamet, autorite joonis

Kui 2000. aastal oli suurim arv sünnitajaid 20–24-aastased, siis juba 2001. aastal jõudsid sünnitamisaktiivsuse poolest esikohale 25–29-aastased. 2007. aastal kaotasid 20–24-aastased ka teise koha ning neid edestasid 30–34-aastased. 2003. aastal toimus muutus ka sageduse poolest neljandas vanuserühmas – kui seni olid neljandal kohal kuni 20-aastased, siis alates 2003. aastast jõudsid neist ette 35–39 aastased, hoolimata sellest, et alates 2004. aastast pisut tõusis ka teismeliste sünnitamisaktiivsus.

Seda sama trendi – pereloomelise käitumise hilisemasse eluperioodi lükkamist – kinnitab ka aina kõrgem sünnitajate keskmine vanus. Joonis 4.7 näitab, et sünnitajate keskmine vanus on pideval tõusuteel ning seda sõltumata sellest, kas sünnitatakse esimest, teist, kolmandat või veel järgmisi lapsi.

Joonis 4.7. Sünnitajate keskmine vanus lapse sünnijärjekorra järgi 2000–2007

Allikas: autorite arvutused Eesti Meditsiinilise Sünniregistri mikroandmete põhjal

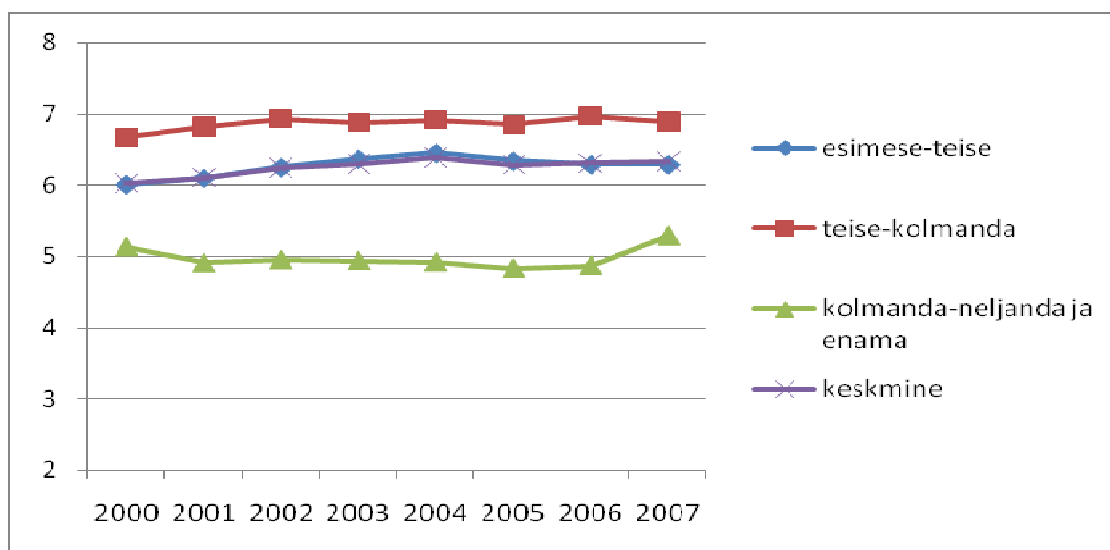
4.1.4. Sünnituste vahed

Vanemahüvitise seadusega püütakse julgustada vanemaid lapsi saama väiksemate ajavahedega. Kui hüvitise taotlejal, kellel on lapse sünni hetkel veel alla 2,5 aasta vanuseid lapsi, on lapse sünnile eelneva aasta keskmine sissetulek madalam kui enne eelmise lapse sünni, on tal õigus saada vanemahüvitist selles määras, mida ta eelmise lapse eest sai. See on kasulik juhul, kui lapsevanem ei ole kahe lapse sündide vahelisel perioodil töötanud, on töötanud vähemas mahus, vähem aega ja/või madalama sissetulekuga või on muudel põhjustel tema keskmine kalendrikuu tulu väiksem kui eelmisel korral makstud vanemahüvitis. See vanemahüvitise alameede vähendab nende perede sissetulekukaotust, kes soovivad järjestikku kahte last saada, kuid kus üks vanem oli sündide vahelisel perioodil pühendunud lapsekasvatamisele. Seega vähendatakse lapsevanema vajadust kahe lapse sündimise vahelisel perioodil tööl käia ning julgustatakse lapsevanemaid järjestikku väiksema ajavahega lapsi saama.

Keskmiselt on järjestikuste sündide vahe aastatel 2000–2007 jäänud 6–6,5 aasta vahele (joonis 4.8). Perioodil 2000–2004 oli näha tagasihoidlikku, kuid pidevat keskmise sündidevahelise perioodi pikenedamist. 2004. aastast on trendi kirjeldav kõver võtnud suuna allapoole ehk sündidevaheline periood on hakanud pisut lühenema. See muutus on üsna väike ning kindlasti kestnud liialt lühikese aja vältel selleks, et saaks mingit püsivat langust väita.

Kõige pikem on teise ja kolmanda lapse vaheline aeg, mis jääb 7 aasta piirimaile, ning kõige lühem on kolmanda ning järgnevat sündide vahe (alla 5 aasta), mis on ka loogiline, kuna naise fertiilne iga on ajaliselt piiratud ning suurema arvu laste saamisel ei saa sündide vahe väga pikk olla. Kui kuni 2004. aastani oli näha esimese ja teise lapse sündide vahelise aja pikenevat trendi, ning ka teise ja kolmanda lapse vaheline aeg sajandi alguses pigem tõusis, on viimastel aastatel sündide vahed olnud suhteliselt stabiilsed. Pisut erandlik on kolmandate ning neljandate sündide vahelist perioodi kirjeldav joon, mis 2007. aastal pisut tõuseb.

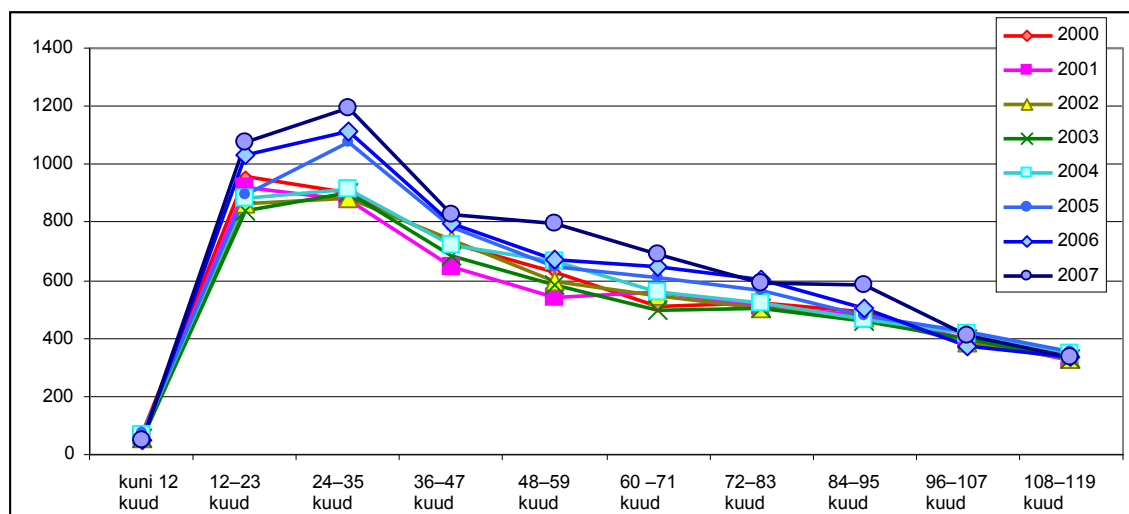
Joonis 4.8. Keskmise sünnitusvahe lapse sünnijärjekorra järgi 2000–2007, aastates

Allikas: autorite arvutused Eesti Meditsiinilise Sünniregistri mikroandmete põhjal

Peale vanemahüvitise kehtestamist 2004 aastal kasvasid absoluutselt ja suhteliselt kõige kiiremini järjestikused sünnid, mille vahe oli 12–35 kuud (joonis 4.8). Kiirem kasv on veel ka sünnivahemikus 4–5 aastat (48–59 kuud).

Joonis 4.9. Sünnituste arv sündidevahelise aja järgi 2000–2007

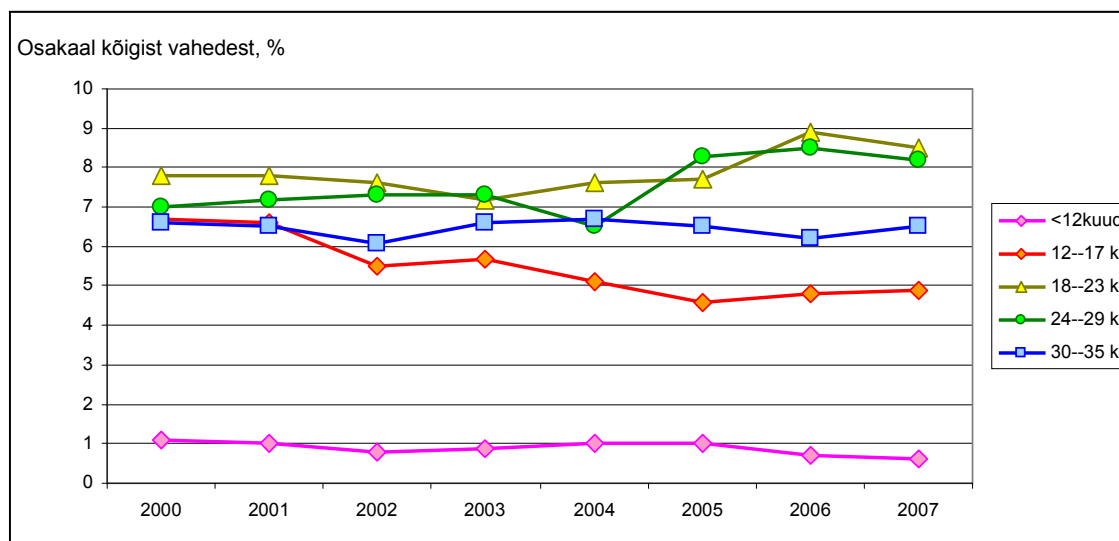

Allikas: autorite arvutused Eesti Meditsiinilise Sünniregistri mikroandmete põhjal

Märkus: välja on jäetud üle 10-aastased vahed (enam kui 120 kuud)

Kui vaadata veel eraldi neid sündi, mis on toimunud lühikese, kuni 35 kuu pikkuse perioodi sees (joonis 4.10), on näha, et aastail 2000–2007 on toimunud teatud nihe. Märkimisväärne on, et alates 2004. aastast on suurenenud 24–29 kuu (2–2,5 aasta) pikkuste vahedega sünnituste osakaal. Ka 18–23 kuu pikkused sünnitusvahed (1,5–2 aastat) on mõnevõrra sagenenud. Väga lühikeste vahede (kuni 17 kuud) osakaal on jällegi vähenenud aastail 2000–2007.

Joonis 4.10. Sünnituste vahed aastatel 2000–2007

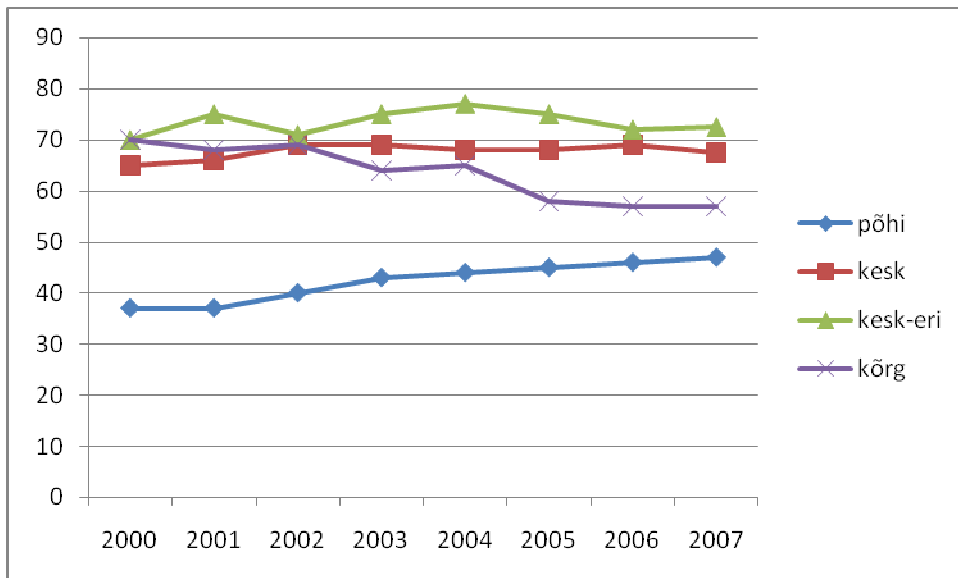
Allikas: autorite arvutused Eesti Meditsiinilise Sünniregistri mikroandmete põhjal

Kõige lühemad keskmised vahed sündide vahel on põhiharidusega naistel, ehkki see on pikenenud (joonis 4.11). 2000. aastal oli see 3 aastat, 2007. aastaks on see pikenenud 4 aastani. Kõige pikemad vahed sündide vahel on kogu perioodi vältel olnud kesk-eriharidusega naistel, kusjuures vahed on aja jooksul pisut kasvanud ning 2003. aastast alates olnud juba üle 6 aasta. Ka keskeriharidusega naiste sündide vahe on olnud üsna stabiilselt 65–69 kuud ehk keskmiselt 5,5 aastat. Kõrgharidusega naised on aga ainsad, kelle sündide vahe on vaadeldaval perioodil oluliselt langenud, sealjuures toimus järsk langus 2005. aastal, kui keskmine sündide vahe langes 7 kuu võrra. Sellele tasemele on see jäänud ka järgneval kahel aastal.

Täiendavalt vaatame, kuidas need sünnitusvahed erinevad, sõltuvalt sellest mitmendat last sünnitatakse (joonis 4.12). Esimese ja teise lapse sündide vahe on nii põhiharidusega kui ka kesk- ja keskeriharidusega naiste puhul vaadeldaval perioodil tõusnud. Põhiharidusega naistel on see tõusnud pea aasta võrra 4 aastani. Kesk ja keskeri haridusega naiste puhul on tõus väiksem, 5,5 aastalt 6 aastani, mis on siiski 2 aasta võrra pikem kui põhiharidustega naiste puhul.

Ainsaiks, kelle esimese ja teise lapse sünnituste ajaline vahe on vähenenud, on kõrgharidusega naised. Näeme, et esimese ja teise lapse sünnituste vahel oli 2000. aastal kolmel kõrgemal haridusrühmal enam-vähem võrdselt 5,5 aastat, kuid kõrgharidusega sünnitajate puhul hakkas see langema ning on 2007. aastaks langenud juba 4,5 aastani. Seega on vahe vähenenud täpselt 12 kuu võrra, kusjuures 9 kuud sellest vähenemisest on toimunud aastatel 2004–2007.

Joonis 4.11. Sünnituste vahed hariduse lõikes aastatel 2000–2007, kuudes

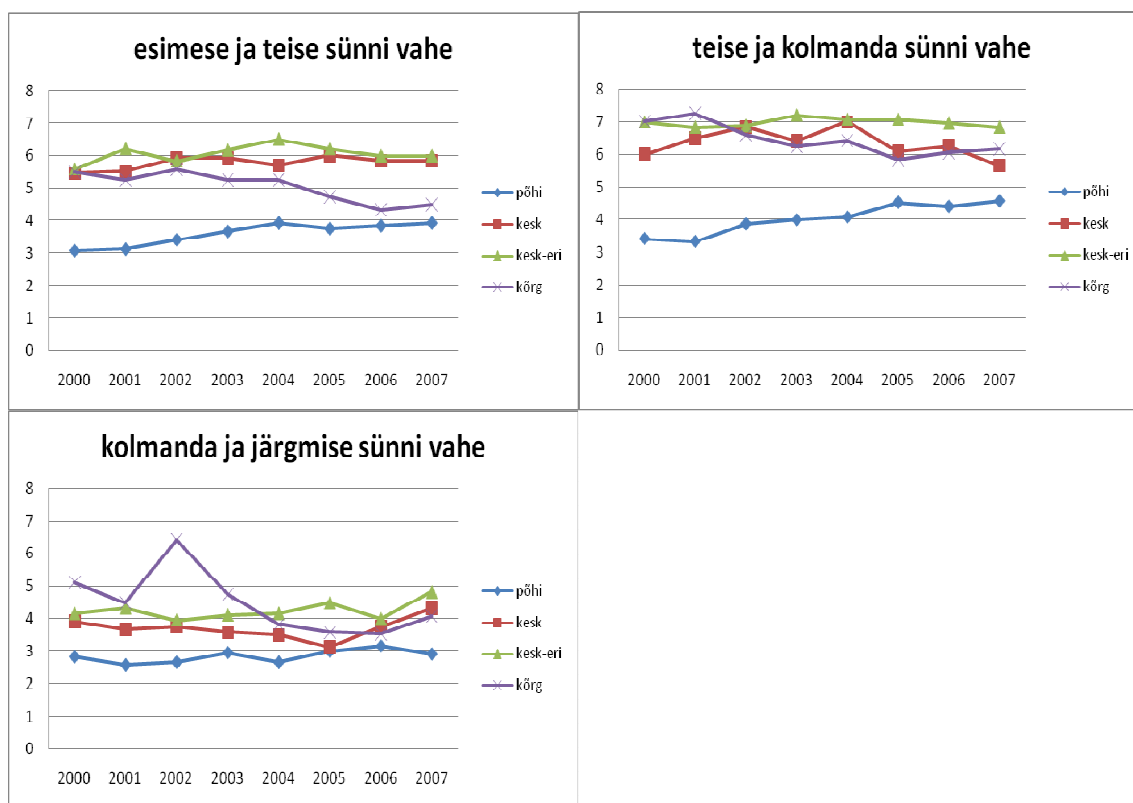

Allikas: autorite arvutused Eesti Meditsiinilise Sünniregistri mikroandmete põhjal

Ka teise lapse ja kolmanda lapse puhul on kõrgharidusega naiste sünnituste vahe langenud, kuid see langus on olnud sujuvam ning pisut väiksem, kokku 10 kuud. Keskeri haridusega naiste puhul näitab joon pisut langevat trendi alates 2004. aastast. Keskhariidusega naiste teise ja kolmanda lapse sünnivahes väga selget trendi näha ei ole. Aastail 2001–2004 kõikus see 77 ja 84 kuu (6,5–7 aastat) vahel, 2007. aastaks on see langenud 68 kuuni (5,6 aastat). Kas viimaste aastate langus on püsiva trendi algus, ei ole veel võimalik öelda.

Kolmanda ja neljanda lapse sünnivahe joonis erineb eelnevatest kõige rohkem. Esmalt seetõttu, et vahed tunduvalt lühemad, teisalt seetõttu, et varieeruvus haridustasemetes lõikes on väiksem. Samas hakkab silma kõrgharidusega kolmanda ja neljanda lapse sünnivahe väga kõrge väärtus 2002. aastal (6,4 aastat), mis siis koheselt järsult langema hakkas. Suur kõikumine võib olla tingitud sellest, et neid kõrgharidusega naisi, kes sünnitavad oma neljandat last, on üsna vähe (90-100 naist aastas). Märkimisväärne on ehk see, et võrreldes 2006. aastaga on toimunud kolmes kõrgemas haridusrühmas mõningane sünnitusvahe tõus. Sünnitusvahe tõus iseenesest ei ole negatiivne, kui sellega kaasneb samaaegne sündimuse kasv. See näitab seda, et naised, kes pole ammu sünnitanud, on seda nüüd tegema hakanud ja see tõstab keskmist sünnitamise vahet.

Joonis 4.12. Sünnituste vahed sünnijärjekorra ja hariduse lõikes aastatel 2000–2007, kuudes

Allikas: autorite arvutused Eesti Meditsiinilise Sünniregistri mikroandmete põhjal

Kokkuvõtvalt saab öelda, et põhiharidusega (või madalama haridusega) naiste käitumine seoses sündide sagedusega erineb ülejäänutest kõige rohkem ning sündide vahed on sõltumata lapse sünnijärjekorrast väiksemad kui kõrgemate haridustega naiste puhul. Samal ajal on aga madalama haridusega naistel sündide vahed aja jooksul pikenemas, samas kui kõrgharidusega naistel sündide vahed langemas, eriti esimese ja teise lapse sünnitamise vahe. Teiste haridusrühmade puhul nii selgeid trende välja ei joonistu.

4.2. Sünnitajate sotsiaaldemograafiline struktuur

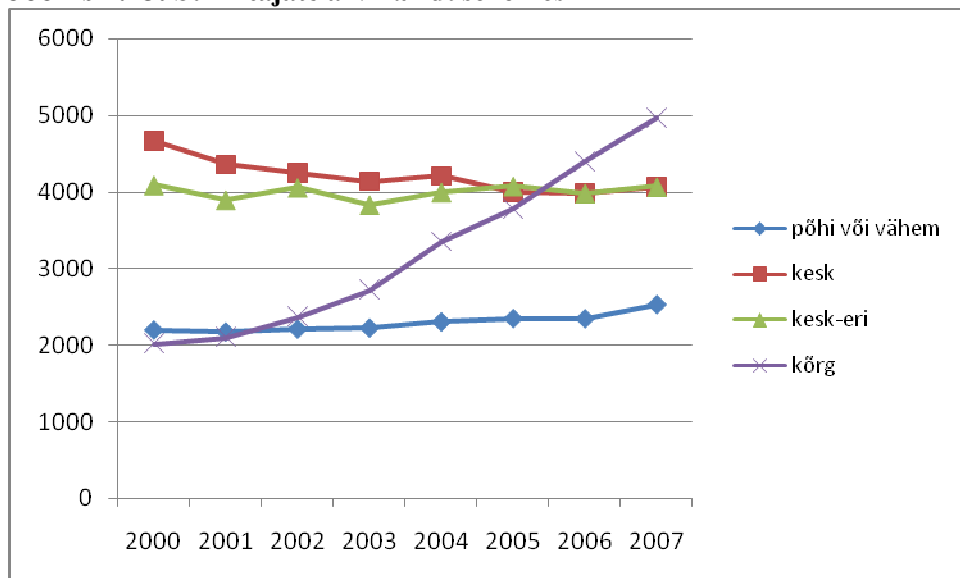
Järgnevalt analüüsime sünnitajate sotsiaaldemograafilist struktuuri ja selle muutumist aastatel 2000–2007 ning püüame leida vanemahüvitise võimalikku mõju. Sünnitajate andmed pärinevad Eesti Statistikaametist, Eesti Meditsiinilisest Sünniregistrist ja Sotsiaalkindlustusameti pensioniregistrist. Võrdlemaks sünnitajaid sünnitusealiste naiste struktuuriga kasutame lisaks Eesti Tööjõu-uuringu küsitlusandmeid, kus vaatame naisi vanusevahemikus 15–49 ja 20–35 aastat.

4.2.1. Haridus

Sünnitajate haridusjaotuses jätkuvad need trendid, mis juba 1990ndatel aastatel alguse said. Ennekõike suureneb kõrgharidusega naiste osakaal sünnitajate hulgas. Sealjuures on kõrgharidusega sünnitajate osakaalu kasv viimastel aastatel tingitud eelkõige kõrgharidusega sünnitajate absoluutarvu kasvust ja mitte muu haridusega sünnitajate arvu

väheneb (joonis 4.13). 2007. aastal sündis 4 986 kõrgharidusega naist, mis on 2 952 võrra rohkem kui 2000. aastal. Viimasel neljal aastal on kõrgharidusega sündinute arv kasvanud enam kui 500 sündinuta võrra aastas, mis moodustab üle 80% sündinute üldarvu kasvust. Ka põhiharidusega või madalama haridusega sündinute hulk on mõnevõrra kasvanud (2007. aastal 332 võrra enam võrreldes 2000. aastaga), samal ajal aga keskharidusega naisi on sündinute hulgas ligi 600 võrra vähem. Kesk-eriharidusega sündinute arv on stabiilselt 4000 ringis aastas.

Joonis 4.13. Sündinute arv hariduse lõikes

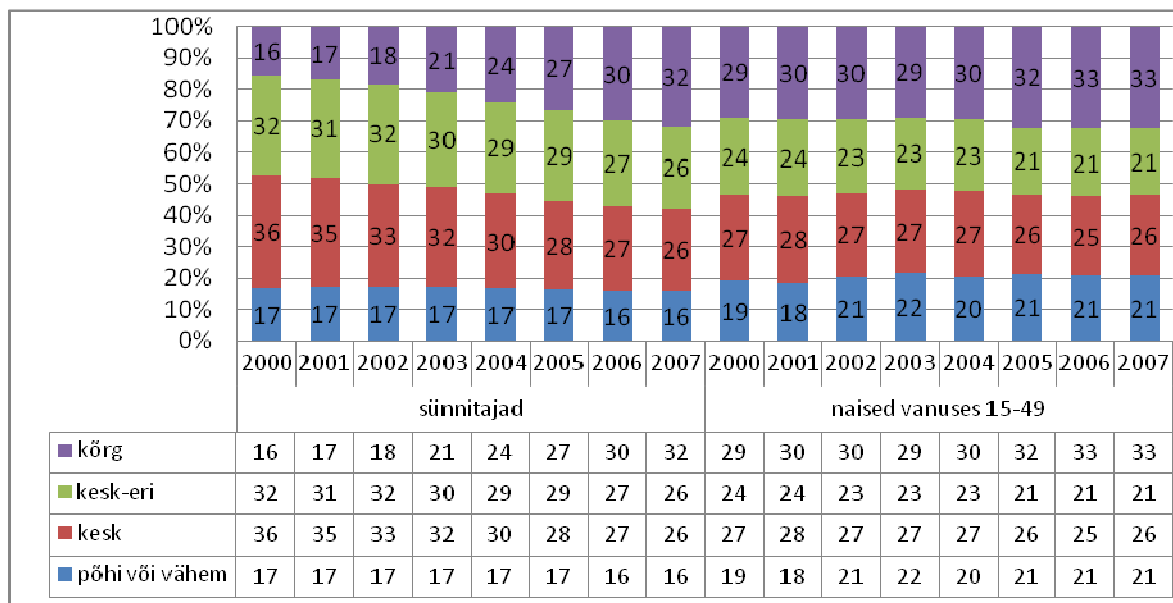

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, autorite arvutused

Märkus: Siin ja edaspidi on sünnitanud naiste haridus määratletud naise enda poolt rasedusega arvele võtmisel

Et tuvastada muutumist sündinute käitumises, tuleb olla kindel, et kõrgharidusega sündinute arvukuse kasvamine põhjuseks pole lihtsalt see, et kõrgharidusega naiste arv kogu ühiskonnas on kasvanud. Selleks vaatame, kuidas jaotuvad hariduse lõikes sündinutealised (15–49-aastased) naised Eestis. Nagu jooniselt 4.14 näha, on küll kõrgharidusega naiste osakaal 15–49-aastaste naiste seas viimasel kolmel aastal 3 protsendipunkti võrra tõusnud, kuid sama aja jooksul on kõrgharidusega sündinute osakaal tõusnud 8 protsendipunkti võrra. Varem oli kõrgharidusega naise sündinutealised tunduvalt madalam kui kõigil teistel hariduse tasemetel. Aastaks 2007 näeme, et sündinute hulgas on kõrgharidusega ja keskharidusega naisi samas proportsioonis kui neid on sündinutealiste naiste seas. Madalaima haridustasemega naisi on aga sündinute hulgas vähem (16%) kui sündinutealiste naiste seas (21%) ja kesk-eriharidusega naisi rohkem. Kokkuvõttes näeme, et sündinute hariduslik struktuur on muutumas sarnasemaks kõigi naiste haridusliku struktuuriga.

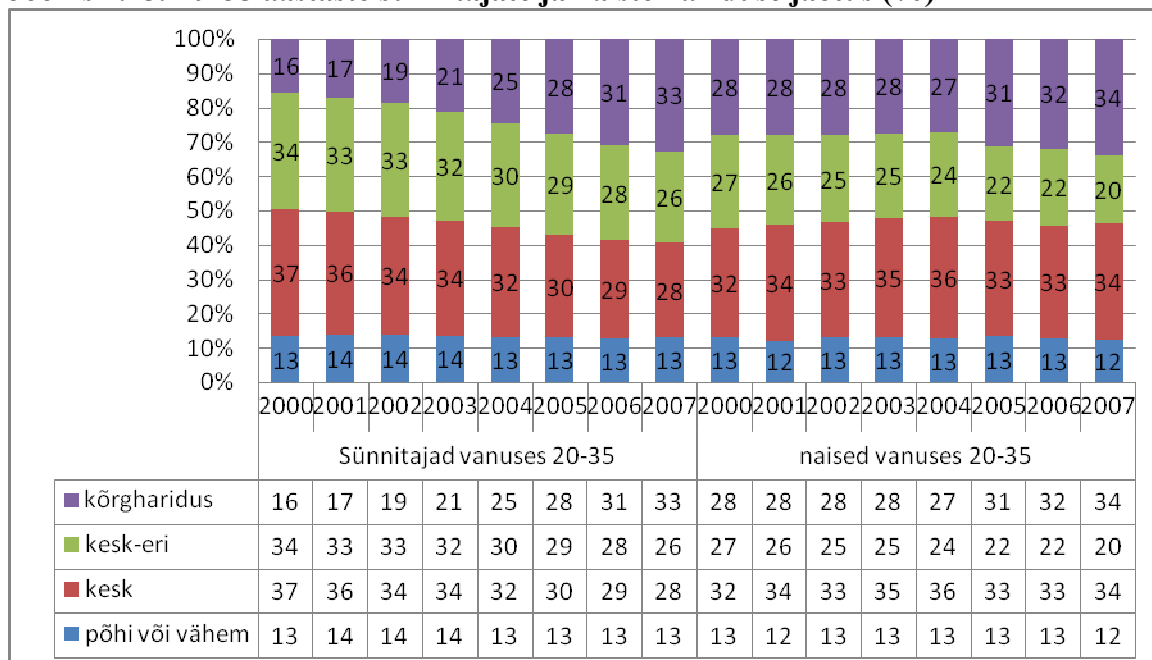
Joonis 4.14. Sünnitajate ja 15–49 aastaste naiste hariduse jaotus (%)

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, Eesti Tööjõu-uuringu lähteandmed 2000-2007, autorite arvutused

Kuna suurem osa sündi (ca 80% sündidest) toimub, kui naine on vanuses 20–35, vaatame veel eraldi seda vanusgruppi, et jätta välja 15–19 aastaste vanusrühm, kellel hariduse omandamine alles käsil (joonis 4.15). Väga olulisi erinevusi osakaalude muutustes näha ei ole ning üldjoontes jäävad järeldused samaks. Ainsana võib esile tuua asjaolu, et selles vanusrühmas on madalaima haridusega naiste osakaal sünnitajate hulgas ja üldiselt ühiskonnas võrdne.

Joonis 4.15. 20–35 aastaste sünnitajate ja naiste hariduse jaotus (%)

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, Eesti Tööjõu-uuringu lähteandmed 2000-2007, autorite arvutused

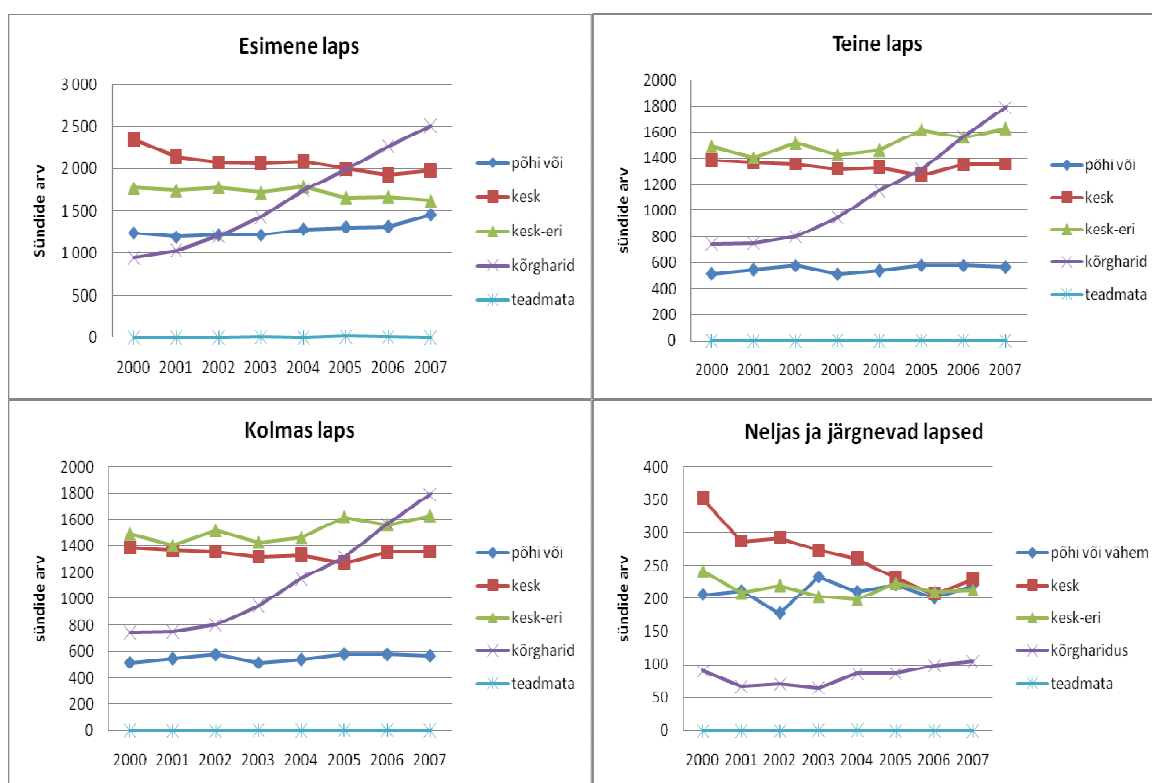
Kokkuvõtvalt võib öelda, et kõrgharidusega naiste osakaal sünnitajate hulgas on oluliselt tõusnud. Samuti on tõusnud ajavahemikus 2000–2007 kõrgharidusega sünnitajate absoluutarv peaaegu 3000 võrra. Samal ajal on sündide koguarv kasvanud 2600 võrra, mistõttu võib väita, et sündimuse kasv viimastel aastatel on peamiselt toimunud kõrgharidusega sünnitajate arvelt. Samas hakkasid muutused sünnitajate hariduse jaotuses toimuma juba enne vanemahüvitise rakendamist ning vanemahüvitise rakendamisega ei kaasnenud järske muutuseid, mistõttu ei saa seda muutust täielikult vanemahüvitise mõjuks lugeda. Samas on kõrgharidusega naiste arv ja osakaal just viimasel paaril aastal eriti kiiresti kasvanud, mistõttu võib oletada, et vanemahüvitis võis juba varem alanud arengutele hoogu juurde anda.

Kõrgharidusega sünnitavate naiste arvu kasvu taga võivad olla mitmesugused käitumismustrid. Ühelt poolt võib see tähendada, et sünnivad lapsed, kes oleks ilma vanemahüvitiseta jäänud hoopis sündimata, kuna kõrgharidusega naistel on suurema tõenäosusega suuremad karjääriambitsioonid ning suurem sissetulek. Nende kaotus tööturult ajutisel lahkumisel lapsehoolduspuhkusele on suurem. Teisalt võib kõrgharidusega sünnitajate osakaalu suurenemine tähendada seda, et toimub sündide edasilükkamine perioodi, kus kõrgharidus on juba omandatud ning naine on sisenenud tööturule, et välja teenida suurem vanemahüvitis. Õppivatele, kuid eelnevalt tööl mittekäinud inimestele makstakse vanemahüvitist hüvitise määra ulatuses.

Vaadates erineva haridusega naiste sündimuskäitumist laste arvu järgi, näeme, et kõrgharidusega naiste peredesse on varasemast rohkem sündinud nii esimesi, teisi, kolmandaid kui ka neljandaid ja järgnevaid lapsi (joonis 4.16). Esimese kolme lapse sündimise sagedus kõrgharidusega naistele on aastatel 2000–2007 enam kui kahekordistunud. Kõrgharidusega naiste osakaal esmasünnitajate hulgas on tõusnud 2000. aasta 15% tasemelt 33%ni 2007. aastal, teise lapse sünnitajate hulgas 18%lt 34%ni ning kolmanda lapse sünnitajate hulgas 15%lt 29%ni.

Madalama haridusega naiste käitumine on üldiselt olnud stabiilsem, ning samuti pole näha, et 2004. aastal oleks toimunud mingeid järske muutusi. Kõige suurem muutus on toimunud keskharidusega sünnitajate osas – langenud on nii nende arv kui ka osakaal sünnitajate hulgas.

Joonis 4.16. Sündide arv lapse sünnijärjekorra ja ema hariduse lõikes 2000–2007

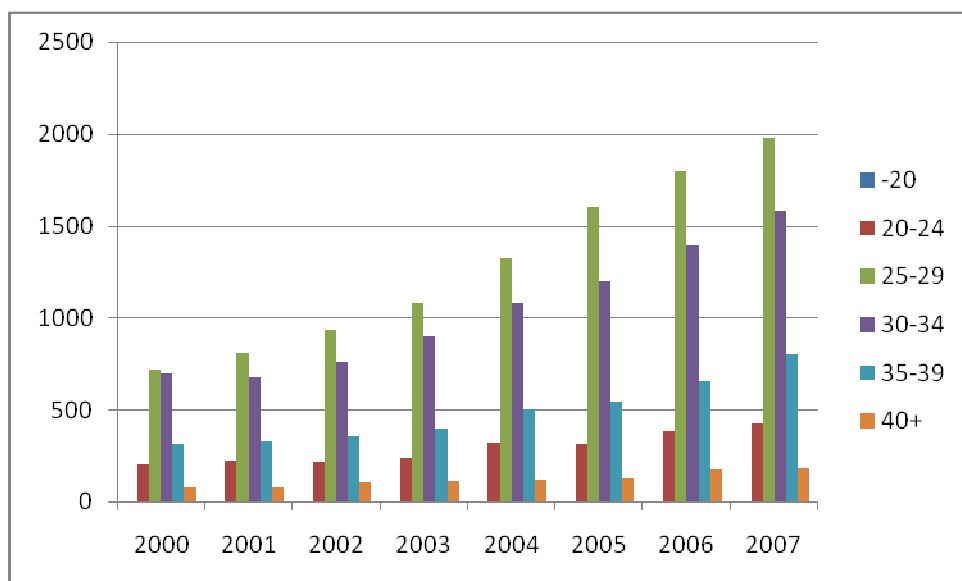

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, autorite arvutused

Seega näeme, et ennekõike tuleneb sündimuse kasv kõrgharidusega naiste sündimuskäitumisest. Kui vaatame kõrgharidusega sünnitajaid vanuse järgi, näeme, et nende hulgas on kõigis vanusgruppides toimunud sündide arvukuse tõus (joonis 4.17). Kogu vaadeldava perioodi vältel on kõige rohkem kõrgharidusega sünnitajaid olnud vanusrühmades 25–29 ja 30–34. 2000. aastal oli mõlemaid ligi 700, kuid seejärel on toimunud mõlema arvukuses kiire tõus, sealjuures ületab 25–29-aastaste sünnitajate hulk juba kolm aastat 30–34-aastaste arvu ligi 400 sünni võrra.

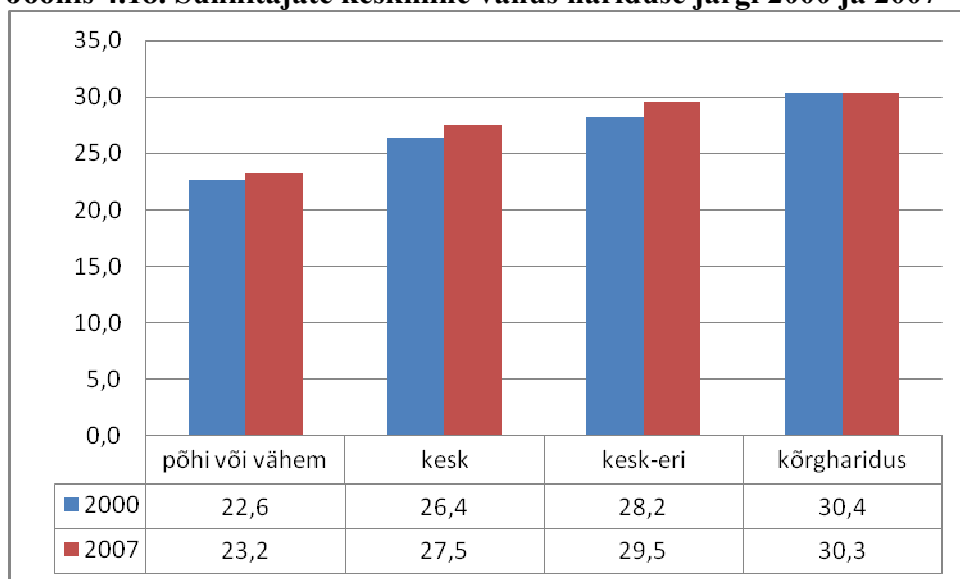
Kõrgharidusega sünnitajate keskmine vanus on kogu vaadetaval perioodil olnud väga stabiilselt 30,1 ja 30,4 aasta vahel (joonis 4.18). Ka esimese lapse sünnitamise vanus on kõrgharidusega naistel aastate lõikes väga stabiilselt 28 aastat olnud (joonis 4.19). Seega ei ole näha viimase 7 aasta jooksul trendi, et kõrgharidusega sünnitajad oleks hilisemal eluetapil sünnitama hakanud. See viitab sellele, et kõrgharidusega naiste kasv sünnitajate seas ei ole mitte tingitud sellest, et kõrgharidusega naised oleksid seni sünnitamist lükanud edasi ja viimastel aastatel hakkasid sünnitama. Muutumatu keskmine vanus osutab sellele, et sünnitama on hakanud kõrgharidusega naised enam igas vanuses, sh nooremad (vt ka eelnev joonis). Osalt võib kõrgharidusega naiste kasvu taga olla ka see, et naised on laste sündimist edasi lükanud selleks, et sünnitada pärast kõrghariduse omandamist. Samas näitas eelnev analüüs, et rahvastikus on kõrgharidusega naiste osakaal kasvanud aeglasemalt kui sünnitajate seas (joonis 4.15).

Joonis 4.17. Kõrgharidusega sünditajate arv vanusgrupiti 2000–2007

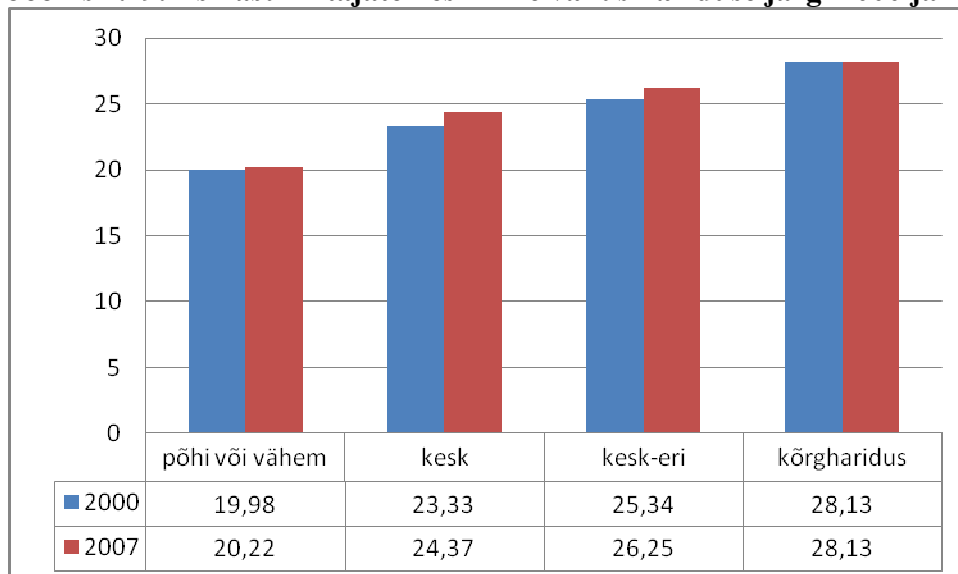
Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, autorite arvutused

Joonis 4.18. Sünditajate keskmine vanus hariduse järgi 2000 ja 2007

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, autorite arvutused

Joonis 4.19. Esmasünnitajate keskmine vanus hariduse järgi 2000 ja 2007

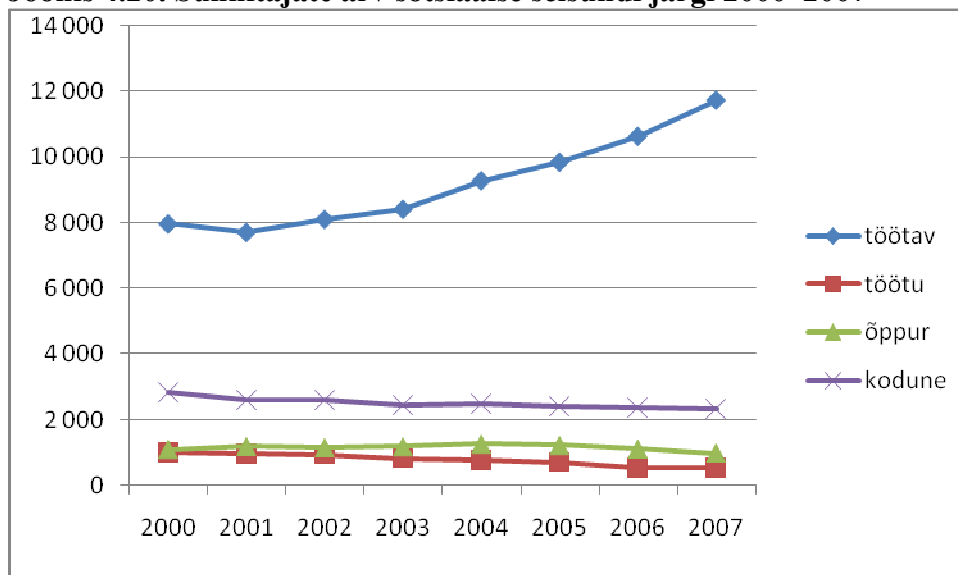

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, autorite arvutused

4.2.2. Tööturustaatus

Vaadates naiste tööturustaatus, näeme, et töötavaid naisi on nii kogu ühiskonnas kui ka sünditajate hulgas alati kõige rohkem olnud (joonis 4.20 ja joonis 4.21). Töötavate naiste osakaal sünditajate hulgas on olnud alates 1994. aastast 60% piirimail. Alates 2003. aastast on märgata kiiret tõusu ning 2007. aastaks ulatub töötavate sünditajate hulk juba 75%ni.

Joonis 4.20. Sünnitajate arv sotsiaalse seisundi järgi 2000–2007

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, autorite arvutused

Märkus: Siin ja edaspidi on sünditanud naise sotsiaalne seisund määratletud naise enda poolt rasedusega arvele võtmisel

Samal ajal on toimunud ka pidev kasv töötavate naiste osakaalus kogu ühiskonnas, kuid see tõus jääb aastatel 2003–2007 vaid 5 protsendipunkti piiresse. Samal ajal kasvas sünditajate hulgas töötavate naiste osakaal 10 protsendipunkti võrra. Seega pole töötavate

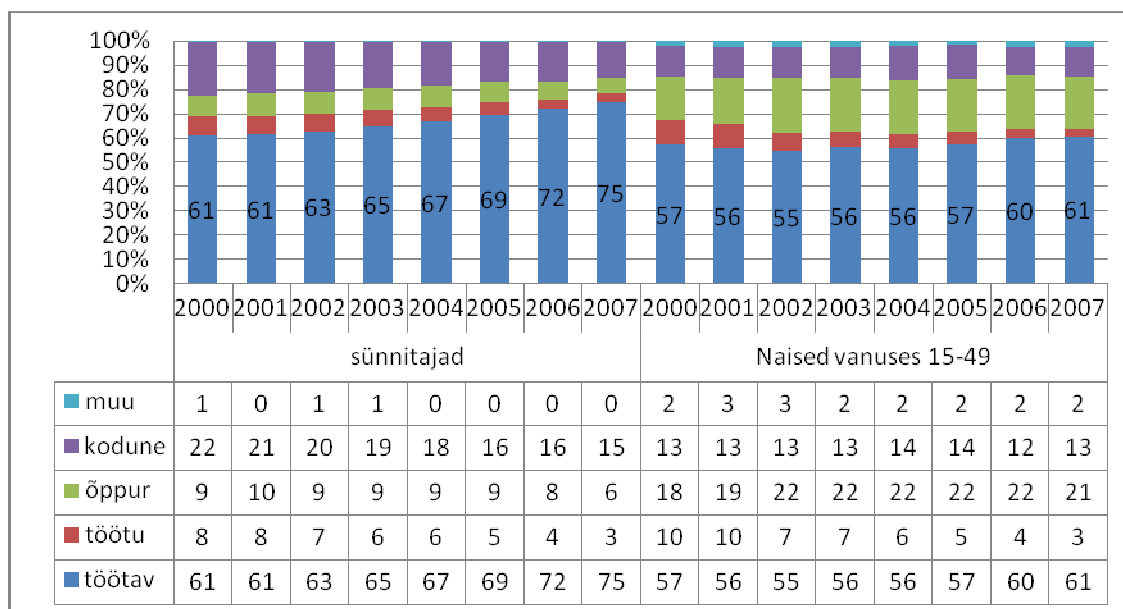
sünnitajate osakaalu kasvu taga ainuüksi üldine tööhõive kasv, vaid ka käitumise muutumine.

Aastal 2007 oli sünnitajate hulgas 3500 töötavat naist rohkem kui aastal 2003. Samal ajal vähenes 200 võrra töötute sünnitajate ja 400 võrra õppurite ning koduste (muude mitteaktiivsete) arv sünnitajate seas. Võrreldes töötavate sünnitajate arvu 2003. aastaga on kokku nelja aastaga (2004–2007) sünnitanud 9500 töötavat naist rohkem.

Kõigi teiste rühmade osakaal väheneb, nii on 2007. aastal töötuid sünnitajate seas vaid 3% ja muid koduseid naisi 15%. Oluliselt on vähenenud koduste naiste sünnitajate osakaal, kuigi ühiskonnas tervikuna on nende proportsioon püsinud stabiilselt 13% ringis. Töötute osakaal sünnitajate hulgas on käinud koos töötuse üldise vähenemisega – töötuid sünnitajate ja fertiilses eas naiste seas on 2007. aastal vaid 3%.

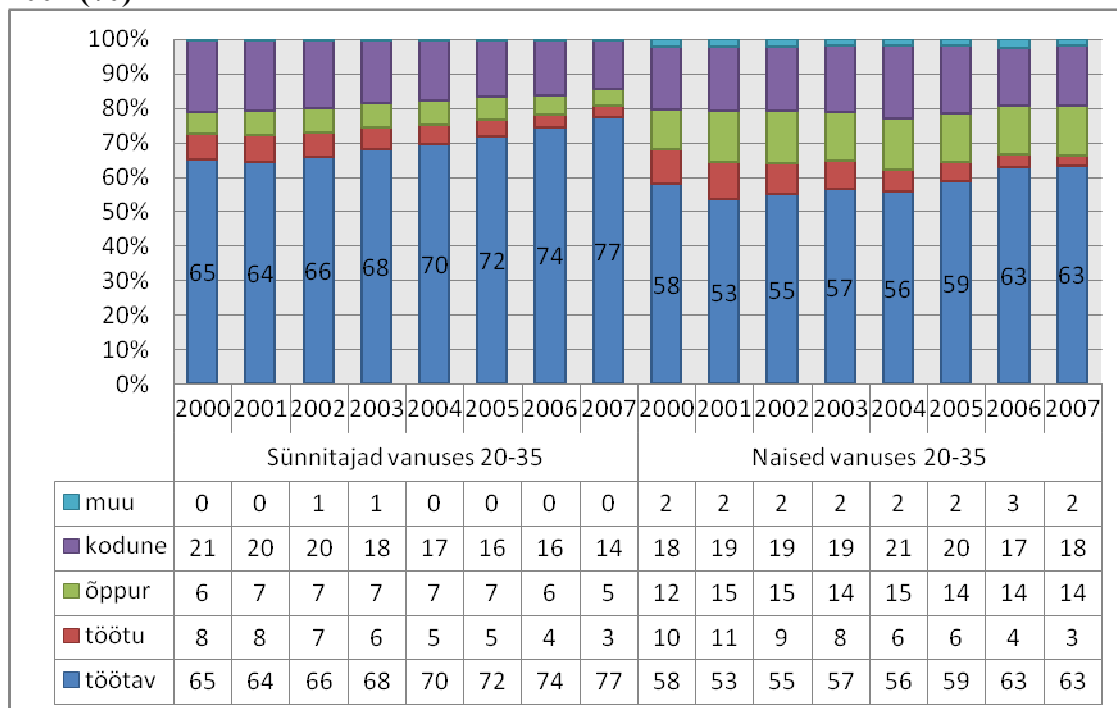
Õppureid on sünnitajate hulgas suhteliselt vähe, mis on ootuspärane, kuna tavapärastelt peetakse paremaks pere loomist pärast õpingute lõpetamist. Ka puudub enamasti õpingute ajal noortel inimestel majanduslik iseseisvus, mis võimaldaks laste kasvatamist. Kuigi vanemahüvitist makstakse ka neile inimestele, kellel varasem töötasu puudub, ei ole see sissetulekuallikas muutnud õppivate noorte ega ka töötute käitumist ning neid motiveerinud varasemast enam lapsi saama. Vaadates kitsamat vanusevahemikku ehk 20–35-aastaseid sünnitajaid ja teisi selles vanuses naisi, on järeldused põhijoontes samad (vt joonis 4.22). Eelnevalt hõivatud naiste osakaal on kõige kiiremini kasvanud üle 40-aastaste sünnitajate seas (25 protsendipunkti) ja ka 35–39 aastaste sünnitajate seas (15 protsendipunkti).

Joonis 4.21. Sünnitajate ja 15-49-aastaste naiste sotsiaalse seisundi jaotus 2000–2007 (%)

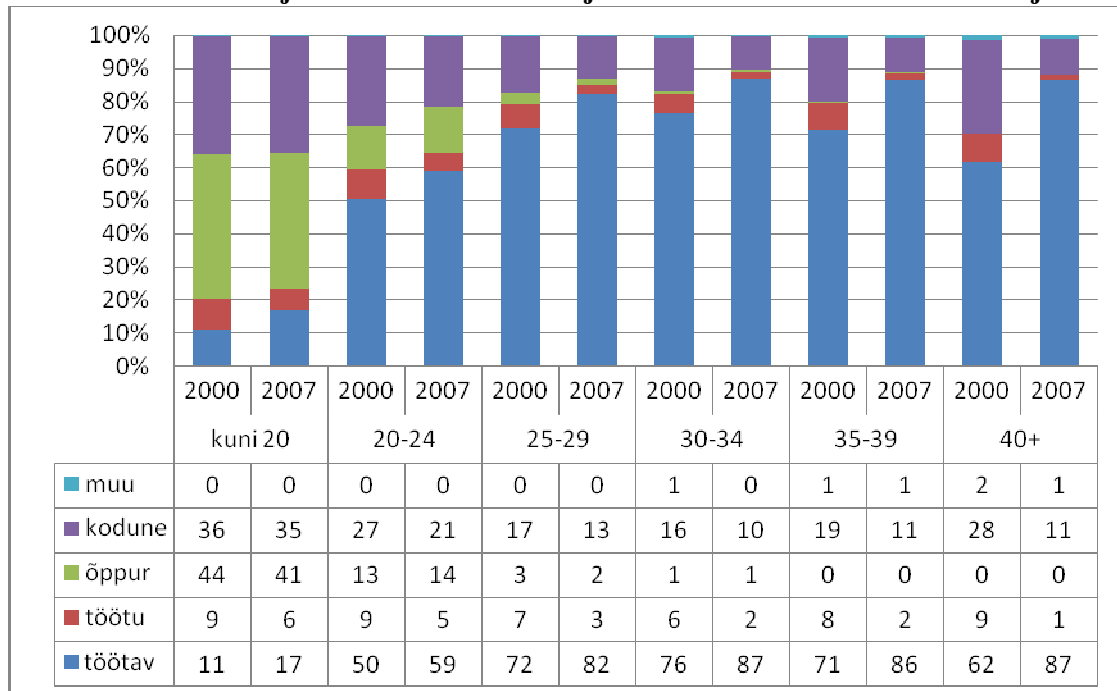
Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, Eesti Tööjõu-uuringu lähteandmed 2000-2007, autorite arvutused

Joonis 4.22. 20–35 aastased sünnitajate ning naiste sotsiaalse seisundi jaotus 2000–2007 (%)

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, Eesti Tööjõu-uuringu lähteandmed 2000-2007, autorite arvutused

Joonis 4.23. Sünnitajate struktuur vanuse ja sotsiaalse seisundi lõikes 2000 ja 2007

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, Eesti Tööjõu-Uuringu lähteandmed 2000-2007, autorite arvutused

4.2.3. Eelnev palk

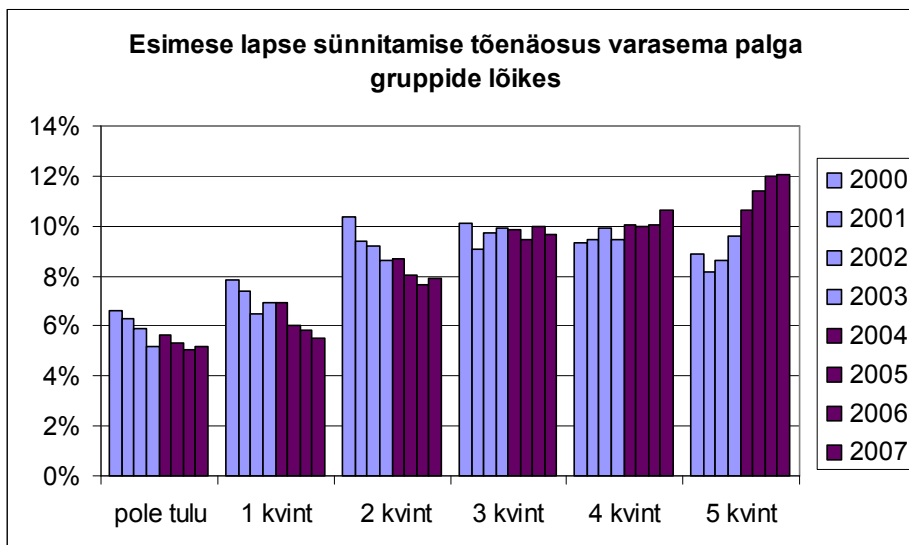
Järgnevalt vaatame sünnitamise tõenäosuse ja eelneva palga omavahelist seost ning seda, kas vanemahüvitise rakendamine on sellesse seosesse mingeid muutusi toonud. Peatükis 2.2.1 näitasime, et oluliselt suurem võit vanemahüvitise kehtestamisest on just kõrgemat palka teeninud vanemate jaoks. Sellest tulenevalt püstitasime hüpoteesi, et vanemahüvitise võimalik mõju sündimuskäitumisele on tugevam just kõrgemapalgaliste seas, kuna nende võit vanemahüvitisest on oluliselt suurem kui madalamapalgalistel. Analüüsis kasutame pensioniregistri andmeid, mis sisaldavad endas aastaseid sotsiaalmaksusummasid, mida inimene on enda eest ise maksnud, kui ta on FIE, või on tema tööandja poolt arvestatud. Sotsiaalmaksu põhjal leiame eelneva aasta sotsiaalmaksuga maksustatud töise tulu, mida lühidalt nimetame järgnevalt ka palgaks või lihtsalt sissetulekuks.

Järgnevas analüüsis on naised jagatud eelmise kalendriaasta järgi palga löikes kuude rühma: esimesse kuuluvad need, kellel palk puudus, ning järgmised viis gruppi moodustatakse eelneva aasta palga kvintiilide järgi – st kõige madalamasse kvintiili kuuluvad 20% kõige madalama palgaga ning kõige kõrgemasse ehk viiendasse kvintiili 20% kõige kõrgema palgaga naised. Kvintiilide löikepunktide väärtused ja keskmised eelnevad palgad on toodud lisas 2. Samas on toodud ka analüüsis kasutatud vaatluste arv. Peale kvintiilitunnuste leidmist on arvatud igas sissetulekurühmas sünnitanud naiste osakaal. Kuna tänu vanemahüvitisele võitsid sünnitamisjärgses sissetulekus võrreldes vanemahüvitise-eelse ajaga kõige enam kõrgemapalgalistel naised, siis võiks eeldada, et vanemahüvitise mõju avaldub kõrgemas sünnitamistõenäosuses kõrgemas sissetulekurühmas.

Alljärgnevad joonised esitavad naisi vanuses 20–35, kuna sellisel juhul on tagatud, et andmetest ei ole väljas varasemalt väga varases nooruses sünnitatud lapsed (nimelt on laste arv meil teada peretoetuste maksmise järgi, mis kajastub pensioniregistri andmetes alates 1999. aastast). Antud vanusrühmas toimub ligi 80% sündidest, seega on kaetud suurem osa sündidest. Kvalitatiivsed järeldused tegelikult ei muutu, kui kasutada ka laiemat vanusrühma, näiteks 15–44.

Analüüs näitab, et esimese lapse sünnitamise tõenäosus on suurim kõige suurema sissetulekukvintiili naistel (joonis 4.24) ning see tõenäosus on alates 2004. aastast suhteliselt järsult tõusnud. Sünnitamise tõenäosus on väikseim sissetulekuta või madalaima sissetulekuga naiste hulgas ning see tõenäosus on pidevas langustrendis olnud alates 2000. aastast saadik, mistõttu ei saa öelda, et langev trend oleks seotud vanemahüvitise rakendamisega. Samas on näha, et madalamates sissetulekurühmades on sünnitamise tõenäosuse langus jätkunud peale vanemahüvitise kehtestamist, kuid 3. ja 4. kvintiilis on see stabiilne ja kõige kõrgemas on tõusnud.

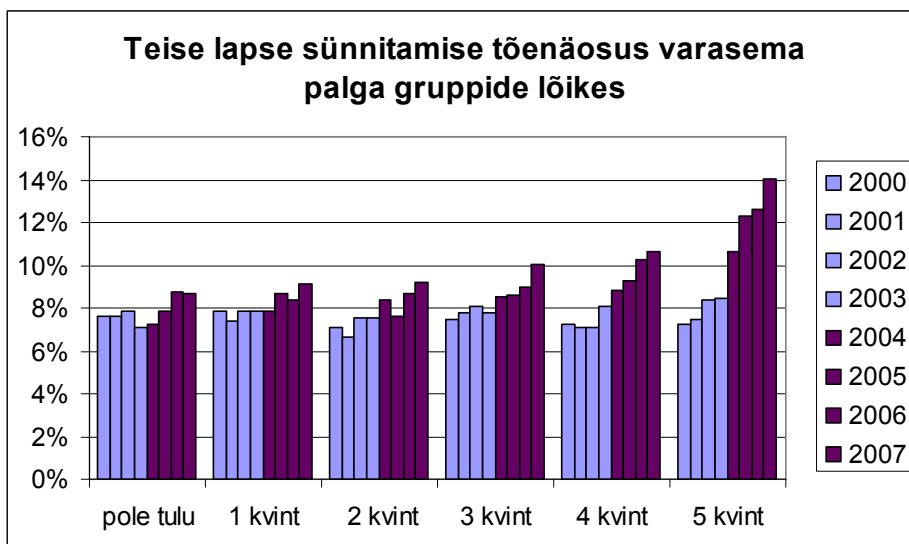
Joonis 4.24. Esimese lapse sünnitamise tõenäosus varasema palga gruppide lõikes 2000–2007

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti pensioniregistri mikroandmete põhjal

Teise lapse sünnitamise tõenäosus on samuti suurem kõrgemate sissetulekugruppide hulgas (joonis 4.25). Sealjuures näeme, et 2004. aastal tõusis hüppeliselt kõrgeima kvintiili naiste tõenäosus sünnitada teine laps ning see on jätkanud tõusutrendi, mis võib tähendada, et vanemahüvitise loomine on pannud kõrgepalgalisi naisi teist last sünnitama. Seda järeldas ka juba eelmine uuringuraport (Vörk, Karu 2006), praegu saame kinnitust, et trend on jätkuv.

Joonis 4.25. Teise lapse sünnitamise tõenäosus varasema palga gruppide lõikes 2000–2007

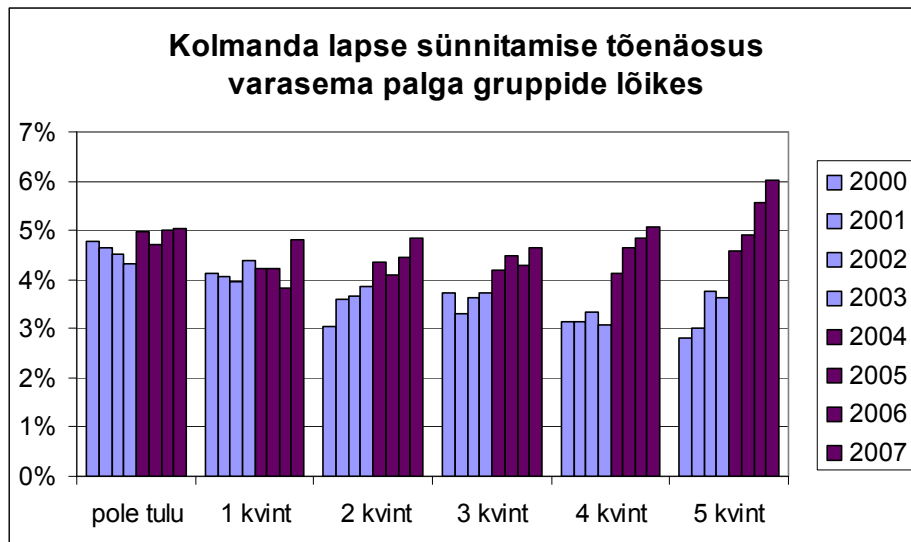

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti pensioniregistri mikroandmete põhjal

Kolmanda lapse sünnitamise tõenäosuse juures näeme hüppelist tõusu nii viienda kui neljanda kvintiili puhul (joonis 4.26). Kui viienda kvintiili puhul oli tõusvat trendi näha juba ka varem, siis neljanda puhul oli enne vanemahüvitise rakendamist tegemist stabiilse

sünnitamise tõenäosusega. Mõlema kvinti puhul on kolmanda lapse sünnitamise tõenäosuses toimunud võrreldes 2003. aastaga ligi paari protsendi suurune tõus. Madalamate sissetulekugruppide puhul on muutus sünnitamise tõenäosuses väiksem.

Joonis 4.26. Kolmanda lapse sünnitamise tõenäosus varasema palga gruppide lõikes 2000–2007

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti pensioniregistri mikroandmete põhjal

Seega võime järeldada, et vanemahüvitise kehtestamise järgselt on suurenenud kõrgema sissetulekuga naiste sünnitamise tõenäosus. Üsna veendunult saab seda väita teise ja kolmanda lapse sünnitamise puhul. Esimese lapse puhul ei ole see nii ilmne.

Kui ülaltoodud analüüs läbi viia eraldi kitsamates vanusrühmades (20–24, 25–29 ja 30–35), siis jäävad ülaltoodud mustrid kehtima, ehkki kõige tugevam on vanemahüvitise võimalik mõju 30–35 aastaste seas ning madalam 20–24 aastaste seas.⁴

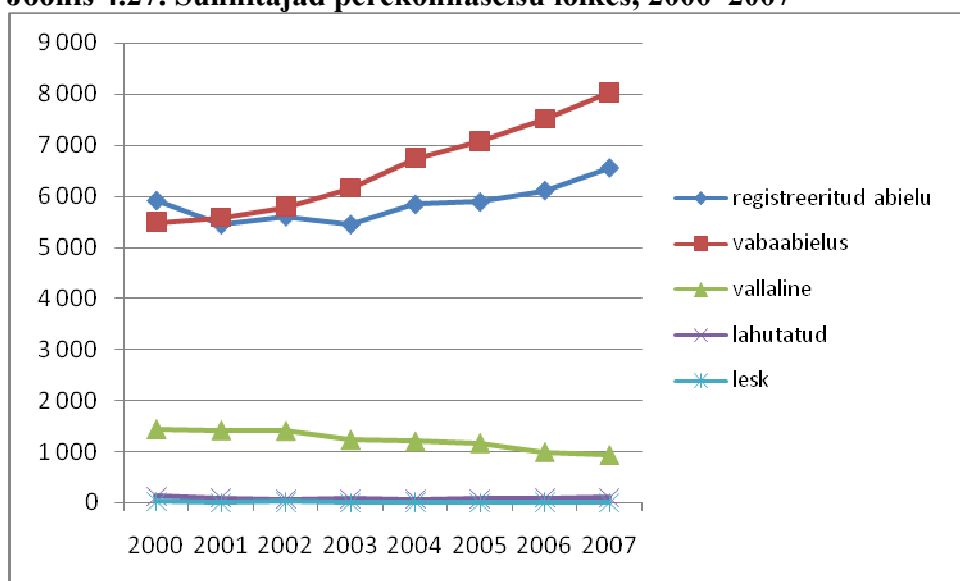
⁴ Kui püüda hinnata ülal toodud tõenäosuste põhjal, mis võiks olla vanemahüvitise mõju sündide arvule, siis võib teha järgmise lihtsa arvutuse. Omistame 2004–2007 aasta sünnitamistõenäosuste keskmise erinevuse võrreldes 2002–2003. aasta keskmisega vanemahüvitisele ja arvutame nii täiendavad sünid iga sünnijärjekorra korral. Sellisel juhul on vanemahüvitise mõjuks vanusrühmas 20–35 ligi 3600 sündi 2004.-2007. aastal. Nendest ligi 100 esimesena sündinud last, 2700 teisenä sündinud last ja ligi 800 kolmandana sündinud last. Esimese lapse puhul on summaarne mõju väga väike, sest ülaltoodud arvutusskeemi järgi tasakaalustavad madalama palgaga naiste kahanev sünnitamistõenäosus kõrgema palgaga naiste sünnitamistõenäosuse kasvu. Et vanusrühm 20–35 annab kokku ligi 80-85% sündidest, siis eeldades analoogilist mõju ka teises vanusrühmas, oleks vanemahüvitise mõju suurusjärgus 4000 sündi perioodil 2004–2007 ehk ca 7% kõikidest sündidest ehk ligi pool sündide kogumuutusest. Tuleb tähele panna, et sellisel viisil leitud mõju omistab kogu muutuse sünnitamistõenäosuses enne ja pärast vanemahüvitise kehtestamist vanemahüvitisele.

4.2.4. Perekonnaseis

Eesti on maailma mastaabis erakordne riik selle poolest, et üle poolte sündinud lastest sünnib väljaspool registreeritud abielu. Alates 2001. aastast ületab vabaabielus sündinud laste arv abielus sündinud laste arvu (joonis 4.27). Samuti näeme, et vabaabielust sündinud laste arv kasvab kiiremini kui abielust sündinud laste arv. Samal ajal on langenud nende naiste arv, kes rasedust registreerides oma perekonnaseisuks nimetab vallalise staatuse.

Ühelt poolt võib olla tegu sellega, et sünnitavad rohkem püsisuhtes olevad naised ning ühiskonnas üldiselt on vabaabielus olevaid inimesi rohkem (vt ka joonis 4.28). Samas võib osaliselt olla tegu ka häguse ning võimalik, et muutuva piiriga mõistete vallaline ja vabaabielu vahel. Naised ütlevad oma perekonnaseisu sünniregistrisse ise, mistõttu sõltub see nende endi arusaamisest. On võimalik, et varasematel aastatel nimetasid kooselul elavad naised end sagedamini vallalisteks ning harvemini vabaabielus olevateks. Seevastu viimastel aastatel nimetatakse end vabaabielus olevateks, kuna vabaabielust kui nähtusest on rohkem avalikkuses juttu olnud ning inimestele teadvustatud. Samal põhjusel, et tegu on iseenda defineeritud perekonnastaatusega, ei ole võimalik üks-üheselt väita, et vallaliste puhul on tegu üksi last kasvatavate inimestega või üksikvanematega selles mõttes, et nende laste sünniaktis pole isa märgitud.

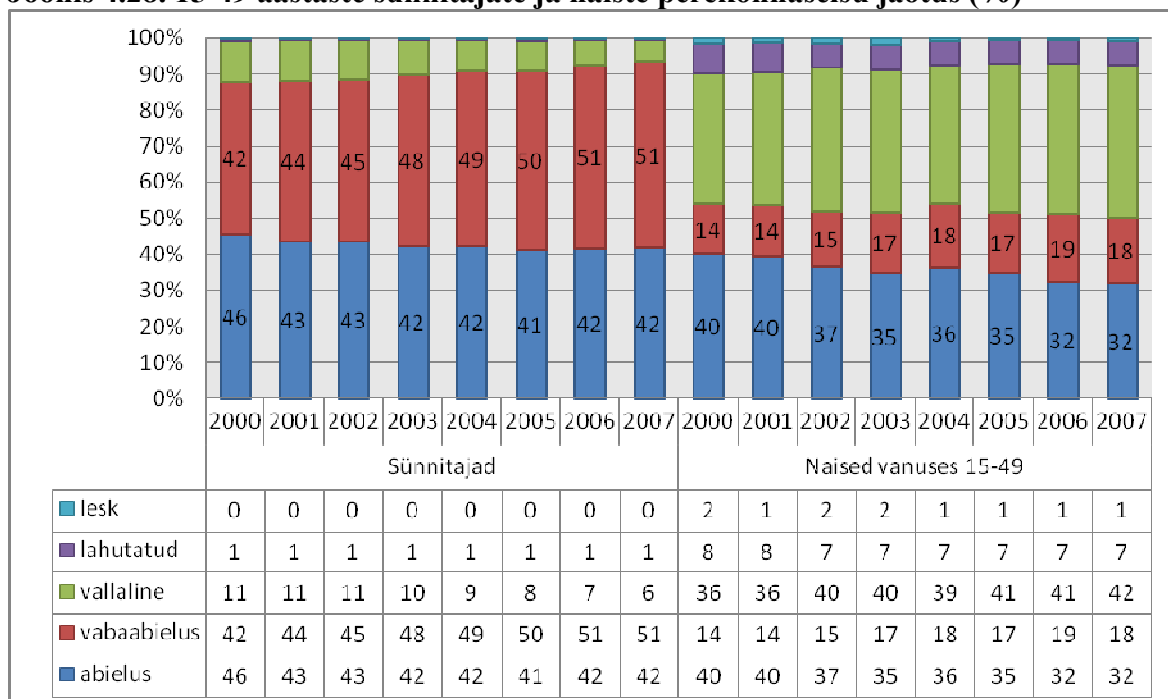
Joonis 4.27. Sünnitajad perekonnaseisu lõikes, 2000–2007

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, autorite arvutused

2007. aastal oli 93% sünnitajatest sünnitamise ajal püsisuhtes – kas vabaabielus või registreeritud abielus, 2000. aastal oli sama näitaja 88% (joonis 4.28). Vaid 6% lapsi sündis 2007. aastal vallalistele ning 1% lahutatud naistele. Vallaliste sünnitajate osakaal on aja jooksul langenud, kuigi ühiskonnas tervikuna on vallaliste osakaal hoopis kasvanud.

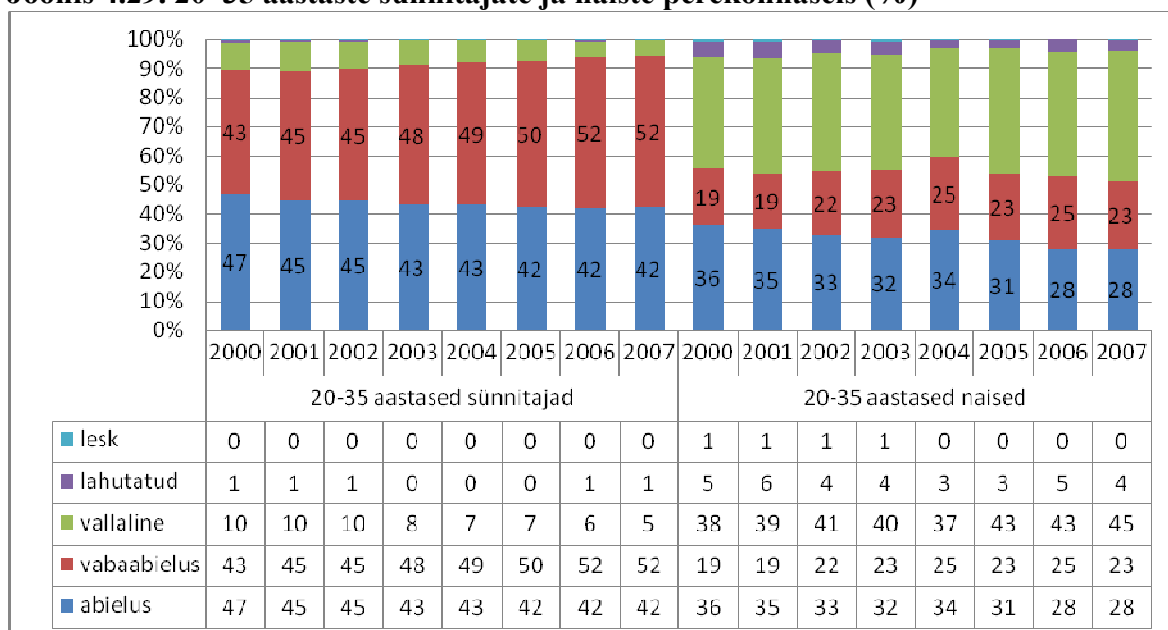
Joonis 4.28. 15-49 aastaste sünnitajate ja naiste perekonnaseisu jaotus (%)

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, Eesti Tööjõu-uuringu lähteandmed 2000–2007, autorite arvutused

Vaadates kitsamat vanusvahemikku ehk 20–35 aastaseid sünnitajaid (joonis 4.29), näeme et nende perekonnaseis ei erine oluliselt kõigi sünnitajate omast ning samamoodi on kasvanud oluliselt vabaabielust sündinud laste arv. Samas on see toimunud pideva ja sujuva trendina, mistõttu ei saa öelda, et vanemahüvitise rakendamine oleks sellesse protsessi olulisi muutusi toonud. Sarnast trendi kinnitab ka see, et vanemahüvitise saajate hulgas on vähenenud üksikvanema lapse toetuse saajate hulk, st vähem sündinud lapsi sünnib üksikvanemale (vt üksikvanemate ja vanemahüvitise kohta ptk 2.2.5)

Joonis 4.29. 20–35 aastaste sünnitajate ja naiste perekonnaseis (%)

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, Eesti Tööjõu-uuringu lähteandmed 2000–2007, autorite arvutused

4.2.5. Rahvus

Sünniregistri andmetel on kaheksa aasta jooksul kokku sünnitajate hulgas olnud 77 841 eestlast, 28 636 vene rahvusest ning 3 228 muust rahvusest naist. Joonisel 4.30 näeme, et nii eesti kui vene rahvusest sünnitajate arv on vaadeldava perioodi jooksul kasvanud (vastavalt 22% ja 21%), muust rahvusest sünnitajate arv on madal ning üsna stabiilne. Eestlastest sünnitajate arv tegi 2004. aastal üsna järsu hüppe (807 sündi rohkem kui 2003. aastal) ning on alates sellest ajast sujuvalt kasvanud. Vene rahvusest sünnitajate arv on kasvanud aegamööda ning pisut suuremat kasvu näeme 2007. aastal (351 sündi rohkem kui 2006).

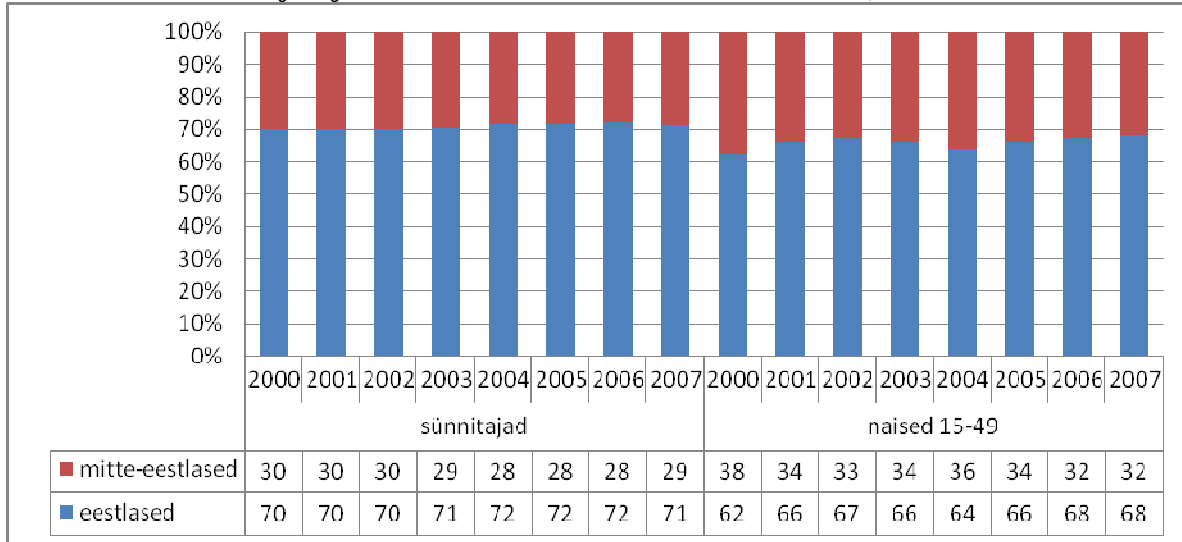
Joonis 4.30. Sünnitajate arv rahvuse lõikes, 2000–2007

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, autorite arvutused

Eestlaste osakaal sünnitajate hulgas on olnud üsna stabiilne ning kõikunud 70–72% vahel (joonis 4.31). Mitte-eestlased moodustavad ligikaudu 30% sünnitajatest, kuigi samal ajal on nende osakaal sünnitusealiste naiste hulgas Eesti Tööjõu-uuringu andmetel olnud mõnevõrra kõrgem (eri aastatel 32–38%). Seega võib öelda, et mitte-eestlased on olnud mõnevõrra vähemaktiivsemad sünnitajad kui eestlased. Sünnitusealiste naiste seas on aga eestlaste osakaal kasvanud, kuid sünnitajate seas on olnud see stabiilne. See viitab sellele, et mitte-eestlaste seas on sünnitamise aktiivsus viimastel aastatel mõnevõrra kasvanud, kuid jääb endiselt maha eestlaste sünnitamisaktiivsusele. 2007. aastal on mitte-eestlasi sünnitajate seas ligi 29%, samal ajal on sünnitusealiste naiste seas neid 32%.

Joonis 4.31. Sünnitajad ja 15–49 aastased naised rahvuse lõikes, 2000–2007

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister, Eesti Tööjõu-uuringu lähteandmed 2000-2007, autorite arvutused
 Märkus: Eesti Tööjõu-uuringu anonümiseeritud andmed ei võimalda eristada rahvust detailsemalt, kui kaks kategooriat. Sünnitanud naiste rahvus on määratletud naiste enda poolt rasedusega arvele võtmisel

4.3. Sünnitamisotsust selgitavad statistilised mudelid

Viimaks kasutame meditsiinilise sünniregistri ja raseduskatkestuse andmekogu individuaalandmeid analüüsima, kas on toimunud mingit muutust sünnitamise otsust mõjutavates tegurites enne ja pärast vanemahüvitise kehtestamist. Ehk teisisõnu vaatame, millest sõltub raseda naise otsus, kas sünnitada või teha abort. Selgitamiseks sündimuskäitumise erisusi kahel perioodil vaatlesime aega 2000. aasta algusest 2003. aasta keskpaigani (42 kuud) ja ajavahemikku 2004–2007 (48 kuud). Et selgitada, millistest teguritest sõltub see, kas konkreetsel juhul otsustatakse sünnitada või teha abort, kasutame lineaarseid ja logistilisi mudeleid (uuritav tunnus on binaarne: sünnitus – 1, abort – 0).⁵ Selgitavate tunnustena kasutatakse järgnevaid rasedaks jäänud naise sotsiaaldemograafilisi tunnuseid:

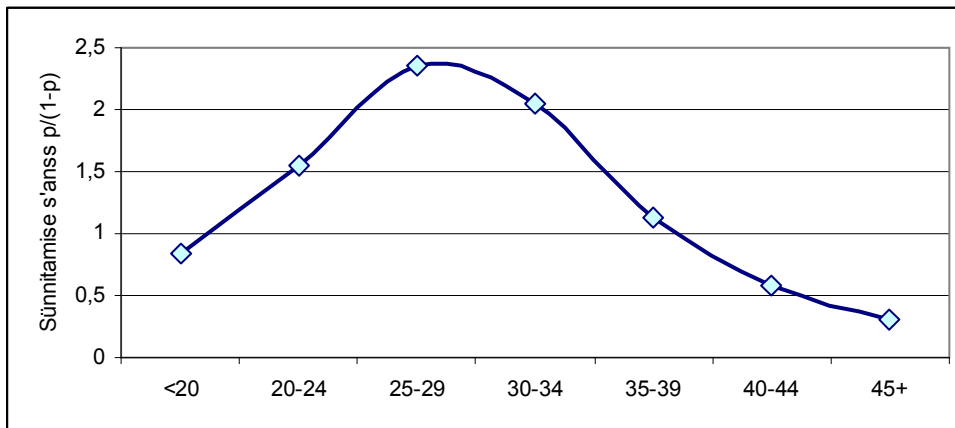
- kooselus (jah, st abielus või vabaabielus – 1; ei, st vallaline, lesk või lahutatud – 0);
- varasemate elussünnituste arv (arvtunnus);

⁵ Kasutasime kaht mudelit – lineaarset (koos mõnede tegurite koosmõjudega), milles funktsioontunnuseks (tunnuseks, mida erinevate teguritega püüame selgitada) oli sünnitamisotsuse tõenäosus ($0 < p < 1$) ja logistilist mudelit, mille funktsioontunnuseks oli sünnitamisotsuse šanss ($p/(1-p)$). Mudelitest esitame siin üksnes kõige optimaalsemad, st mudelid, milles vähima seletavate tunnuste arvuga saavutame kõrgeima kirjeldatuse tasemega (determinatsioonikordaja mõttes) ja kus kõik selgitavad tunnused on statistiliselt olulised. Logistilise mudeli puhul on mudeli kvaliteedi hindamiseks kasutatud Cox-Snelli ja Nagelkerke modifikatsiooni kirjeldatuse kordajast. Kõigi hüpoteeside kontrollimisel kasutatakse olulisuse nivood 0,05. Kõik selgitavad tunnused (ehk argumenttunnused) on kas arvtunnused või binaarsed tunnused, sh ka kodeeritud järjestustunnused. Selgitavad tunnused on lõplikusse mudelisse valitud sammprotseduuridega. Potentsiaalsete selgitavate tunnuste (argumentide) loetelu sisaldas praktiliselt kõiki tunnuseid, mis vaadeldavates andmestikes eksisteerisid, kuigi neist mõnesid osutus otstarbekaks teisendada. Kuna andmestik on väga suuremahuline, on mõjude hinnangud valdavalt statistiliselt olulised isegi siis, kui nad arvuliselt on väga väikesed. Lineaarse mudeli kasutamine on käesoleval juhul õigustatud, sest hinnatav tõenäosus on küllalt lähedane arvule 0,5 ja sel juhul on tõenäosuse hinnangu jaotus väga lähedane normaaljaotusele, seega on lineaarse mudeli eeldused üldiselt täidetud. Tabelis on esitatud mudelite lineaarsed kordajad lineaarse mudeli puhul ning kordajad ja šansside suhted logistilise mudeli puhul.

- eestlane (jah –1, ei –0);
- haridus (ema haridus: alg või vähem –1, põhi – 2, kesk – 3, keskeri – 4, rakenduskõrgharidus – 5, ülikool –6);
- (ema) vanus ja vanuse ruut (arvtunnused)

Vanuse mõju otsuse langetamisele ei ole lineaarne, nagu on selgunud varasematest uuringutest (vt joonis 4.32): niihästi väga noored kui ka keskmisest vanemad rasedad langetavad otsuse suurema tõenäosusega abordi kasuks. Seetõttu lisati selgitavate tunnuste hulka lisaks vanusele ka vanuse ruut.

Joonis 4.32. Sünnitamise šanss eri vanuses 2006 aastal

Andmed: Statistikaamet, autorite joonis

Märkus: p tähistab sünnitamise tõenäosust

Tulemused on esitatud kokkuvõtvalt tabelis 4.1 ja tabelis 4.2. Lineaarse mudeli tulemused on esitatud selliselt, et tunnused on esitatud olulisuse järjekorras – tunnused, millel on sünnitusotsuse langetamisel suurem mõju esimesel ajaperioodil (2000–2003) on eespool. Logistilise mudeli puhul on tabelis kasutatud sama tunnuste järjestust, mis lineaarsegi mudeli puhul.

Lineaarse ja logistilise mudeli tulemused on suuremas osas omavahel kooskõlas. Üksikute tunnuste koosmõjus esinevad mõned erinevused. Peamised tulemused võib kokku võtta alljärgnevalt.

Sünnitamisotsuse langetamisel on antud tunnustest kõige tähtsam partneri olemasolu (tabelis muutuja „kooselus“), kusjuures abielusuhe (muutuja „abielus“) lisab äärmiselt vähe täiendavat motivatsiooni sünnitamiseks (see ilmnes ainult logistilises mudelis).

Vanuse mõju on mittelineaarne: niihästi väga noored kui ka võrdlemisi eakad naised otsustavad sagedamini raseduse katkestamise kasuks kui 20–35-aastased naised.

Oluliseks teguriks on veel varasemate elussünnituste arv – mida rohkem lapsi on juba peres, seda suurema tõenäosusega võidakse otsustada abordi kasuks. See võib viidata sellele, et üldjuhul soovitakse piirduda enese jaoks sobivaks peetava laste arvuga. Osamõju on suurem nooremate naiste jaoks ja väiksem vanemate naiste jaoks (positiivne kordaja muutujal „vanus x varem sünnitusi“) – vanemad naised on pigem veel valmis ühe lapse sünnitama. Sama tuleb tähele panna, et vanematel naistel on sünnitamise tõenäosus nagunii juba madalam (seda iseloomustab muutuja „vanus ruut“ negatiivne kordaja).

Positiivse mõjuga on sünnitamisotsusele veel kõrgem haridustase ja eesti rahvus. Lisaks on haridustasemel ja rahvusel koomõjud teiste muutujatega. Näiteks, haridus mõjutab sünnitamisotsuse langetamist koos vanusega – kõrgemas vanuses naised sünnitavad suurema tõenäosusega siis, kui nende haridustase on kõrgem (positiivne kordaja muutujal „vanus x haridus“). Samuti on haridusel positiivne koosmõju töötamisega: hõivatud ja kõrgema haridusega naistel on suurem sünnitamise tõenäosus. Samal ajal on töötamisel endal pigem isegi negatiivne osamõju. Eesti rahvusel on positiivne koosmõju veel koos „kooselu“ tunnusega. Kui naine elab koos partneriga ja on eestlane on samuti sünnitamisotsus pisut tõenäolisem. Lisaks näeme, et kui naine elab koos partneriga ja töötab, on sünnitamisotsus tõenäolisem. Kui aga partner puudub, on töötamise mõju koguni negatiivne, kuigi mitte tugev.

Kui võrrelda omavahel mudeleid ja tegureid, mis avaldasid mõju sünnitamisotsusele enne vanemahüvitise kehtestamist ja peale kehtestamist, siis näeme esmalt, et peale vanemahüvitise kehtestamist on sünnitamisotsus pisut paremini prognoositav (R^2 väärtus on 23%lt tõusnud 27%ni). Seda võib tõlgendada, et on suurenenud teatud sihipärasus otsustamisel, mida saame kirjeldada inimest iseloomustava sotsiaaldemograafiliste tunnustega (vanus, töötamine, haridus jmt).

Tabel 4.1. Lineaarne sünnitamisotsuse mudel kahe ajaperioodi jaoks

	2000–2003		2004–2007	
	Kordaja	R^2 kasv	Kordaja	R^2 kasv
(Konstant)	-0,919		-1,004	
kooselus	0,345	0,1050	0,369	0,1476
varem sünnitusi	-0,549	0,0745	-0,532	0,0703
kooselus x eestlane	0,133	0,0169	0,122	0,0130
vanuse ruut	-0,002	0,0024	-0,002	0,0026
vanus x varem sünnitusi	0,014	0,0065	0,013	0,0154
vanus	0,116	0,0208	0,121	0,0057
haridus x töö	0,061	0,0010	0,059	0,0067
töötab	-0,192	0,0010	-0,189	0,0011
haridus	-0,081	0,0027	-0,112	0,0028
vanus x haridus	0,001	0,0003	0,003	0,0012
abielus	-0,019	0,0002	0,029	0,0006
kooselus x töötab			0,026	0,0001
	R^2	0,2312	R^2	0,2671

Andmed: Eesti Meditsiiniline sünniregister ja Raseduskatkestusandmekogu, autorite arvutused

Suurem osa tunnuseid mõjub mõlemal perioodil – enne ja pärast vanemahüvitise rakendamist – ühtemoodi. Peale vanemahüvitise kehtestamist on sünnitamisotsuse juures suurema kaaluga töö ja hariduse koosmõju (mis sisuliselt on seotud töötasu suurusega). Mudeli jaoks statistiliselt oluliste tunnuste hulka on kerkinud ka kooselu ja töötamise koosmõju, mis viitab taas töötamise, kuid ka peresuhete osatähtsuse teatavale tõusule. Vastupidiseks on muutunud abielu mõju – kui esimesel perioodil selle mõju oli pigem negatiivne (selle põhjuseks oli nähtavasti abieluliste naiste suhteliselt kõrgem vanus võrreldes vaba-abielus olevatega), siis hilisemal perioodil abielulisus on positiivne faktor, mis viitab hoiakute muutumisele abielulisuse suhtes.

Tabel 4.2. Logistiline sünnitamisotsuse mudel kahe ajaperioodi jaoks

	2000–2003 I		2004 –2007	
	Kordaja	Šansside suhe Exp(kordaja)	Kordaja	Šansside suhe Exp(kordaja)
kooselus	1,799	6,043	1,956	7,068
varem sünnitusi	-3,038	0,048	-3,049	0,047
kooselus x eestlane	0,580	1,787	0,484	1,623
vanuse ruut	-0,012	0,988	-0,014	0,987
vanus x varem sünnitusi	0,077	1,081	0,076	1,079
vanus	0,630	1,877	0,673	1,959
haridus x töö	0,352	1,421	0,320	1,377
abielus	-0,046	0,955	0,171	1,187
haridus	-0,234	0,791	-0,612	0,542
töötab	-1,149	0,317	-1,085	0,338
eestlane	0,073	1,076		
vanus x haridus			0,014	1,014
kooselus x töötab			0,168	1,183
vanus x eestlane			0,005	1,005
Vabaliige	-7,964	0,000	-8,236	0,000
Cox & Snell R ²	0,230		0,260	
Nagelkerke R ²	0,307		0,348	

Andmed: Eesti Meditsiiniline sünniregister ja Raseduskatkestusandmekogu, autorite arvutused

Seega kinnitab läbiviidud statistiline analüüs, et üldjoontes on sünnitamisotsust mõjutavate tunnuste mõju jäänud samaks. Mõnevõrra on vanemahüvitise kehtestamisele järgnevatel aastatel suuremat rolli hakanud mängima varasem töötamine ning selle koosmõju haridusega, samuti vanuse ja hariduse koosmõju. Neid võib võtta lähendina sissetulekule, mis sünniregistri ja raseduskatkestusandmekogu andmetes otseselt ei olnud olemas. Seega viitab analüüs sellele, et kõrgema sissetulekuga naised otsustavad suurema tõenäosusega sünnitamise kasuks vanemahüvitise järgsel perioodil võrreldes vanemahüvitise eelse perioodiga, kinnitades seega meie varasemat analüüsi eelneva töötasu ja seega ka vanemahüvitise mõjust sünnitamistõenäosusele.

Tulemuste kokkuvõte

Käesolevas uuringus analüüsitakse vanemahüvitise kasutamist ja kasutajaid perioodil 2004–2007 ning vanemahüvitise mõju sündimus- ja tööturukäitumisele. Analüüsis kasutatakse Sotsiaalkindlustusameti pensioniregistri ning Tervise Arengu Instituudi meditsiinilise sünniregistri individuaalandmeid ning Statistikaameti Leibkonna Eelarve Uuringu, Eesti Tööjõu-uuringu ja Sotsiaaluuringu küsitlusandmeid.

Vanemahüvitise kasutamise statistika

Statistika näitab, et kasvanud on vanemahüvitise saajate arv, tõusnud on makstud vanemahüvitise summad ning riigi kulutused vanemahüvitisele. Selle tulemusena on vanemahüvitise kulud kasvanud 441 miljonilt kroonilt 2004. aastal 1,8 miljardi kroonini 2008. aastal. Oluliselt on kasvanud nende vanemate osakaal, kes saavad vanemahüvitist eelmise aasta keskmise kalendrikuu tulu ulatuses (2004. aastal 40%, 2008. aastal 52%) ning vähenenud on kõige madalamat, st hüvitise määras hüvitise saanud naiste osakaal (2004. aastal 30%, 2008. aastal 16%). Seega on sünnitajate hulgas vähenenud seni sissetulekuta olnud naiste osakaal.

Vanemahüvitist hüvitise ning alampalga määras saavad teistest märksa sagedamini noored lapsevanemad (63,7% ja 43,1% kuni 19-aastastest aastal 2007) ning üksikvanemad (vastavalt 38,7% ja 33,2% üksikvanematest 2007 aastal). Ka suur osa FIEsid saab vanemahüvitist just alampalga määras (2007 aastal 60,3%). Maksimaalses suuruses hüvitist saavad ennekõike üle 30-aastased inimesed. Mehed saavad keskmiselt suuremat vanemahüvitist ning suurem osa neist saab hüvitist 100% kalendrikuu tulu suuruses.

Kui vaadata vanemahüvitise liikide jaotust laste sünnijärjekorra järgi, siis on näha, et kõikide sünnijärjekordade puhul on vanemahüvitise määras hüvitise saanute osakaal vähenenud ning on kasvanud eelneva kalendrikuu tulu suuruses vanemahüvitise saanute osa. Vanemahüvitise määras hüvitise osakaal on kõige väiksem juhul, kui sünnib teine laps. Kiiresti on vähenenud ka vanemahüvitise määras hüvitist saavate naiste osakaal kolmandat last sünnitavate naiste seas. Selle tulemusena määratakse 2007. aastal vanemahüvitise määras hüvitist kõige sagedamini siis, kui sünnitati kas esimene, neljas või järgnev laps. Muutused näitavad seda, et enam on hakanud sünnitama naised, kellel on olnud varem alampalgast kõrgema palgaga töökoht, seda eriti kolmanda lapse puhul.

Meeste osakaal vanemahüvitise saajate seas püsis stabiilselt 1–1,5% vahel kuni 2007. aasta septembrini. Siis hakkas kehtima seadusemuudatus, mis lubab isadel võtta vanemahüvitist kohe peale naise rasedus- ja sünnituspuhkuse lõppemist, mille järel hakkas vanemahüvitise saajate seas isade osakaal kiiresti kasvama ning 2008. aasta septembriks ulatus see 3,5%ni vanemahüvitise saajatest. Kuni 2007. aastani läks enamus neid mehi, kes vanemahüvitist kasutas, vanemapuhkusele 7–9 kuud peale lapse sündi, 2007. aastal aga kolmandik isadest juba enne lapse seitsme kuuseks saamist. Seega on seaduse muudatusel olnud selge mõju isade varasemale vanemapuhkusele jäämisele.

Naised hakkavad saama vanemahüvitist kas kohe lapse sünnist alates (juhul, kui nad ei olnud rasedus- ja sünnituspuhkusel) või siis teisel kuni neljandal kuul peale lapse sündi sõltuvana rasedus- ja sünnituspuhkuse lõpust. 2004. aasta oli erandaasta ja vanemahüvitist algas ka hilisematel kuudel.

Ligi 80% juhtudest võeti vanemahüvitist ühe ja pideva perioodina, mille jooksul vanemahüvitise liik ei muutunud, st vanemahüvitist võetakse järjest ilma katkestamata. Lisaks on ligi 14% neid juhte, kus järgmine periood jätkub kohe eelmisele – sellisel juhul on tegemist enamasti vanemahüvitise suuruse muutumisega kalendriaasta vahetumisel (nt kui alampalk muutub). Ülejäänust on ligi 4% neid juhte, kus vanemahüvitise periood katkes, kuid algas taas 1. jaanuaril 2006 seoses vanemahüvitise pikenedamisega. Seega on väga üksikud niisugused juhud (1–2% juhtudest), kus on üks vanem võtnud vanemahüvitist, siis teine vanem ja siis taas esimene vanem, või on vahepealne katkemine tekkinud mingist muust põhjusest. Kui mees sai vanemahüvitist, siis ligi neli viiendikku juhtudest on niisugused, kus mees sai vanemahüvitist peale naist.

Seadusejärgse vanemahüvitise pikenedamisega koos on kasvanud ka nii meeste kui naiste vanemahüvitise keskmine periood. Keskmine esimesena määratud vanemahüvitise pikkus 2004. aastal oli naistel 206 päeva ja meestel 98 päeva. 2004. aastat mõjutas see, et siis määrati hüvitist ka tagantjärele 2003. aastal sündinud laste eest. 2005. aastal esimesena määratud vanemahüvitise kestus oli naistel keskmiselt 308 päeva ja meestel 127 päeva. 2006. aastal esimesena määratud vanemahüvitis kasvas naistel 338 päevani ja meestel 162 päevani.

Ligi 70% nendest naistest, kes aastatel 2004–2007 said vähemalt kaks korda erinevate sünnituste eest vanemahüvitist, sünnitas lapsed alla 2,5 aastase vahega. Nendel juhtudel ei kaotanud tänu nn tiheduspreemiale vanemad järjestikuste sündide puhul sissetulekus (kui jätta kõrvale vahepealsel perioodil hindade tõusust tingitud hüvitise suuruse reaalkaotuse vähenemine). Lisaks näitab analüüs, et on suurenenud ka nende järjestikuste sündide osakaal, kus sündide vahe on 1,5 kuni 2,5 aastat. See viitab sellele, et inimesed on hakanud teadlikult planeerima sündi järjestikku.

Vanemahüvitise ja töötamine

Väikelastega naiste tööhõive määr on kõikjal Euroopas oluliselt madalam kui lasteta naiste tööhõive määr, Eestis on see vahe üle 25%. Naiste oluliselt madalam tööhõive on seotud lapsehoolduspuhkuse olemisega vahetult pärast laste sündi.

Vanemahüvitise saamise ajal töötab (saab sotsiaalmaksuga maksustatud tulu) 4–6% naistest. Detsembrikuudel, kui ilmselt makstakse välja sünnitusele eelnenud tööperioodi eest preemiaid või lisatasusid, ulatub sotsiaalmaksuga maksustatud tulu saajate arv kuni 10% naistest. Aastatel 2004–2008 on töötasu saavate naiste osakaal mõnevõrra tõusnud. Kui 2004. ja 2005. aastal oli see keskmiselt 4%, siis 2008. aasta esimeseks pooleks ulatub see 6%ni naistest. See kasv on vähemalt osaliselt tingitud sellest, et on pikenenud vanemahüvitise maksmine ning laste suuremaks saades naasevad naised tööturule. Muutunud on ka töötasu suurus – kui esimestel aastatel saadi töötasu enamasti kuni vanemahüvitise määras, siis 2008. aastaks on enamuse naiste tulu suurem kui vanemahüvitise määr.

Peale vanemahüvitise rakendumist töötab väikelapse kõrvalt vähem naisi kui enne vanemahüvitist. Analüüs näitab selgelt, et vanemahüvitise saamine on vähendanud lapse esimesel eluaastal töötasu saavate naiste osakaalu. Kui 2002. aastal sai 6 kuud peale lapse sündi töötasu ligi 10% naistest, siis 2004 ja 2006. aastal ligi 6%. Samuti on näha, et vanemahüvitise pikendamine 2006. aastal võrreldes 2004. aastaga 3 kuu võrra on sama palju edasi lükanud ka naiste naasmist tööturule. Samas, ehkki lühiajaliselt on vanemahüvitise ilmselt pärssinud naiste töötamist väikelaste kõrvalt, siis pikaajalist efekti ei

paista olevat. Kui 2002. aastal töötas kaks aastat peale lapse sündi ligikaudu 30% naistest, siis 2004. aastal oli see ligikaudu 32% ja 2006. aastal isegi üle 40%.

Kui vaadata kuivõrd naiste tööturule naasmine erineb varasema töötasu lõikes (mis iseloomustab ka saadava vanemahüvitise suurust), siis on näha, et peale vanemahüvitise kehtestamist on vähenenud kõrgemapalgaliste naiste töötamine lapse esimesel eluaastal. Mida kõrgem oli eelnev sissetulek, seda suurem on vanemahüvitise pärssiv mõju töötamisele vanemapuhkuse saamise ajal. Vanemahüvitise lühiajaline mõju, eriti kõige kõrgema eelneva palgaga naistele võib olla tingitud sellest, et kõrgem sissetulek võimaldab vanematel lastega kauem kodus olla kuid ka sellest, et kõrgema palgaga naistel ei ole motivatsiooni minna tööle vanemahüvitise saamise ajal, kuna kaotus vanemahüvitises oleks siis väga suur, eriti siis, kui töötasu ületab viiekordset vanemahüvitise määra.

Töötud ja teised mitte-aktiivsed ei ole, vastupidiselt kartustele, hakanud varasemast rohkem sünnitama. Kuigi vanemahüvitist makstakse ka neile inimestele, kellel varasem sissetulek puudub, ei ole see lississetulekuallikas muutnud õppivate noorte ega ka töötute käitumist ning neid motiveerinud varasemast enam lapsi saama. Oluliselt on vähenenud mitte-aktiivsete sünnitajate osakaal, kuigi ühiskonnas on fertiilses eas mitte-aktiivsete osakaal jäänud stabiilseks.

Sünnitamisele eelneva töötasu analüüs viitab sellele, et üha rohkem naisi, kes varem olid töötud, käib sünnitamisele eelneval aastal tööl ning saab sotsiaalmaksuga maksustatud tulu. Suurenenud on ka nende sünnitajate hulk, kes saavad vanemahüvitist alampalga suurusel, ning vähenenud vanemahüvitise määras hüvitise saajate arv. Seega viitavad mitmed näitajad sellele, et vanemahüvitis on suurendanud naiste motivatsiooni enne lapse sündi töötada. Ka näeme, et raseduse perioodil toimub keskmiselt naiste töötasu tõus ning viimastel aastatel on see kasvutempo isegi pisut kasvanud. See viitab sellele, et sotsiaalkindlustussüsteemis, nii sünnitushüvitise kui vanemahüvitise skeemis sisalduvad stiimulid motiveerivad naisi tõstma oma tööpanust rasedusperioodi ajal.

Naiste töötamine sel ajal, kui mehed saavad vanemahüvitist, on üsna levinud. Üle pooltel juhtudest (57%), kui mees saab vanemahüvitist, saab naine vähemalt ühel kuul töötasu, sh ligi veerandil (24%) juhtudest sai naine tulu kõikide nende kuude eest, kui mees sai vanemahüvitist. Seevastu 43% korral ei saanud naine nende kuude ajal, kui mees sai vanemahüvitist, sotsiaalmaksuga maksustatud tulu. Kokkuvõtvalt võib öelda, et enamasti võtab vanemahüvitise välja siiski ema ja saab seda üksinda kogu perioodi jooksul. Kui isa võtab välja osa vanemahüvitise perioodist peale (või ka enne) ema, siis viimastel aastatel ligi pooltel juhtudest naine naaseb tööle ning see tendents on kasvamas.

Neid mehi, kes lapse sünni järel kasutavad muid lapsevanematele mõeldud puhkusi on jätkuvalt üsna vähe – isapuhkust on perioodil 2000–2007 võtnud stabiilselt ligikaudu 10% isadest ning enamik neist kasutab ära kõik 14 päeva. Tasustatud puhkusepäevi on perioodil 2003–2007 võtnud 4600–4800 meest.

Mõju sündimuskäitumisele

Eestis on sündimuse taastumine kõigi teiste siirderiikidega võrreldes suhteliselt edukalt, kusjuures tähelepanuväärseim on kasv aastail 2003–2007. Kuigi kõigi siirderiikide keskmine summaarse sündimuskordaja kasvas, siis Eestis oli see kasv ligi kaks korda kiirem. Käesolev analüüs püüab leida, kas ja mil viisil on Eesti vanemahüvitise rakendamine olnud sündimuse kasvu põhjustajaks. Lisaks analüüsitakse vanemahüvitise võimalikku mõju vanemate tööturukäitumisele.

Sündimuskordaja oli aastaks 2007 tõusnud 1,64-ni, mis on viimase 10 aasta kõrgeim näitaja. Sünnitajate keskmine vanus on pideval tõusuteel ning ulatus 2007. aastal 28,3 aastani (vrldl 2000. aastal 27 aastat). Samuti on tõusnud esimese lapse sünnitamise vanus (2000.aasta 24; 2007 aastal 25,2). Keskmine sünnituste vahe on aja jooksul mõnevõrra suurenenud, kuid see erineb oluliselt naise hariduse lõikes. Kõrgharidusega naised on hakanud sünnitama lapsi oluliselt väiksema ajavahega kui varem, põhiharidusega naiste sünnitusvahe aga on pikenenud. Kui 2000. aastal oli kõrgharidusega naiste esimese ja teise laps sünni vahel keskmiselt 5,5 aastat, siis 2007. aastaks oli see langenud 4,5 aastani. Tõusnud on ka lühikeste, kuni 2,5-aastaste sünnitusvahede arv, mis võib olla tingitud vanemahüvitise nn tiheduspreemiast, mille eesmärgiks ongi julgustada naisi väiksema vahega lapsi saama.

Sündimuse kasv tuleneb peamiselt kõrgharidusega naiste aktiivsemast sündimuskäitumisest. Ajavahemikus 2000–2007 on kõrgharidusega sünnitajate absoluutarv tõusnud pea 3000 võrra. Samal ajal on sündide koguarv kasvanud 2600 võrra. Sealjuures on kõrgharidusega naised varasemast oluliselt rohkem hakanud sünnitama nii esimesi, teisi kui kolmandaid lapsi. Kuigi kõrgharidusega naiste osakaal sünnitajate hulgas on just viimasel paaril aastal eriti kiiresti kasvanud (24%lt 2004. aastal 32%ni 2007. aastal), hakkasid muutused sünnitajate hariduse jaotuses toimuma juba enne vanemahüvitise rakendamist, mistõttu ei saa seda muutust ainult vanemahüvitise mõjukuks lugeda. Samuti näeme, et tõusuteel on töötavate sünnitajate osakaal, samuti ka vabaabielus ning eesti rahvusest sünnitajate osakaal.

Vaadates sünnitajaid varasema palga lõikes, siis on näha, et esimese lapse sünnitamise tõenäosus on suurim kõige suurema palgakvintiili naistel ning see tõenäosus on alates 2004. aastast tõusnud. Esimese lapse sünnitamise tõenäosus on väiksem madala sissetulekuga naiste hulgas. See tõenäosus on pidevas langustrendis olnud alates 2000. aastast saadik, mistõttu ei saa öelda, et langev trend oleks seotud vanemahüvitise rakendamisega. Samas on näha, et madalamates sissetulekurühmades on sünnitamise tõenäosuse langus jätkunud peale vanemahüvitise kehtestamist, kuid 3. ja 4. kvintiilis on see stabiliseerunud ja kõige kõrgemas kvintiilis tõusnud.

Teise lapse sünnitamise tõenäosus on samuti suurem kõrgemate sissetulekugruppide hulgas. Sealjuures näeme, et 2004. aastal tõusis kõrgeimas kvintiilis tõenäosus sünnitada teine laps hüppeliselt ning on jätkanud tõusutrendi, mis võib tähendada, et vanemahüvitise loomine on motiveerinud kõrgepalgalisi naisi teist last sünnitama. Väikest kasvu võime täheldada ka madalama sissetulekuga naiste sünnitamise tõenäosustes.

Kolmanda lapse sünnitamise tõenäosuse juures näeme hüppelist tõusu nii viienda kui neljanda kvintiili puhul. Kui viienda kvintiili puhul oli tõusvat trendi näha juba ka varem (enne vanemahüvitist), siis neljanda puhul oli enne vanemahüvitise rakendamist sünnitamise tõenäosus stabiilne. Mõlema kvintiili puhul on kolmanda lapse sünnitamise tõenäosus võrreldes 2003. aastaga ligi 2% võrra suurenenud. Madalamate sissetulekugruppide puhul on muutus sünnitamise tõenäosuses väiksem.

Tulemuste arutelu

Vanemahüvitise mõjude tõlgendamisel tuleb arvestada, et arenguid sündimus- ja tööturukäitumises viimasel 15–20 aastal on eelkõige mõjutanud suured muutused ühiskonnaelus ja majanduskeskkonnas. Eesti taasiseseisvumise järel ilmnedid uued mõjutused, mille toime osutus sarnaseks kõigis siirderiikides. Toimus ulatuslik ja sügav demograafiline šokk. Eesti abiellumus- ja sündimusnäitajad langesid mõne aasta jooksul ligemale poole võrra, suremus suurenes. Selle oluliseks põhjuseks oli inimeste kohanematus kiirete muutustega ühiskonnaelus ja uue majanduskeskkonnaga, kus perekonnale langes suurem majanduslik vastutus, nt tuli ise hankida eluase. Eialgu oli lisateguriks ka järsk majanduslangus, edaspidi aga ühiskonna avatusest tulenev eneseteostuse, sh õppimis- ja rändamisvõimaluste rohkus, mis kõik mõjusid ühes suunas – pere loomist ja laste sünnitamist lükati edasi. Siirdešokk tabas Eestit võrreldes teiste siirderiikidega suhteliselt varakult ja järsult, ent kõik demograafilised näitajad stabiliseerusid ja pöördusid tõusule Eestis varem kui enamuses teistes siirderiikides. (Tiit 2008)

Muutused tööturu- ja sündimuskäitumises olid aastatel 2000–2007 majanduskasvu tingimustes positiivsed – suurenesid nii sündimus kui ka naiste tööhõive. Sündimuse kasv kiirenes alates 2004. aastast ning see oli tingitud ilmselt mitmetest põhjustest. Eelkõige paranes kiiresti majanduse olukord ja sellest tulenevalt suurenes perede kindlustunne tuleviku suhtes, mistõttu need, kes seni olid otsustanud majanduslikel põhjustel pere loomist edasi lükata, otsustasid lapsed saada. Siiski ei saa ka alahinnata perepoliitilisi meetmeid, sh eriti vanemahüvitist. Ühest küljest suurendasid nad otseselt väikelastega perede sissetulekut, teisest küljest andsid need ka signaali Eesti perepoliitika suundumuse kohta üldiselt.

Vanemahüvitise positiivne mõju sündimuse suurenemisele võib olla tingitud ka koosmõjust teiste teguritega. Nii näiteks hakkasid vanemahüvitise kehtestamine perioodil kiiresti arenema kinnisvara- ning laenuturg. Vanemahüvitise näol antav kindlustustunne nii laenuvõtja kui ka laenuandja jaoks perioodiks, kui üks lapsevanem on tööturult eemal, võimaldas noortel peredel soetada kergemini sobiv eluase, mis omakorda aitas kaasa sündimuse suurendamisele. 2008. aastal läbiviidud küsitlus-uuringu järgi oli üheks kõige olulisemaks sündide edasilükkamise põhjuseks nimetatud just sobivate elamistingimuste puudumine (Oras, Unt 2008). Tähele tasub panna, et meie uuring ei anna vastust sellele, millised võiks olla vanemahüvitise mõjud majanduslanguse olukorras, kui vanemate palgad on madalamad, töötus on suurem ja ootused tuleviku suhtes kartlikumad. Ühest küljest võib vanemahüvitis luua kindlustustunde peredele sünnijärgseks perioodiks suurendades sündimust, teisest küljest on majanduslanguse tingimustes kõrgepalgaliste naiste alternatiivkulu nagunii väiksem ja vanemahüvitise potentsiaalne mõju selle võrra väiksem.

Samas tuleks pöörata tähelepanu sellele, millised võiks olla vanemahüvitisega kaasnevad kõrvalmõjud, mida antud uuring ei võimaldanud analüüsida. Kuna vanemahüvitis on oma põhimõtelt ning helduselt sarnane 'Põhjamaade mudeliga', tasuks heita pilk sealsetele analüüsidele. Gupta jt (2008) on erinevaid uuringuid kokku võttes järeldanud, et kuigi Põhjamaade mudel on aidanud kaasa suhteliselt kõrge naiste tööhõive ning sündimusele saavutamisele, on sel mudelil ka mitmeid negatiivseid kõrvalmõjusid. Pikk ning kõrgelt tasustatud lapsehoolduspuhkus on teatud piirini naiste tööhõivele positiivse mõjuga, kuna

naistel on tööturule lihtsam naasta, kui oleks ilma lapsehoolduspuhkuse ning töökoha säilimiseta. Kuid samal ajal mõjub pikk tööturul eemal olek negatiivselt naiste tööturu positsioonile, eriti kõrgema haridusega naiste puhul. Näiteks Rootsis ja Taanis toimus pärast selliste skeemide juurutamist tagasiminekuks palgalõhe osas ning laste mõju naiste sissetulekule suurenes. Praegu kehtiva süsteemi järgi kestis Rootsi lapsehoolduspuhkus 480 päeva, millest 390 päeva makstakse 80% varasematest sissetulekutest, ülejäänud ajal aga fikseeritud summas (Haas jt 2008). Taanis makstakse küll 100% eelnevast palgast, kuid rasedus-sünnituspuhkus lapsehoolduspuhkuse kokku kestavad 350 päeva (Rostgaard 2008). Kuna Eesti vanemahüvitise skeem on üks Euroopa heldeimaid nii summade kui ka maksamise kestuse poolest, tasub pöörata tähelepanu, kuidas vanemahüvitise kestus mõjutab naiste tööhõivet.

Eesti andmed näitavad, et mitte kõik naised ei lähe tööturule tagasi koheselt pärast vanemahüvitise lõppu. 2006. aastal töötas 18 kuud pärast lapse sündi ligi veerand naistest, samas kui enne sünnitamist sai keskmiselt pooled neist töötasu. 23 kuud pärast sündi oli sünnitanud naistest tööturul (tagasi) üle 40% naistest. Vanemahüvitise ajal saab mingit töötasu vaid 4-6% naistest. Seega puudub ilmselt enamikul neist lapsehoolduspuhkuse ajal kokkupuude tööturuga. Tööandjad viitavad sellele, et sõltuvalt ametist, on naistel tööle lihtsam tagasi minna, kui nad säilitavad kodus olemise ajal kontakti tööandja ja töökohaga (Karu, Kasearu, Biin 2006).

Vaadates sündide ajastuse perspektiivist, näeme, et nn tiheduspreemia (järjestikuste sündide puhul eelmise vanemahüvitise suuruse säilitamine) on avaldanud oodatud efekti ning sünnitama on hakatud väiksemate vahedega. Ka teistes riikides, kus on sarnased tiheduspreemiad, näiteks Rootsis (Walker 1995) ja Austrias (Lalive, Zweimüller 2005), on leitud, et see süsteem vähendas laste sündide vahelist perioodi ning Austrias leiti lisaks, et suurenes ka üldine laste saamise tõenäosus.

Samal ajal tuleb silmas pidada, et tiheduspreemia tõttu pikeneb aeg, mis naine tööturult järjest eemal on. Kuna praegu on jätkuvalt peamiselt naine ainus lapsevanem, kes on lapsehoolduspuhkusel, võib kahe järjestikuse lapse sündimine 2,5 aastase ajavahemikuga tähendada seda, et naine on 4 aastase perioodi jooksul lastega kodus 3 aastat, mille jooksul makstakse vanemahüvitist (1,5 + 1,5 aastat). Kuid kahe sünni vahel ei pruugita alati tagasi tööle minna, mistõttu võib see periood venida 4-aastaseks või veelgi pikemaks. Mitme lapse kõrvalt töötamise raskust (või ka soovimatust) näitab ka asjaolu, et kolmandik neljandat ja järgnevat last sünnitanud naised saavad vanemahüvitise määras hüvitist, st neil puudus varasem sissetulek.

Kuigi see ei ole vanemahüvitise otsene mõju, on lastega naiste tööhõive ning karjäärikatkestused teemaks, mis vajaks tähelepanu, kuna need mõjutavad ilmselt naiste tööturuvõimalusi, karjäärivõimalusi ning ka palgaerinevusi. Nii tööturu kui ka töö ja pereelu ühitamise seisukohast oleks mitu võimalust olukorra parandamiseks alates lapsehoolduspuhkuse skeemi paindlikumaks muutmisest, et oleks lihtsam vanemahüvitise perioodi jooksul (mõningase koormusega) töötada. See tähendaks muudatusi vanemahüvitise korralduses. Välja on pakutud näiteks osa-ajaga töötamist osa-ajaga lapsehoolduspuhkuse ajal (Pajumets, Roosalu 2007). Samaaegselt on oluline ka vastavate lapsehoiuteenuste tagamine.

Teisalt vähendaks survet naiste tööturuvõimalustele ning parandaks võrdõiguslikkust ning töö ja pereelu ühitamist meeste suurem osalemine pereelus ning laialdasem lapsehoolduspuhkuse jagamine. Et 78% eestimaalastest peab isa lastega kodusolemist loomulikuks (RISC 2006), siis väärivad täiendavat tähelepanu küsimus, miks siiski nii

vähesed mehed lapsehoolduspuhkusele jäävad. Teiste riikide kogemused on samuti näidanud, et üldiselt on isade lapsehoolduspuhkuse kasutamine väga tundlik vanemahüvitise skeemi paindlikkusele ning isadele spetsiaalselt mõeldud vanemahüvitisele (nn *fathers quota*)(Gupta jt. 2008).

Seega, kuigi sündide arv on kasvanud ning vanemahüvitis on seda arengut toetanud, näeme vajadust veelkord läbi mõelda skeemi efektiivsus nii rahalises mõttes kui ka adekvaatsus perede vajaduste rahuldamisel töö ja pereelu ühitamisel, aga ka mõjud ühiskonnale laiemalt. Ehkki üldjoontes on tegemist positiivse ning oodatud mõjudega perepoliitilise meetmega, siis tasub kaaluda vanemahüvitise eesmärkide täpsemat sõnastamist ning nende kooskõla vanemahüvitise skeemi instrumentidega.

Võiks läbi vaadata vanemahüvitise suuruse arvutamise reeglid sõltuvana eelnevast töötasust. Analüüs viitab, et varasema alampalga määras ja vanemahüvitise määras hüvitiste summade erinevus omab mõju naiste varasemale tööhõivele, mistõttu oleks seda erinevust otstarbekas hoida ka neil aastatel, kui riiklik alampalk ei tõuse. Teisalt peaks läbi mõtlema kas niivõrd suured kulutused ja niivõrd suur riigi toetus teatud inimrühmadele on otstarbekas eesmärkide saavutamise osas ning ka sotsiaalse sidususe seisukohalt. Naiste tööturukäitumise seisukohalt tuleks läbi vaadata vanemahüvitise ja töötasu samaaegne saamine (nt kas ning mil viisil on otstarbekas vähendada töötasu vanemahüvitise saamise ajal) ning kaaluda võimalusi vanemahüvitise paindlikumaks muutmiseks, et paremini toetada töö ja pereelu ühitamist.

Kasutatud kirjandus

1. d'Addio A.C., d'Ercole M.M. (2005) Trends and Determinants of Fertility Rates: The Role of Policies, OECD Social, Employment and Migration Working Papers No.27
2. Anspal, S., Kallaste, E. „Vähemusrahvustest naiste olukord Eesti tööturul : uuringuraport“ Poliitikauuringute Keskus PRAXIS ja Sotsiaalministeerium 2007 http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/V_C3_A4hemusrahvustest_20naiste_20olukord_20t_C3_B6_C3_B6turul_1_.pdf
3. Becker, G. (1960) An economic analysis of fertility. In Becker, ed., Demographic and Economic Change in Developed Countries. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
4. Becker, G. (1965) A theory of the allocation of time. Economic Journal, Vol. 75, pp. 493-517.
5. Becker, G.S., Lewis, H.G. (1973) On the Interaction between the Quantity and Quality of Children. The Journal of Political Economy, Vol. 81, Issue 2, pp. S279-S288.
6. Birk, M. (2003) Naiste tööjõu pakkumise ja sündimuskäitumise vahelised seosed Eestis. Magistritöö. Tartu Ülikool.
7. Euroopa Komisjon (2008) Indicators for monitoring the Employment Guidelines including indicators for additional employment analysis: 2008 Compendium. European Commission, DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities ec.europa.eu/employment_social/employment_strategy/pdf/2008compendium_en.pdf
8. EPEC (avaldamata raport, 2008) Study on the Implementation of the Principle of Equal Treatment of Men and Women Engaged in Activity in a Self-Employed Capacity and Assisting Spouses. for Directorate-General Employment, Social Affairs and EQUAL Opportunities VT/2007/080
9. Gupta N.D., Smith N., Verner M. (2008) Perspective Article: The impact of Nordic countries' family friendly policies on employment, wages, and children. Review of Economics of the Household. Springer, vol. 6(1), pages 65-89
10. Haas L., Chronholm A., Hwang P (2007) Sweden. Kogumikus Moss P., Korintus M. (toim.) International Review of Leave Policies and Related Research 2008. Employment Relations Research Series 100, UK Department for Business Enterprise and Regulatory Reform, <http://www.sfi.dk/graphics/Leave%20network/file47247.pdf>
11. Heaton T.B., Jacobson C.K., Holland K. (1999) Persistence and Change in Decisions to Remain Childless. Journal of Marriage and the Family, Vol. 61, No.2, 531-539.
12. Karu, Kasearu Biin 2007 Isad ja lapsehoolduspuhkus : uuringuraport. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS
13. Lalive R., Zweimüller J. (2005) Does Parental Leave Affect Fertility and Return-to-Work? Evidence from a "True Natural Experiment". IZA Discussion Paper 1613, Bonn
14. Oras K., Unt M. (2008) Sündimust mõjutavad tegurid Eestis. Tallinn: Rahvastikuministri büroo. (www.rahvastikuminister.ee/public/Raport_19jaan.pdf) 23.01.2009

15. Pajumets M., Roosalu T. (2007) Vanemahüvitise peidetud potentsiaal. Eesti Ekspress 12.04.2007
16. RISC 2006 –Lapsed ja Eesti Ühiskond. Väärtushinnangute uuring RISC Lisa Eesti maa-aruandele, Sotsiaalministeerium, Jaanuar-aprill 2006
17. Rostgaard T. (2008) Denmark. Kogumikus Moss P., Korintus M. (toim.) International Review of Leave Policies and Related Research 2008. Employment Relations Research Series 100, UK Department for Business Enterprise and Regulatory Reform, <http://www.sfi.dk/graphics/Leave%20network/file47247.pdf>
18. Tiit E-M. (2008) Eesti rahvastikust 21. sajandi algusaastail. Akadeemia nr 12–2008.
19. Võrk, A., Paulus, A. (2007) Peredele suunatud rahaliste toetuste mõju vaesuse leevendamisele Eestis, Riigikogu Toimetised, 15/2007, lk 98-105
20. Võrk, A., Karu, M. (2006). Eesti vanemahüvitise mõju sündimus- ja tööturukäitumisele: hindamise võimalused ja esimeste kogemuste analüüs. PRAXISE Toimetised 25/2006.
21. Walker, J. R. (1995). The effects of public policies on recent Swedish fertility behavior. Journal of Population Economics, 8, 223–251.
22. Statistikaameti avalik andmebaas, <http://pub.stat.ee/px-web.2001/dialog/statfilere.asp>

Lisad

Lisa 1. Määratud vanemahüvitiste struktuuri kirjeldav statistika 2004–2007

Käesolevas lisas on esitatud vanemahüvitise saajate struktuur, kasutades kalendriaasta jooksul esimest korda inimestele määratud vanemahüvitise tüüpi. Raporti põhitekstis oli esitatud vanemahüvitise tüüp kalendriaasta lõpu seisuga.

Tabel L1–1. Aasta lõikes vanemahüvitise liikide jaotus vanuse lõikes 2004–2007, %

	2004	2005	2006	2007	2005	2005	2006	2007
Vanus	Vanemahüvitise määras				Kuupalga alammääras			
kuni -19	17.8	19.4	19.9	21.8	5.4	6.3	7.8	8.7
20-24	36.5	34.7	32.4	31.6	34.6	36.3	37.4	37.0
25-29	22.4	22.3	22.6	22.3	28.5	28.0	26.9	25.3
30-34	14.7	13.4	14.4	14.1	19.4	18.7	17.4	17.5
35-39	6.5	7.7	7.7	7.8	9.8	8.7	8.4	9.1
40-44	1.9	2.4	2.6	2.0	2.2	2.0	1.9	2.0
45+	0.2	0.2	0.4	0.4	0.2	0.1	0.2	0.3
Kokku	100	100	100	100	100.0	100.0	100.0	100.0
	100% tulu suuruses				Maksimaalses suuruses			
kuni -19	0.4	0.3	0.2	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0
20-24	16.4	15.5	14.4	15.0	3.6	1.0	0.4	0.7
25-29	38.9	38.1	39.2	37.8	31.7	22.8	24.6	22.6
30-34	29.0	29.4	29.1	28.6	42.7	49.0	41.6	43.7
35-39	12.3	13.8	13.8	14.9	17.4	21.6	27.0	26.0
40-44	2.7	2.6	2.9	3.1	4.3	4.8	6.1	5.6
45+	0.3	0.3	0.4	0.3	0.2	0.9	0.3	1.4
Kokku	100	100	100	100	100.0	100.0	100.0	100.0
	Kõik koos							
kuni -19	6.7	5.8	5.5	5.6				
20-24	26.2	24.0	22.2	22.2				
25-29	31.2	31.7	32.7	31.7				
30-34	23.0	24.2	24.4	24.4				
35-39	10.2	11.6	12.0	12.9				
40-44	2.4	2.5	2.8	2.8				
45+	0.3	0.3	0.3	0.4				
Kokku	100	100	100	100				

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: kõik aasta jooksul esmakordselt inimestele määratud vanemahüvitised; vanus lapse sünniaastal

Tabel L1–2. Vanemahüvitist saanud inimeste vanusstruktuur vanemahüvitise liikide lõikes 2004–2007, %

	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
	kuni 19				20–24			
100% tulu	2.6	2.5	2.1	3.4	26.5	32.7	35.2	37.8
Maks.määr	0.0	0.0	0.0	0.0	0.6	0.2	0.1	0.1
Alampalk	19.1	25.4	31.9	37.6	31.5	35.8	38.0	40.5
V.h.määr	78.3	72.1	66.1	59.0	41.4	31.4	26.8	21.6
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	25–29				30–34			
100% tulu	52.8	60.9	65.3	66.8	53.4	61.5	65.2	65.8
Maks.määr	4.1	2.9	3.4	3.2	7.5	8.2	7.8	8.1
Alampalk	21.8	20.9	18.6	19.4	20.1	18.3	16.1	17.4
V.h.määr	21.3	15.3	12.7	10.7	19.0	12.1	10.8	8.8
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	35–39				40–44			
100% tulu	51.1	60.3	62.2	64.6	47.3	52.3	57.8	62.6
Maks.määr	6.9	7.6	10.3	9.0	7.2	7.9	10.1	9.1
Alampalk	22.9	17.8	15.8	17.2	22.0	18.9	15.1	17.7
V.h.määr	19.1	14.4	11.8	9.2	23.5	20.9	17.0	10.7
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	45+				Kõik koos			
100% tulu	54.4	61.1	60.8	44.6	42.4	50.6	54.5	56.1
Maks.määr	3.5	13.9	3.9	17.9	4.0	4.1	4.6	4.5
Alampalk	15.8	11.1	13.7	19.6	23.6	23.6	22.6	24.3
V.h.määr	26.3	13.9	21.6	17.9	29.7	21.7	18.4	15.2
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: kõik aasta jooksul esmakordselt inimestele määratud vanemahüvitised; vanus lapse sünniaastal

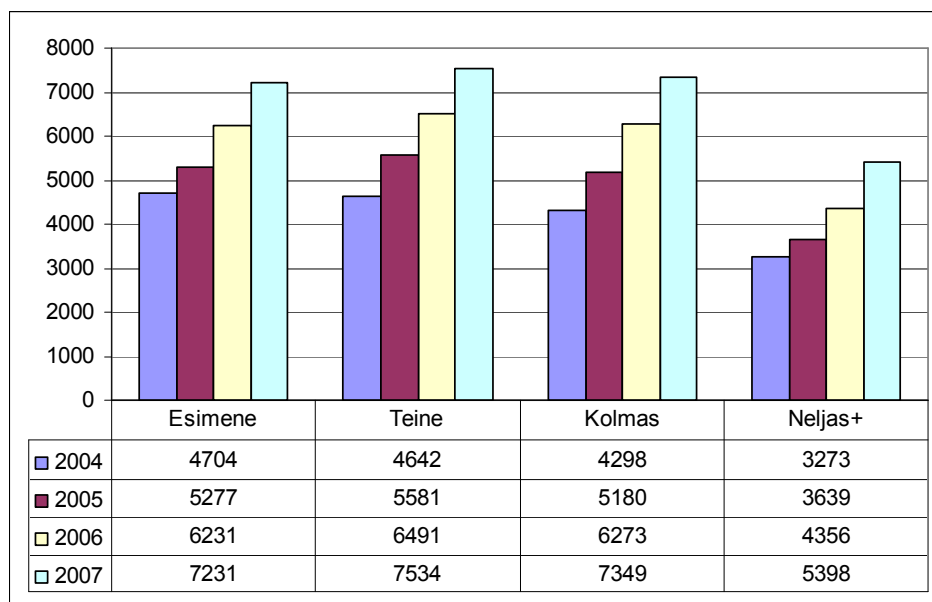
Tabel L1–3. Määratud vanemahüvitise liikide jaotus laste sünnijärjekorra järgi 2004–2007, %

	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
	Esimene				Teine			
100% tulu	41.8	48.3	52.2	53.2	45.5	55.3	59.0	60.4
Maks.määr	4.4	3.7	4.0	3.9	3.6	4.3	4.9	4.3
Alampalk	22.8	25.4	24.2	26.0	25.7	22.1	21.3	23.0
V.h.määr	30.9	22.5	19.6	16.9	25.3	18.3	14.8	12.3
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	Kolmas				Neljas või enam			
100% tulu	42.3	52.4	55.3	56.5	23.0	28.8	35.6	40.1
Maks.määr	3.0	3.7	4.8	4.4	1.6	1.1	1.3	1.8
Alampalk	25.4	24.4	22.0	24.9	25.9	23.4	24.0	30.2
V.h.määr	29.4	19.5	17.9	14.2	49.6	46.7	39.1	28.0
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: kõik aasta jooksul esmakordselt inimestele määratud vanemahüvitised; ainult naised; laste sünnijärjekord on määratud aastatel 1999–2007 laste eest peretoetust saanud laste järgi. Analüüsis võivad jääda vaatluse alt välja varem sündinud lapsed, kui sündide vahe on väga suur (enam kui 21 aastat, nt naine sünnitas 1983, laps ei saanud enam peretoetust 1999. aastal ja naine sünnitas taas 2004. aastal. Ilmselt on nende naiste arv tühine ja see ei mõjuta ülaltoodud jaotust.) Ligi 1% naiste kohta puudub info varasemate laste arvu kohta. Niisugustel juhtudel on peretoetuste saajaks ilmselt keegi teine inimene.

Joonis L1–1. Keskmise naiste määratud vanemahüvitise suurus sünnijärjekorra alusel 2004–2007, krooni kuus

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkused: vt eelmine tabel

Tabel L1– 4. Vanemahüvitist saanud inimeste vanusstruktuur vanemahüvitise liikide ja laste sünnijärjekorra lõikes 2004– 2007, %

Esimene laps

	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
	kuni 19				20– 24			
100% tulu	2.6	2.6	2.2	3.3	30.0	36.3	38.4	41.0
Maks.määr	0.0	0.0	0.0	0.0	0.7	0.1	0.1	0.1
Alampalk	19.1	26.6	32.3	38.8	31.7	36.6	38.0	40.4
V.h.määr	78.3	70.8	65.5	57.9	37.7	27.1	23.5	18.4
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	25– 29				30– 34			
100% tulu	63.4	69.6	73.3	73.8	60.4	63.9	70.6	69.8
Maks.määr	6.2	3.7	4.5	4.6	14.7	14.9	11.7	12.8
Alampalk	17.3	18.2	14.3	14.0	13.8	13.5	11.0	11.1
V.h.määr	13.1	8.5	8.0	7.5	11.1	7.8	6.7	6.3
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	35– 39				40– 44			
100% tulu	61.3	65.5	62.0	66.2	58.4	52.8	52.4	69.4
Maks.määr	14.3	13.7	15.7	12.3	10.4	11.1	21.4	16.3
Alampalk	15.6	13.7	13.5	13.4	13.0	13.9	21.4	12.2
V.h.määr	8.8	7.2	8.8	8.1	18.2	22.2	4.8	2.0
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	45+				Kõik koos			
100% tulu	66.7	80.0	25.0	75.0	41.8	48.3	52.2	53.2
Maks.määr	0.0	20.0	25.0	0.0	4.4	3.7	4.0	3.9
Alampalk	0.0	0.0	0.0	0.0	22.8	25.4	24.2	26.0
V.h.määr	33.3	0.0	50.0	25.0	30.9	22.5	19.6	16.9
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: vt märkusi Tabel L1– 3 järel

Teine laps

	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
	kuni 19				20– 24			
100% tulu	2.4	2.2	0.0	2.0	15.3	19.4	26.1	25.6
Maks.määr	0.0	0.0	0.0	0.0	0.2	0.3	0.0	0.0
Alampalk	22.4	13.3	25.0	20.4	32.5	34.6	37.4	43.0
V.h.määr	75.3	84.4	75.0	77.6	52.0	45.7	36.5	31.4
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	25– 29				30– 34			
100% tulu	47.0	55.3	60.6	62.9	56.9	66.0	68.2	69.3
Maks.määr	1.8	1.8	2.1	1.1	6.1	6.9	6.8	6.8
Alampalk	27.4	24.1	22.9	24.5	20.8	18.1	16.5	16.8
V.h.määr	23.9	18.8	14.5	11.5	16.2	9.1	8.4	7.1
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	35– 39				40– 44			
100% tulu	53.0	67.8	65.6	66.3	49.2	60.2	65.9	63.3
Maks.määr	7.2	7.8	11.9	9.8	8.9	10.2	8.8	10.0
Alampalk	24.6	15.4	14.8	17.4	27.4	17.1	12.1	20.0
V.h.määr	15.2	9.0	7.8	6.5	14.5	12.5	13.2	6.7
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	45+				Kõik koos			
100% tulu	50.0	77.8	45.5	33.3	45.5	55.3	59.0	60.4
Maks.määr	0.0	0.0	9.1	0.0	3.6	4.3	4.9	4.3
Alampalk	12.5	11.1	36.4	50.0	25.7	22.1	21.3	23.0
V.h.määr	37.5	11.1	9.1	16.7	25.3	18.3	14.8	12.3
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: vt märkusi Tabel L1– 3 järel

Kolmas või enam laps

	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
	kuni 19				20– 24			
100% tulu					8.3	11.3	6.1	13.6
Maks.määr								
Alampalk					24.0	27.4	41.8	39.1
V.h.määr	100	100		100	67.7	61.3	52.0	47.3
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	25– 29				30– 34			
100% tulu	20.5	31.5	34.4	33.7	39.7	49.6	51.9	52.4
Maks.määr	1.0	0.5	0.7	0.0	2.3	2.5	3.4	3.0
Alampalk	26.4	26.6	28.6	36.9	26.3	24.8	23.2	28.5
V.h.määr	52.1	41.4	36.3	29.4	31.7	23.1	21.5	16.1
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	35– 39				40– 44			
100% tulu	45.6	52.0	58.6	62.0	40.6	48.0	55.6	60.5
Maks.määr	3.7	4.8	5.2	5.5	4.6	4.4	7.5	6.0
Alampalk	24.8	22.3	18.7	20.4	23.8	21.6	15.5	19.0
V.h.määr	25.9	20.9	17.5	12.2	31.0	26.0	21.4	14.6
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100
	45+				Kõik koos			
100% tulu	52.6	42.9	73.3	35.7	35.9	45.2	49.5	51.8
Maks.määr	5.3	0.0	0.0	7.1	2.5	2.9	3.8	3.6
Alampalk	26.3	14.3	6.7	28.6	25.6	24.1	22.6	26.5
V.h.määr	15.8	42.9	20.0	28.6	36.0	27.8	24.1	18.2
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: vt märkusi Tabel L1– 3 järel

Tabel L1–5. Üksikvanema hüvitist saanute jaotus vanemahüvitise liikide lõikes 2004–2007, %

	Üksikvanem				Mitte-üksikvanem			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
100% tulu	24.8	29.0	32.7	30.9	45.2	53.3	56.7	58.2
Maks.määr	1.1	1.1	1.0	1.4	4.5	4.4	4.9	4.8
Alampalk	24.1	28.4	27.6	33.9	23.8	23.1	22.1	23.5
V.h. määr	50.0	41.5	38.7	33.8	26.5	19.3	16.3	13.6
Vaatlusi	3141	1600	1350	1211	19559	12708	13664	14564

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: kõik aasta jooksul esmakordselt inimestele määratud vanemahüvitised; ainult naised

Tabel L1–6. Füüsilisest isikust ettevõtjate jaotus vanemahüvitise liikide lõikes 2004–2007 lõpus, %

	FIE				Mitte-FIE			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
100% tulu	24.1	34.5	36.4	37.9	42.9	51.1	55.1	56.7
Maks.määr	4.7	4.4	5.0	5.1	4.0	4.0	4.6	4.5
Alampalk	66.6	61.2	58.6	57.1	22.7	22.5	21.4	23.1
V.h. määr	4.7	0.0	0.0	0.0	30.4	22.4	19.0	15.7
Keskmine vanemahüvitis sh kuutulu määras	4139	5156	5841	6889	4642	5387	6363	7476
v.h.	6851	7982	8601	9891	6476	7022	7951	9278

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: kõik aasta jooksul esmakordselt inimestele määratud vanemahüvitised; ainult naised

Lisa 2. Kasutatud vaatluste arv ning naiste eelneva palga kvintiidid

Tabel L2–1. Peale sünnitamist varasema sissetuleku lõikes töötasu saamise analüüsis kasutatud vaatluste arv

Sünniaasta	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Vaatlusi kokku (sünde)	12762	12869	13806	14182	14737	15513
Eelneva aasta sissetulek null	4017	3195	3792	3599	3450	3156
1. kvintiiil	1749	1935	2003	2117	2258	2472
2. kvintiiil	1749	1935	2003	2120	2257	2471
3. kvintiiil	1750	1935	2004	2113	2258	2472
4. kvintiiil	1748	1935	2002	2117	2257	2471
5. kvintiiil	1749	1934	2002	2116	2257	2471

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Tabel L2–2. Sünnitamisele eelneva aasta keskmine sotsiaalmaksuga maksustatud tulu hilisema töötasu analüüsimisel (kõik sünnitanud naised)

Lapse sünniaasta	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kvintiiilide vahepunktid (kr kuus)						
1-2	809	614	1011	1191	1432	1688
2-3	1858	1893	2537	3000	3508	4135
3-4	3322	3485	4436	5116	5894	6846
4-5	5619	6080	7338	8391	9492	10723

Keskmine kuupalk kvintiiilis (aasta sotsiaalmaks jagatud 0,33 ja 12-ga)

1. kvintiiil	355	234	449	508	606	745
2. kvintiiil	1370	1254	1807	2148	2508	2902
3. kvintiiil	2561	2631	3446	4029	4639	5457
4. kvintiiil	4340	4643	5760	6587	7554	8594
5. kvintiiil	9678	10399	12495	13803	15633	17634

Eelneval aastal töötasu saamise keskmine kuude arv kvintiiilis

1. kvintiiil		1.6	3.4	3.3	3.6	3.6
2. kvintiiil		7.4	8.8	9.0	9.1	9.1
3. kvintiiil		10.5	11.0	11.0	11.0	11.1
4. kvintiiil		11.3	11.3	11.4	11.4	11.4
5. kvintiiil		11.5	11.6	11.6	11.6	11.6

Arvestuslik töötasu ühe töötatud kuu kohta

1. kvintiiil		1780	1598	1830	2041	2460
2. kvintiiil		2033	2474	2854	3308	3808
3. kvintiiil		2999	3775	4407	5060	5908
4. kvintiiil		4948	6102	6938	7923	9047
5. kvintiiil		10838	12948	14277	16198	18225

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: maksustatud tulu aluseks on aasta jooksul palgalt arvestatud sotsiaalmaks või FIE poolt tasutud sotsiaalmaks

Tabel L2–3. Peale sünnitamist sünnijärjekorra järgi töötasu saamise analüüsis kasutatud vaatluste arv

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Vaatlusi kokku	12762	12869	13806	14182	14737	15513
1. laps	6266	6485	6926	6993	7229	7520
2. laps	4283	4223	4509	4750	5068	5313
3. laps	1487	1409	1623	1680	1721	1917
4. ja järgnev laps	726	752	748	759	719	763

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Tabel L2–4. Sünnitamistõenäosuse analüüsis varasema sissetuleku lõikes kasutatud vaatluste arv

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Esimene laps								
pole tulu	18669	19832	21086	20680	21936	19993	18310	15538
1. kvintiiil	9152	9487	9841	9237	10869	11464	11770	12195
2. kvintiiil	8519	8722	8959	9999	9885	10469	11091	11667
3. kvintiiil	7955	8075	8300	9113	8868	9581	10105	10883
4. kvintiiil	8504	8702	8789	9619	9707	10516	11223	12180
5. kvintiiil	10428	10740	11148	12197	12050	12878	13555	14427
Teine laps								
pole tulu	16010	15345	14939	11400	13817	13222	12610	11955
1. kvintiiil	6312	6342	6220	7304	6227	6177	6310	6262
2. kvintiiil	7055	6978	7047	7395	6988	7092	6878	6975
3. kvintiiil	7137	7299	7302	7794	7467	7636	7690	7658
4. kvintiiil	7231	7225	7316	7933	7357	7276	7283	7232
5. kvintiiil	6245	6384	6267	6707	6269	6157	6040	5976
Kolmas laps								
pole tulu	9694	9019	8624	6368	7898	7474	7066	6727
1. kvintiiil	3943	3833	3689	4520	3535	3572	3598	3865
2. kvintiiil	4161	4177	4054	4138	3850	3805	3858	3874
3. kvintiiil	4622	4518	4453	4713	4386	4214	4118	4052
4. kvintiiil	4239	4251	4167	4350	3965	3869	3704	3514
5. kvintiiil	3534	3324	3199	3310	2984	2912	2853	2753
Kokku naised vanuses 20–35, esimene kuni kolmas laps								
	143410	144253	145400	146777	148058	148307	148062	147733

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Tabel L2–5. Sünnitamisele eelneva aasta keskmine sotsiaalmaksuga maksustatud tulu sünnitamisõenäosuse analüüsimisel (naised vanuses 20-35)

Lapse sünniaasta	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kvintilide vahepunktid (kr kuus)								
1-2	643	679	716	545	837	894	989	1241
2-3	1362	1567	1742	1799	2211	2473	2728	3169
3-4	2514	2868	3180	3288	3907	4265	4793	5624
4-5	4358	4858	5375	5712	6564	7072	7912	9128
Keskmine kuupalk kvintilis eelmisel aastal (aasta sotsiaalmaks jagatud 0,33-ga ja jagatud 12-ga)								
1. kvintil	282	293	322	218	382	406	449	559
2. kvintil	1043	1161	1253	1131	1532	1660	1825	2155
3. kvintil	1889	2167	2418	2454	3001	3300	3699	4349
4. kvintil	3336	3769	4161	4377	5106	5533	6203	7222
5. kvintil	7237	8114	9088	9607	10748	11518	12759	14529

Allikas: autorite arvutused Sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal

Märkus: maksustatud tulu aluseks on aasta jooksul palgalt arvestatud sotsiaalmaks või FIE poolt tasutud sotsiaalmaks